SIGISMUNDI STORCHENAU,

IN

ACADEMIA VINDOBONENSI

LOGIC. ET METAPH.

PROFESSORIS PUB. ORD.

INSTITUTIONES

METAPHYSICÆ

IN IV. LIBROS DISTRIBUTÆ.

LIBER II.

EDITIO ALTERA

AB AUCTORE EMENDATA.

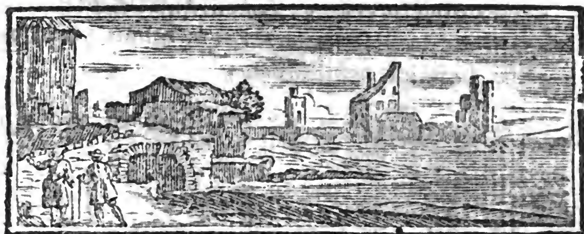
VENETIIS;

APUD FRANCISCUM PITTERI.

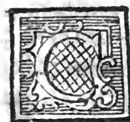
MDCCLXXIV.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVIL.

PROLEGOMENON IN COSMOLOGIAM.

§. I.

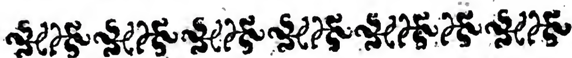

Osmologia notiones generales, quæ huic, aliisque mundis possibilibus competunt, examinat (ont. §. 2.): recte igitur scientia mundi in genere appellatur. Notiones porro has ab mundo hoc præsente abstrahendas esse per se manifestum est. Quid cosmologia?

II. Quæ huic mundo conveniunt, ac in metaphysica attentionem merentur, vel ad illius exsistentiam, vel ad perfectionem, vel ad naturam, ejusque leges pertinent. In tres igitur sectiones tota hæc pertractatio congrue distribuitur. Quæ illius partes?

SCHOL. Primus doctrinam de mundo in artis formam redegit, & systemati metaphysico inseruit Christianus VVolfius: quam ob rem ipse se se in sua ad cosmologiam præfatione satis dilaudat. Quod autem ad utilitatem hac ex disciplina hauriendam attinet, ea omnium facile princeps est, quod per illam in claram

potentissimi juxta, ac sapientissimi Conditoris cognitionem deducamur, qui omnis philosophiæ finis est nobilissimus.

SECTIO I.

DE MUNDI EXSISTENTIA.

§. III.

Quæ hujus sectionis summa?

CUM de exsistentia mundi disserendum est, res ipsa postulat, ut primum, nonnullis de ejus notione generatim præmissis, inquiramus, quanam ipse ratione exsistentiam obtinuerit; tum utrum fato cuidam subjiciatur cum ipse, tum res mundanæ: denique cum præcipuas mundi, de quo agimus, partes corpora constituant, generales eorum proprietates, & ex quibus eadem coalescunt, elementa investiganda veniunt. En totius sectionis summam.

SCHOL. De mundo nempe *corporeo* solum, sive *materiali* in hac metaphysices parte tractandum est: quod ad substantias spirituales, quæ mundum, ut ajunt, *intelligibilem* constituunt, attinet, earum pertractatio proprium in psycologia locum habet.

CA-

CAPUT I.

De Notione Mundi Generatim.

IV. Si a contineat rationem, cur b ipsi vel coexsistat, vel succedat, b continet determinationem sine a non possibilem: igitur a, & b connexa sunt (ont. §. 60.). Priori in casu nexum dicunt esse *ratione spatii*; est enim spatium ordo simultaneorum coexsistentium in serie physice continua (ont. §. 201.); in posteriori vero *ratione temporis*, cum tempus sit ordo successivorum (ont. §. 211.). Si porro b contineat rationem, cur c ipsi vel coexsistat, vel succedat, erit similis nexus inter b, & c, & sic deinceps. Ex hoc autem sequitur a quoque cum c connexum esse; quæ enim cum uno tertio connexa sunt, inter se quoque connecti manifestum est. (conf. ont. §. 75.). Quid nexus ratione spatii, & temporis?

V. Ponamus exsistere seriem entium connexorum, a. b. c. d. e. f. erit a cum b, cum c, cum d, cum e, cum f, & b cum c, cum d, cum e, cum f; item d cum e, cum f connexum. In serie igitur entium connexorum quodlibet ens cum quovis alio in eadem serie connectitur.

Coroll. 1. Igitur & plures series, quæ ex entibus inter se connexis constant, connexæ esse possunt, si modo aliquod ens ex una serie cum aliquo ente alterius seriei connectatur.

Coroll. 2. Possibilis proinde est series, quæ ex pluribus seriebus entium connexorum inter se connexis componatur.

Quid nexus per caussas finales, & efficientes?

VI. Si, quæ ratione spatii inter se connectuntur, ita constituta sint, ut unum sit propter alterum, sive si ens intelligentia instructum unum ordinet ad alterum, ea connectuntur per *caussas finales*: est enim finis, propter quod caussa efficiens agit (ont. §. 158.). Si connexorum ratione temporis alterum in actione præcedentis rationem suæ exsistentiæ agnoscat, ea connectuntur per *caussas efficientes*; est enim caussa efficiens, cujus caussalitas in actione consistit (ont. §. 144.).

Quid mundus?

VII. *Mundus*, seu *universum* est series composita ex pluribus seriebus entium per caussas tum finales, tum efficientes connexorum, quæ alterius seriei pars non est.

COROLL. Omnia igitur hujus mundi entia inter se connectuntur, itaque inter se locantur, ut unum contineat rationem, cur alterum eidem vel coexsistat, vel succedat.

SCHOL. Definitio hæc communis est, convenitque tam mundo huic exsistenti, ac sensibus nostris obvio, quem propterea *aspectabilem* dicimus, quam omnibus aliis possibilibus, quos dari certum est, cum id genus series connexæ nequaquam repugnent. Conformatur autem abstractione proprietatum maxime generalium, quæ nemini tantillam attentionem adhibenti non possunt non esse notæ. Profecto contemplantes universam hanc mundi machinam uno prope intuitu deregimus quam plurima entia simultanea, solem, terram, reliquosque planetas, ac stellas fixas, eaque inter se ita constituta, ut unum alteri inserviat, quemadmodum id elucet ex iis, quæ sol telluri nostræ præstat eam illuminando, calorem impertiendo, arcendo frigus &c. Idem in telluris nostræ partibus non minus conspicuum est, ut adeo de nexu per caussas finales dubitari nequeat.

queat. Continua deinde entium successio, cui ignota esse potest? nonne series est haud interrupta generationum in plantis, belluis, hominibus? nonne experientia quotidiana docet, res omnes mutabiles, ac contingentes esse, quæ propterea caussa effectrice egeant (ont. §. 155.)? igitur nec minus palam est dari in mundo nexum per caussas efficientes. Quare non est, cur allatam mundi definitionem probare quis renuat: neque vero ultima verba otiose adjecta sunt; ea enim notant seriem hic intelligi, quæ ex entibus omnibus tam præteritis, quam præsentibus, & futuris, quatenus nimirum illorum connexio pertinet, coalescat, quo ea, quæ Langius VVolfio objecerat, refutantur. Vide Baumeisterum. *Phil. definit. defin. 567.*

VIII. *Mundus est ens compositum.* Cum mundus sit series composita ex pluribus seriebus entium connexorum (§. præc.), evidens est, mundum esse ens, quod in plura entia, ex quibus certa quadam ratione conjunctis coalescit, resolvi potest; sed quod ejusmodi est, est ens compositum (ont. §. 170.): ergo mundus est ens compositum. Mundus est ens compositum.

Coroll. 1. Essentia igitur mundi consistit in certo nexu certarum partium, id est, in modo, quo omnia entia simultanea, & successiva inter se consociantur (ont. §. 171.).

Coroll. 2. Omnes mutationes, quæ in mundo aspectabili eveniunt, motu perficiuntur (ont. §. 216.).

IX. *Saltus* fit, cum ab uno extremo ad alterum devenitur non transeundo per media. *Casus purus*, aut *fortuna* est rationatum sine ratione sufficiente, aut effectus absque sua caussa effectrice. Quid saltus, & casus?

Schol. Data saltus definitio generalis est, duasque sub se species complectitur. Primam con-

Cosm. trans. c. 1. §. 520. sch. stituit transitus a ratione sufficiente remota ad rationatum omissa proxima, quod Boehmius exemplo hominis super terra nive tecta gressu ordinario progredientis, tum saltuatim redeuntis illustrat: altera est mutatio quantitatis continuæ ab una magnitudine ad aliam non transeundo per omnes medias ejusdem generis magnitudines, qualis contingeret, si celeritas octo graduum in corpore moto uno momento individuo mutaretur in celeritatem duodecim graduum.

Saltus & casus non datur in mundo. X. *Saltus, & casus in mundo non dantur.* Evidens quippe est, utrumque pugnare cum nexu, quo omnia hujus mundi entia copulantur (§. 7. cor.). Deinde quod ad priorem saltus speciem: ratio remota non est ratio sufficiens rationati, nisi ope interpositæ rationis proximæ: rationatum proinde ejusmodi foret absque ratione sufficiente, quod universim repugnat (ont. §. 21.). Posterior autem excluditur per legem continuitatis, quam in *Diss. de leg. cont. & theor. phil. p. 2.* rerum natura exstare gravissimis argumentis palam fecit Boscovichius.

Coroll. Sublato igitur nexu res in mundo casu, & per saltum evenire possent, atque sic mundus realis transiret in fabulosum, & phantasticum, qualis in somnio apparere solet.

Schol. Qui tamen fit, quærunt hoc loco aliqui, ut permulta casu, & fortuito evenire dicamus? ii norint, oportet, *fortunam* vulgo sonare concursum caussarum minime prævisum: *Q. acad. l. 2.* „propter obscuritatem, ait Tullius, ignorationemque caussarum fortuna efficit multa „improvisa, nec opinata.„ Ea nimirum in familiari sermone casui, aut fortunæ tribuimus, quæ, cum minime a nobis expectabantur, accidunt, quorumque ratio, aut caussa efficiens nobis ignota est; re tamen ipsa nihil est, quod ratione sua, aut caussa destituatur:

vide

vide Buffierum. Unde patet nomen *fortunæ* in se spectatum, aut relatum ad ens infinita intelligentia præditum omnino inane esse, & ab nostra solum ignoratione significationem quampiam sortiri, quod Juvenalis innuit: „ sed te nos facimus fortuna deam, cæloque „ locamus. „ Atque inde fit, ut quo quis plura ignorat, eo ipsi plura casu, & fortuito accidant, ex quo ortum est illud, quod in proverbio dicitur: *ubi parum ingenii, ibi plus fortunæ*. Quia porro homines ita fere comparati sunt, ut mirari soleant, cum ipsis quidpiam casu accidit, frequens in rebus quibusvis admiratio insignem testatur ignorantiam, & quo quis sapientior est, eo pauciora admiratur.

Trait. des pré. mi. vér. p. 2. ch. 24. n. 354.

Sat. 10.

XI. *E nexu entium mundanorum universalis quidam ordo enascitur*. Cum omnia entia mundana & per caussas finales, & per efficrices connexa sint (§. 7. cor.), datur quædam similitudo tam in collocatione, quam in successione entium mundanorum conspicua, ac proinde ordo quispiam (ont. §. 77.), qui, cum ad omnia entia pertineat, universalis quoque est (ont. §. 81.): igitur e nexu entium mundanorum universalem quemdam ordinem enasci in aperto est.

E nexu entium ordo universalis,

XII. *E nexu entium mundanorum summa Conditoris sapientia elucet*. E nexu entium mundanorum perfectissima quædam subordinatio mediorum ad obtinendos fines a Conditore præstitutos elucet, ut attendenti perspicuum est; sed perfectissima subordinatio mediorum ad fines opus est summæ sapientiæ: igitur e nexu entium mundanorum summa Conditoris sapientia elucet.

& sapientia conditoris elucet.

Schol. Præsentis theorematis veritas clariori in luce constituetur, cum de mundi perfectione sermo fuerit.

CAPUT II.

De Exsistentia, & Origine Mundi.

Mundus exsistit.

XIII. *Mundus corporeus exsistit*. Sensus enim de corporum exsistentia nos nequaquam fallunt (log. §. 177.). Et profecto, si sensationes nostræ a nulla caussa externa pendeant, qui fit, ut imaginationes nostræ a sensationibus tanto claritatis intervallo recedant? quid enim? an vis illa cogitandi jam minuitur? jam augetur? an vero, si ipsa quidem immutata perseveret, modo ipsa sese quasi adstringit, & cohibet? modo relaxat, & solvit? ut ait VVinklerus. Hoc alterum certo fieri nequit: secus enim posset ea, cum liberet, imaginationibus quoque suis eum claritatis gradum tribuere, quem constanter impertit sensationibus, quod cum experientia pugnat: pendent igitur sensationes nostræ a caussa externa; quæ vero illa? nonne corpora, ipseque adeo mundus corporeus.

Cosm. §. 493.

Quid idealismus, & egoismus?

Schol. Qui mundi corporei exsistentiam inficiantur, solasque substantias spirituales exstare putant, *Idealistarum* nomenclationem sortiti sunt: horum aliqui longius progressi omnia prorsus entia præter se ipsos, id est, suum spiritum tollunt, *Egoistæ* propterea dicti, quorum in numero ad tempus saltem fuisse Cartesium suspicantur nonnulli, quod in meditationibus de prima philosophia de omnibus rebus a sua mente distinctis dubitare voluit; verum hi injuriam facere viro doctissimo mihi quidem videntur. Minus a vero abhorret, quod Pfaffius docet: Egoistas speciem esse quamdam eo-

Orat. de egoismo p. 24.

eorum, qui ceteroquin Malebranchio adhærent, suaque dogmata non libris, sed privatis solum instructionibus propagare student: referunt Trivoltienses in novellis litterariis sub finem adjectis, Malebranchii discipulorum unum aliquem disputationem bene longam cum socio quodam Parisiis habuisse, seriaque mente affirmasse, se solum esse spiritum creatum, ac nihil omnino nec ex spirituum, nec ex corporum genere præter se exstare.

Mémoir. de Trévoux de l'ann. 1713. au mois du May.

Quod ad *Idealistas* attinet, viam ipsis ad absurdam hanc opinionem Malebranchium stravisse indubitatum est; quamquam & Leibnitii, VVolfiique harmonia præstabilita eo fine ambagibus deducat, quemadmodum alias demonstrabo. Primus quidem, qui aperte idealismum professus est, videtur fuisse Michael Angelus Fardella Siculus; in ipsius enim logica, quæ priori sæculo Venetiis lucem aspexit, exsistentia corporum aperte negatur. Hujus vestigia pressit Gregorius Berkeley Hybernus edito primum Dublini anno 1710. libro *de principiis cognitionis humanæ*; tum triennio post dialogis aliquot Londinensibus typis vulgatis inter Hylam, & Philonoum, in quibus id unum egit, ut nulla exstare, nec exstare posse corpora extra spirituum ideas commonstraret. Idem subinde docuit Arthurus Collier Anglus in *clavi universali*, sive *inquisitione veritatis* Londini annum circiter 1733. edita. Sed vana hæc sunt delirantium somnia, nec refutatione digna: quare missis his ad argumentum philosopho dignius transeamus, ac sedulo inquiramus, quanam ratione mundus hic aspectabilis ad exsistentiam pervenerit.

XIV. *Mundus eget caussa effectrice*. Cum mundus sit ens compositum (§. 8.), necesse quoque est; ut sit ens contingens (ont. §. 173. cor.); sed omne ens contingens eget caus-

Mundus est productus.

caussa effectrice (ont. §. 155.): igitur & mundus.

COROLL. Non est ergo mundus ens improductum, ac proinde exstat ens aliquod ab ipso diversum.

SCHOL. Nullum profecto vestigium alicujus necessitatis absolutæ in hoc mundo elucet; imprimis enim potest is absque contradictione cogitari ut non exsistens, quemadmodum tot alios possibiles, nec tamen exsistentes concipimus; deinde sive totius universi conformationem, sive singulas ejus partes majores, minoresve, sive denique singularum partium formas, aut figuras contemplemur, omnia videmus arbitraria, neque ulla apparet contradictio in eo, ut ponatur hæc vel illa pars deesse, ut cogitentur plures, vel pauciores, majores, vel minores, remotiores, vel viciniores planetæ; stellæque inerrantes: mundus igitur hic ita exsistit, ut hypothesis de illius non exsistentia nequaquam repugnet; quod autem tale est, prorsus contingenter exsistit, necessitas siquidem absoluta, & possibilitas non exsistendi contradictorie sibi opponuntur. Atque sic evertitur impia Aristotelis de mundi æternitate opinatio; docuit quippe Aristoteles totum hunc, quantus quantus est, mundum ab nulla caussa pendere, sed æternum esse, ipsoque Deo ab æterno coexstitisse, uno fere hoc nixus principio: *motum non posse esse nisi æternum*: huic alia subinde adjecit argumenta Proclus magnum peripateticæ scholæ lumen; sed hunc cum magistro suo egregie refutavit Benedictus Pererius S. I. Videatur Genuensis. Fuerunt quidem non pauci, qui cum Trapezuntino græco sæculi quinti decimi scriptore Aristotelis caussam susceperunt, quorum alii ejus sententiam ita mitigarunt, ut confidenter assererent, ex Aristotelis mente mundum a Deo ex naturæ necessitate,

Quæ opinio Aristotelis de ortu mundi?

Elem. metaph. p. 3. p. 37.

tate, atque hinc ab æterno productum fuisse; alii omnem prorsus erroris suspicionem hac in re ab ipso removere conati sunt: verum actum egerunt utrique; res enim est nimis quam manifesta, ac doctrina hæc præcipuum totius philosophiæ Aristotelicæ caput constituit. Ceterum uti impium hoc dogma avide arripuerunt illi, qui se in atheis profitebantur, ita nullo non tempore ab aliis mentis sanioris philosophis acerrime impugnatum est; quapropter putidissimi mendacii reus est nuperus auctor, qui velut ex tripode pronunciat, potiorem philosophorum Christianorum æque, ac gentilium partem omni ætate agnovisse necessariam, ac independentem mundi exsistentiam, illique eam tribuisse naturam, quæ per sese omne initium, ac finem excludat. Ut porro omne atheis telum extorqueamus, necesse est, ut hoc loco progressum caussarum seu essentialiter, seu accidentaliter subordinatarum in infinitum, in quem, tamquam munitissimam arcem, ipsi se conjiciunt, expugnemus. (vid. ont. §§. 151. 108. (ch.).

Histoire nat. de l' ame p. 8.

XV. *Progressus in infinitum non habet caussam primam*; est enim vi definitionis series caussarum subordinatarum absque caussa prima (ont. §. 151.).

Progressus in infin. vi def. non habet caussam primam; est tamen ens contingens;

XVI. *Progressus in infinitum est ens contingens*. Omne ens contingens est sibi insufficiens ad exsistendum (ont. §. 104. cor. 3.): ergo series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad exsistendum determinat, non est aliud, quam collectio infinitarum insufficientiarum ad exsistendum; atqui collectio infinitarum insufficientiarum ad exsistendum non efficit unam sufficientiam, sicut infiniti zeri non efficiunt unitatem: ergo series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad exsistendum determinat,

nat, est ens sibi ad exsistendum minime sufficiens, ac proinde ens contingens; sed progressus in infinitum est reapse series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad exsistendum determinat: igitur progressus in infinitum est ens contingens.

habet igitur caussam primam,

XVII. *Progressus in infinitum habet caussam primam.* Omne ens contingens habet caussam efficientem, eaque est ipsum ens necessarium (ont. §. 155. cor.); sed progressus in infinitum est ens contingens (§. præc.): igitur progressus in infinitum habet caussam efficientem, quæ est ipsum ens necessarium; atqui ens necessarium, cum a nulla amplius caussa pendeat (ont. §. 105.), est caussa omnium omnino prima: ergo progressus in infinitum habet caussam primam.

& vel ideo repugnat.

XVIII. *Progressus in infinitum secum ipso pugnat.* Pugnat aperte secum ipso habere, & non habere caussam primam; sed progressus in infinitum habet caussam primam (§. præc.), & non habet caussam primam (§. 15.): ergo progressus in infinitum secum ipso pugnat.

SCHOL. 1. Deinde nonne, qui ponit progressum in infinitum, ponit caussas subordinatas? jam quæso, caussæ hæ subordinatæ habentne caussam primam, vel non? si illud: tum habent, & simul non habent caussam primam, ipseque progressus procedit in infinitum, & simul non; si hoc: tum caussæ subordinatæ nulli caussæ, id est, nihilo subordinantur, proindeque sunt simul subordinatæ, & simul non. Probe tamen notandum est, hic solum agi de eo in infinitum progressu, quem athei statuunt, quorum opinione excluditur omnis caussa prima, quocumque sensu, vel modo ipsa accipiatur, seu extra, seu intra seriem, seu tempore, seu natura prior; alium siquidem

dem progressum in infinitum admittunt ii, qui putant potuisse mundum ab æterno creari: docent nimirum posse dari seriem caussarum infinitam absque prima, quæ sit intra seriem, vel ad eam pertineat, non tamen absque prima, quæ sit extra seriem, & hac non quidem tempore, sed tamen natura prior; hi alio ex capite infra impugnabuntur: nunc atheorum objectis satisfaciendum est.

Satisfit objectis.

1.) Ex eo, inquiunt, quod quivis miles non sit sufficiens cædendo hosti, non sequitur nec totum exercitum ad id sufficere; item tametsi ens simplex extensum non sit, est tamen compositum ex simplicibus coalescens extensum: igitur neque ex eo, quod singula entia seriei infinitæ sint contingentia, sequitur totam seriem infinitam esse contingentem. Ratio paritatis in eo sita est, quod a sensu, ut ajunt, distributivo ad collectivum, a partibus ad totum argumentari non liceat; atqui huc totum argumentum §. 16. recidit.

R. Quidquid sit de casibus specialibus, id certissimum est argumentationem a casu distributivo ad collectivum esse legitimam, cum de toto negatur aliquod prædicatum, quod singulis partibus seorsum acceptis nec adæquate, nec inadæquate convenit; cum enim totum sit idem cum omnibus partibus simul sumtis, & quævis pars sit inadæquate eadem cum toto (ont. §. 66. sch.), fieri nequit, ut prædicatum toti conveniat, quod singulis partibus nulla ratione, nec inadæquate, vel ut dici posset, *inchoative* convenit: ita quia quivis globus ligneus caret principio vitæ, collectio etiam infinita globorum eodem destituetur; vel si ponas infinitam collectionem hominum cæcorum, non deprehendes in ea potentiam videndi vel hoc ipso, quod singuli homines ejus collectionis seorsum accepti eadem privati sint. Idem prorsus evenit in casu præsente: quod-

quodvis ens ponitur contingens, seu insufficiens ad exsistendum; contingentia autem, seu insufficientia ad exsistendum nulla ratione, nec *inadæquate* quidem, aut *inchoative* est necessitas, aut sufficientia ad exsistendum, quin ipsi potius contradictorie opponitur: nullo igitur pacto fieri potest, ut in collectione etiam infinita entium contingentium contineatur necessitas, aut sufficientia ad exsistendum; immo cum collectio essentiam, & naturam entium non mutet, sicut ex duobus entibus contingentibus non fit unum necessarium, ita nec ex infinitis necessitas aliqua exsurgit; & ratio est, quia collectio insufficientiarum est collectio negationum sufficientiæ; sed infinitæ negationes sufficientiæ nequaquam constituunt unam sufficientiam, sicut nec unam affirmationem. Certe, ut præclare monuit Buffierius: qui ex collectione infinita entium contingentium arguit ipsam esse necessariam, & sibi ad exsistendum sufficientem, nec caussa effectrice egentem, non minus inepte ratiocinatur, ac qui videns catenæ cujuspiam ex alto pendentis extremum inferius, negaret alterum catenæ ejusdem extremum egere, quo retineatur, quod poneret annulos infinitos, quorum alter alterum sustineat. Quod autem ad exempla allata attinet: imprimis tametsi quivis miles seorsum non habeat vires sufficientes ad cædendum hostem, habet tamen jam aliquas vires, atque adeo sufficientiam aliquam *inadæquatam*, seu *inchoatam*; jam vero manifestum est multas vires de se insufficientes constituere posse unam vim sufficientem: deinde cum extensio aliud non sit, quam positio partium extra partes, ac multitudinem partium involvat, facile concipi potest, quomodo ex pluribus inextensis juxta se positis, & certo quodam modo cohærentibus unum extensum exsurgat, quemadmodum ex collectione unitatum nu-

numerus efficitur, ut nempe unitas, etsi non sit numerus, est tamen initium numeri, ac proinde plures simul numerum constituere possunt; ita ens simplex, licet non sit extensum, est tamen aliquod extensionis initium, ac ea propter una cum aliis extensum constituit. Denique generatim, cum argumentum ducitur a partibus ad totum, rite attendendum est, de quo prædicato sermo sit: alia sunt essentialiter relativa, & a ratione totius, seu partium multitudine pendent; alia singulis duntaxat, *qua* partibus conveniunt; alia denique singulis interne, ac essentialiter sine omni respectu ad totum, seu partes competunt. Quæ primi sunt generis, affirmantur de toto, & nequaquam de singulis partibus seorsum, ut *esse extensum*; quæ alterius: affirmantur de partibus, quamdiu ratio partis attenditur, non vero de toto *ut* toto, ubi amplius ratio partis non habetur, *ut esse unum:* quæ ultimi: affirmantur de toto, & singulis partibus, *ut esse contingens*.

2.) Posita serie caussarum infinita, seu, quod idem est, æterna, tota series foret æterna, tametsi quodvis ens seorsum non esset æternum: ergo etiam posita serie caussarum infinita tota series posset esse necessaria, licet quodvis ens seorsum non esset necessarium, sed contingens.

R. *Trans. a. n. cons.* Qui ponit seriem caussarum infinitam, ac proinde æternam, ille in ipsa hypothesi clare, & explicite ipsius æternitatem ponit: eadem contra hypothesis nec explicite, nec implicite involvit necessitatem ad exsistendum, sed id ipsum in quæstione versatur; quæritur nempe, utrum, si fingamus seriem æternam, ac infinitam entium contingentium, eo ipso etiam series hæc necessitatem ad exsistendum habitura sit. Atque hæc quæstio non per hypotesim aliquam, sed validis argumentis decidenda est; est autem validissi-

mum

mum hanc in rem argumentum in eo positum; quod infinitæ etiam insufficientiæ collectæ reapse sint infinita nihila, quæ unam adæquatam, & plenam sufficientiam neutiquam efficere possunt. *Transmisi* vero antecedens, quia hypothesis ea secum ipsa omni ex parte pugnat; unde series reapse foret simul æterna, & simul non; primum: quatenus id explicite asseritur; alterum: quia sicut quodvis ens haberet initium exsistendi; ita tota entium collectio simul initio carere non posset.

3.) Series caussarum efficientium sibi subordinatarum absque caussa ultima non repugnat: igitur neque series caussarum efficientium sibi subordinatarum absque prima: *c. p.* ideo primum: quia in illa serie cujuslibet effectus potest assignari sua caussa sufficiens; sed etiam in hac serie posset assignari cujuslibet effectus sua caussa sufficiens: ergo si illud, etiam hoc.

℞. *c. ant. n. cons. ad prob. d. M.* Quia in illa serie potest assignari cujuslibet effectus caussa *plene*, & *adæquate* sufficiens *c. M. inadæquate* sufficiens *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Dispar nimirum ratio est: series caussarum absque ultima est ejusmodi series, in qua quævis caussa suum effectum producit ita, ut effectus rursus in caussam abeat, novumque effectum edat, idque sine fine, qua in re nulla prorsus est repugnantia; cum enim prima caussa ab ente a tota serie distincto exsistentiam obtinuerit, potest ipsa ut jam exsistens caussa esse plene, & adæquate sufficiens sui effectus, & sic porro. Ab opposito vero cum in serie infinita regredimur, quævis caussa, quæ assignatur, non est adæquate sufficiens, nisi ut jam exsistens; exsistentiam autem a caussa proxime antecedente habet, & hæc rursus ab altera, & sic porro in infinitum: quia igitur hoc de quavis caussa in serie tali infinita affirmatur, evidens est in ipsa serie nullam esse caussam ultimo, & adæ-

& adæquate sufficientem. Sit series a, b, c, d, e, f, &c. in infinitum; sit a productum ab b, b ab c, c ab d, &c. certum est b non produxisse ipsum a nisi, ut jam exsistens, sed b non sit exsistens, nisi cum producitur ab c jam ante exsistente; igitur ratio plene sufficiens ipsius a non continetur in b, sed partim in b, partim in c exsistente; atqui ut c exsistat, necesse rursus est, ut antea exsistat d: ergo ratio ultimo sufficiens ipsius a & in b, & in c, & in d continetur. Quod cum semper redeat, tametsi entia infinita accumules, luculente patet in tota serie caussarum contingentium etiam infinita non deprehendi vel unius effectus caussam plene, & ultimo sufficientem; sed redeundum tandem esse ad ens necessarium a tota serie distinctum. (conf. ont. §. 150. cor. 1. 2.).

Schol. 2. Qui e veteribus ab refutata nunc Aristotelis sententia discesserunt, mundumque a Deo factum esse docuerunt, in alium scopulum impegerant, putantes, materiam saltem, ex qua corpora mundana coaluerunt, a se ipsa æternum exstitisse. Teste Justo Lipsio (*a*) certum obtinuit apud omnes Stoicos dogma, materiam æque æternam, omnisque initii expertem esse, ac ipsum Deum. „ Dicunt, ait „ Seneca (*b*), ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: „ caussam, & materiam: materia jacet iners, „ res ad omnia parata, cessatura, si nemo moveat. „ Nec defuerunt aliarum sectarum philosophi, qui hanc opinionem amplecterentur; verum illud in acrem ab ipsis disceptationem vocabatur: utrum materia ab æterno informis, atque ab omni qualitate, & pulchritudine vacua jacuerit, antequam Deus ad eam disponendam, ac exornandam accesserit; utrum vero qualitates, rerumque formæ in ea jam reconditæ latuerint, ut divina solum sollertia opus

Quæ opinio Stoicorum, & Platonis de mundi ortu?

(a) *Physiol. Stoi. l. 1. dissert. 4.*

(b) *Ep. 65.*

opus fuerit ad eas rite distribuendas; ac in ordinem rationi convenientem redigendas. Hoc alterum Stoici fere cum nonnullis aliis arripuerunt; illud Platoni, & Academiæ placuit: „ Deus, inquit ille, quidquid erat, quod in „ cernendi sensum caderet, sibi assumsit, non „ tranquillum, & quietum, sed immoderate „ agitatum, ac fluctuans, idque ex inordinato „ ad ordinem reduxit. „ Addit deinde, materiæ malitiam, ac pervicaciam obstitisse voluntati supremi Numinis, ne talem ex ea faceret mundum, qualem cuperet, mali videlicet omnis, ac vitii expertem. Ex mente igitur Platonis Deus est quidem mundi auctor, non item materiæ effector, triaque statuenda sunt rerum omnium principia: Deus, materia, idea; quemadmodum docet Alcinous accuratissimus platonicorum dogmatum interpres.

Timæ. c. 14.

Introd. in doctr. Plat. c. 12.

Materia mundi non est improducta;

XIX. *Materia, ex qua mundus corporeus coaluit, non est ens improductum, & necessarium.* Vel enim hæc materia est ens compositum, vel ens simplex (ont. §. 170. cor. 1.); si primum: redit superior demonstratio (§. 14. cor.); si alterum: foret materia ens absolute perfectissimum (ont. §. 113. cor.), immutabile (ibid. §. 120.), & denique infinitum (ibid. §. 231.); atqui hæc evidenter absurda sunt; manifestum siquidem est, multas materiæ realitates deesse, & has, quas habet, admodum esse limitatas: ergo materia, ex qua mundus corporeus coaluit, non est improducta, seu necessaria.

& si foret, non potuisset a Deo disponi.

XX. *Si materia foret improducta, ea non potuisset a Deo in ordinem redigi.* Si materia esset improducta, & hoc ipso necessaria, ea foret absolute ab omni alio ente, atque adeo etiam a Deo independens (ont. §. 106.); atqui ens a Deo absolute independens nequit

ab

ab eo in ordinem redigi; qui enim hoc fiat, si nullum Deus in eam dominium habeat, neque istud in se dominium concedere possit ens perfectissimum? atque hoc adeo verum est, ut ipse Plato illud ex parte agnoverit, quæ ratio est, cur materiæ pertinaciam Deo restitisse asseruerit: igitur si materia mundana a se ipsa exstitisset, ea nequaquam a Deo in ordinem redigi potuisset.

Quid de ortu mundi Democritus & Epicurus?

Schol. Venio ad profanam Democriti, ac Epicuri de mundi origine doctrinam. Duo sunt rerum omnium principia, *plenum*, id est, atomi, & *inane*, seu vacuum: illæ numero; hoc extensione, ac magnitudine infinitum. Atomorum proprietates duæ: *figura*, & *magnitudo*; tertiam addidit Epicurus *pondus*, seu impetum internum, quo illæ ab æterno moverentur; quamquam & Democritus antea, observante Aristotele, atomum atomo graviorem dixerit, pro ratione nimirum molis, qua altera alteram exsuperet. Figura infinite variat; magnitudo adeo exigua, ut oculis non pateat; soliditas tanta, ut & individuæ sint, & pati, aut mutari nequeant. Ita Tullius. Atomi hæ a se ipsis ab æterno exsistunt, & in vacuo infinito perpetuo moventur: motus secundum Democritum unius tantum est generis, *obliquus* videlicet; verum Epicurus præterea & *directum*, & *declinatorium* statuit, huncque duplicem esse voluit; alterum in vacuo, cum secus atomi in corpuscula coire numquam possent: alterum in corpore animali, ac præcipue humano, unde hominum libertas oriretur, quemadmodum docet Moshemius in Cudvvorthum. Atomi denique æterno motu in infinito vacuo agitatæ in se mutuo impingunt; tumque vel resiliunt, vel conjunguntur, ac cohærent, atque hoc collisionum, & agitationum genere totus mundus, omnesque in

De gener. & corrupt. l. 1. c. 8.

De fin. l. 1 c. 16.

Lucret. de nat. rer. l. 2. v. 216. &c.

Syst. intell. c. 5. fin. §. 24.

in eo res efformantur: ita quidquid eſt, aut ſit, naturalibus fit, aut factum eſt ponderibus, & motibus, ut ait Cicero. Si jam ex Epicuro quæras, quid negotii mundus Diis aut olim faceſſiverit, aut nunc faceſſat? reponet: nihil; Deos in otio reſidere, & niſi ab omni cura vacuos beatos eſſe non poſſe; atomos æternas fortuito concurſu initium dediſſe mundo, huncque periturum, & alium rurſus oriturum, prout eæ aliter fuerint motæ. Impium hoc ſyſtema iis arridet hodie, quibus divina providentia grave nimium onus videtur.

Qq. acad. l. 4. c. 38.

Atomi Epicureæ non exſiſtunt;

XXI. *Atomi æternæ, & improductæ non exſiſtunt.* Imprimis enim contra pugnant argumenta ſupra adducta (§. 19.). Deinde ſic quoque argumentari licet: vel atomi exſiſtunt numero infinitæ, vel finitæ; at neutrum dici poteſt; non primum, quod quidem Epicuro placuit; præterquam enim quod numerus actu infinitus, & extenſio realis infinita repugnent (ont. §. 219. 221.), atomi numero infinitæ prorſus repleviſſent ſpatium actu infinitum: in ſpatio autem infinito perfecte pleno fieri nequit motus, qui ad effectionem corporum mundanorum requiritur. Sed neque atomi poſſunt eſſe numero finitæ; cum enim quævis atomus abſoluta neceſſitate, quæ univerſalis eſt, nullamque exceptionem admittit, exſiſteret, nulla omnino ratio ſufficiens eſſe poſſet, cur ea neceſſitas in numero hoc determinato atomorum, & non potius in quovis alio deprehendatur; abſolute certe impoſſibile eſt, ut neceſſitas abſoluta ad determinatum quemdam numerum reſtringatur (ont. §. 114. ſch. fin.)

nec, ſi exſiſterent, mundus ex iis oriri potuiſſet.

XXII. *Tametſi exſiſterent atomi improductæ; ex fortuita tamen earum concurſione mundus oriri non potuiſſet.* Vel enim omnium atomorum motus, directio, celeritas æqualis eſſet, vel

vel inæqualis; ſed hoc alterum fieri omnino nequit; cum enim motum haberent ex eadem naturæ neceſſitate, vi cujus exſiſterent, conſequens foret, ut, quemadmodum neceſſitas in omnibus eſſet eadem, ita in omnibus quoque idem, ſeu æqualis ſit motus, ac proinde etiam celeritas, & directio, quæ ſola in motu diſcerni poſſunt: igitur primum ſit, oportet. Jam vero ſi in omnibus idem eſſet motus, eadem directio, eademque celeritas, omnes perpetuo eadem celeritate moverentur per lineas rectas, eamdemque inter ſe diſtantiam conſtanter retinerent, quo poſito nulla concurſio, nulla cohæſio, nullumque corpuſculum inde coaleſcens poſſibile foret. Quare tametſi Epicuro atomos improductas demus, nequit tamen ex fortuita earum concurſione mundus oriri.

Schol. Ridicula eſt, quam comminiſcebatur Epicurus, declinatio minima atomorum ex linea recta; rurſum enim quæri poteſt, utrum ea in omnibus atomis, omnique tempore æqualis ſit, an non? ſi æqualem ſtatuat, numquam in ſe incurrent; ſi inæqualem, ratio hujus inæqualitatis aſſignari nulla poterit. „ Quæ „ ergo, inquit Tullius, nova cauſſa in natura „ eſt, quæ declinet atomum? aut num ſortiun„ tur inter ſe, quæ declinet, quæ non? aut „ cur minimo declinent intervallo, majore „ non? aut cur declinent uno minimo, non „ declinent duobus, aut tribus? optare hoc „ quidem eſt, non diſputare. Nam neque ex„ trinſecus impulſam atomum loco moveri, & „ declinare dicis: neque in illo inani, per „ quod feratur atomus, quidquam fuiſſe cauſ„ ſæ, cur ea non e regione ferretur: nec in „ ipſa atomo mutationis aliquid factum eſt, „ quam ob rem naturalem ſui ponderis mo„ tum non teneret. Ita cum attuliſſet nullam „ cauſ- (De fato c. 10.)

„ caussam, quæ istam declinationem efficeret, „ tamen aliquid sibi dicere videtur: cum id „ dicat, quod omnium mentes aspernentur, & „ respuant. „ Veritas hæc majore in luce ponitur, cum animum advertimus ad elegantissimam mundi totius conformationem, ad statas, universalesque naturæ leges, quibus machina hæc universa tot jam sæculis regitur; quis sanæ mentis sibi persuadeat, casu, & fortuna effici posse, ut eædem leges tot sæculorum decursu in conflictu corporum, in generatione animalium, in nidificatione avium, aliisque naturalibus belluarum artificiis & constanter, & accuratissime observentur? unde deinde mens, intelligentia, ratio, quæ in quibusdam hujus universi entibus deprehenduntur? rursus ex fortuito atomorum concursu? at vero secundum Epicurum eæ ipsæ intellectu, & ratione carent; quomodo ergo dabunt, quod ipsæ non habent? nullum in mundo posse esse motum, nisi atomi ex natura sua eum haberent, fatetur ipse: quomodo ergo in mundo sensus, intelligentia, ratio, cum his illæ destituantur? Vide quoque Denesle. Denique qui fit, ut præsens atomorum consociatio tanto perduret tempore, cum infinitæ aliæ brevissimum intra tempus rursus dissolutæ fuerint? Brevi quidem, & casu interituram prædixerat Lucretius; sed, bonis superis, vaticinationi eventus nondum respondit. Profecto, si communem naturæ sensum, firmissimum veritatis argumentum (log. §. 172.), consulamus, facile sentimus nos tacito naturæ ductu impelli, ut judicemus, fieri nequaquam posse, ut opus quoddam, quod constantes, æquabilesque motus longo tempore edat, casui originem suam debeat. Audiamus rursus Tullium: „ Hic ego „ non mirer esse quemquam, qui sibi persua„ deat, corpora quædam solida, atque indi„ vidua vi, & gravitate ferri, mundumque „ effi-

Exam. du materialisme to. 1. c. 5. 6. De nat. rer. l. 5. v. 105.

De nat. Deor. l. 2, c. 37.

„ effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eo-
„ rum corporum concursione fortuita? Hoc qui
„ existimat fieri potuisse, non intelligo, cur
„ non idem putet; si innumerabiles unius &
„ viginti quatuor litterarum vel aureæ, vel
„ quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex his
„ in terram excussis annales Ennii, ut dein-
„ ceps legi possent, effici; quod nescio anne
„ in uno quidem versu possit tantum valere
„ fortuna. Isti autem quemadmodum asseve-
„ rant, ex corpusculis non colore, non qua-
„ litate aliqua, quam ποιοτητα græci vocant,
„ non sensu præditis, sed concurrentibus te-
„ mere, atque casu mundum esse perfectum,
„ vel innumerabiles potius in omni puncto
„ temporis alios nasci, alios interire? Quod
„ si mundum efficere potest concursus atomo-
„ rum, cur porticum, cur templum, cur do-
„ mum, cur urbem non potest, quæ sunt mi-
„ nus operosa, & multo quidem faciliora?
„ certe ita temere de mundo effutiunt, ut
„ mihi quidem numquam hunc admirabilem
„ cæli ornatum, qui locus est proximus, sus-
„ pexisse videantur. „

Verum præsens rerum conformatio, clamitant profani homines, continetur in infinitis conformationibus possibilibus: igitur æque possibilis est, ac probabilis, ut quævis alia, immo in infinitate sæculorum etiam necessaria; omnes enim conformationes exhaurire æternitas debet. Sed futile est omne, quod asseritur; imprimis enim ne unam quidem conformationem fortuito atomorum concursu confieri posse supra demonstratum est, ob æqualem nimirum omnium motum, velocitatem, & directionem. Deinde missis his, conformatio ordinata, qualis præsens est, generalibus adstricta legibus, tantoque sæculorum spatio suo in ordine persistens nequaquam in infinitis conformationibus cæcis, ac inordinatis continetur;

Pensées philos. p. 66. Item Lettre des aveugles.

tur: quare posito id genus temerario atomorum concursu in infinitis conformationibus cæcis, & inordinatis numquam ad finem perventum fuisset, atque ideo etiam numquam initium dari potuisset conformationi cuidam ordinatæ, sapientissimisque instructæ legibus. Hinc lata est disparitas, cum ajunt: si infinitæ aleæ per infinitum tempus infinities projicerentur, omnes numerorum compositiones prodituras; eæ nimirum numerorum compositiones prodirent, quæ per casum sunt possibiles; at hujus universi conformatio per casum possibilis non est; longe enim est admirabilior, majoremque requirit sapientiam, quam omnes doctorum lucubrationes, quæ sine intelligentiæ cujuspiam directione fieri absolute nequeunt.

Nec plus promovent ii, qui, cum finitum ponant atomorum numerum, finitas quoque esse earum consociationes contendunt, indeque colligunt, ob infinitatem temporis jam infinities redire debuisse præsentem hanc atomorum consociationem. His respondet Boscovichius:

Theor. phi. nat. append. de anima, & Deo §. 541. seq.

„ Falsissimum est, numerum combinationum „ esse finitum in terminis numero finitis; si „ omnia, quæ ad mundi constitutionem ne„ cessaria sunt, perpendantur. Est quidem fi„ nitus numerus combinationum, si nomine „ combinationis assumatur tantummodo ordo „ quidam, quo alii termini post alios jacent: „ hinc ultro agnosco illud: si omnes litteræ, „ quæ Virgilii poema componunt, versentur „ temere in sacco aliquo, tum extrahantur, „ & ordinentur omnes litteræ, aliæ post a„ lias, atque ejusmodi operatio continuetur in „ infinitum, redituram & ipsam combinatio„ nem Virgilianam numero vicium quemvis „ determinatum numerum superante. At ad „ mundi constitutionem habetur imprimis dis„ positio punctorum materiæ in spatio paten-

„ te

„ te in longum, latum, & profundum: por„ ro rectæ in uno plano sunt infinitæ, plana „ in spatio sunt infinita, & pro quavis recta „ in quovis plano infinita sunt curvarum ge„ nera. —— Quam ob rem numerus disposi„ tionum possibilium pro quovis puncto ma„ teriæ adhuc ceteris manentibus est infinitus, „ adeoque is numerus ex omnibus mutationi„ bus possibilibus est infinitus ordinis expositi „ a numero punctorum aucto saltem ternario. „ Iterum velocitas, quam habet dato tempore „ punctum quodvis, potest variari in infini„ tum, & directio motus, potest variari in „ infinitum ordinis secundi ob directiones in„ finitas in eodem plano, & plana infinita in „ spatio. Quare cum constitutio mundi, & „ sequentium phænomenorum series pendeat „ ab ipsa velocitate, & directione motus; nu„ merus, qui exprimit gradum infiniti, ad „ quem assurgit numerus casuum diversorum, „ debet multiplicari ter per numerum puncto„ rum materiæ. ——— Quam ob rem nu„ merus combinationum relativarum ad mun„ di constitutionem non est finitus pro dato „ quovis momento temporis, sed infinitus or„ dinis altissimi, respectu infiniti ejus gene„ ris, cujus generis est infinitum numeri pun„ ctorum spatii in recta quapiam, quæ conci„ piatur utrinque in infinitum producta. At „ huic infinito est analogum infinitum momen„ torum temporis in tota utraque æternitate, „ cum unicam dimensionem habeat tempus. „ Igitur numerus combinationum est infinitus „ ordinis in immensum altioris ordine infiniti „ momentorum temporis, adeoque non solum „ non omnes combinationes non debent redi„ re infinities; sed ratio numeri earum, quæ „ non redeunt, est infinita ordinis altissimi, „ quam nimirum exponit quarta potentia nu„ meri punctorum aucta saltem binario. ——

 „ Quam

„ Quam ob rem ruit futile ejusmodi , atque „ inane argumentum . Sed inde etiam illud „ eruitur , in immenso isto combinationum nu- „ mero infinities esse plures pro quovis gene- „ re combinationes inordinatas , quæ exhibeant „ incertum chaos , & massam temere volitan- „ tium punctorum , quam quæ exhibeant mun- „ dum ordinatum , & certis constantem per- „ petuis legibus . „

Materia mundi non emanavit ex divina substantia.

XXIII. *Materia mundana non est orta per emanationem ex ipsa substantia divina.* Si materia mundana emanasset ex ipsa substantia divina , tum materia mundi vel esset formaliter ipsa substantia divina , vel quædam ejus particula , vel denique ex ipsa quocumque modo orta ; atqui omnia hæc evidenter absurda sunt : primum , quod iis placet , qui exemplo aranei telæ materiam e sinu educentis hac in re utuntur , nec non & alterum pugnat cum simplicitate , & unitate , quæ competit enti necessario , & infinito (ont. §. 114. 174. 234. 238.) , quod Deus est ; materiam enim mundanam non una , sed plures substantiæ constituunt , cum mundus sit ens compositum (§. 8.) . Ultimum vero falsum esse inde patet , quod nec unum quidem ens simplex ex alio ente simplice oriri possit (ont. §. 184.) ; inde quippe clarum est , ens compositum , quod ex multis entibus simplicibus coalescit (ont. §. 177.) , ex ente simplici multo minus oriri posse : igitur materia mundana non est ex Deo per emanationem orta.

Differt. de creat. ex nihilo.

SCHOL. Impia hæc opinio non multum remota videtur a Pantheismo, quem infra refutabo: in ejus defensoribus numerat Moshemius Orpheum, Hesiodum , & Pythagoræorum plurimos ; his ex schola juniorum Platonicorum adjun-

jungit Plotinum, Porphyrium, Jamblychum; qui propalam docuisse feruntur, mundum ex ipsa divina natura ab æterno fluxisse, ac divinæ idcirco essentiæ partem quamdam esse. Idem de Origine, quem vanis horum philosophorum commentis nimium abreptum fuisse constat, testantur Methodius apud Photium, & Huetius.

Bibl. cod. 235. p. 934. In Origen. l. 2. q. 12. §. 14.

Mundus est creatus.

XXIV. *Mundus hic ortus est per creationem.* Nec mundus, ut series entium connexorum (§§. 14. 18.); nec materia mundana a se, & absque caussa sufficiente æternum exstitit (§. 19.); nec denique ista ex divina substantia emanavit (§. præc.): igitur quidquid ad mundum pertinet, ita nunc exsistit, ut ante sui productionem nihil prorsus illius exstiterit; sed quod tale est, oritur ex nihilo, idque fit per creationem (ont. §. 180.): ergo mundus hic ortus est per creationem.

Coroll. Cum, ut in theologia docebitur, vis creandi aliquid soli Deo competat, patet mundum a Deo creatum esse, & ab ipso solo ut effectore pendere, atque inde tam certam esse Dei, quam mundi exsistentiam.

Schol. 1. Nec quemquam moveat, quod modum actionis creativæ finito nostro intellectu distincte concipere nequeamus; non enim factum, quod aliunde certo constat, propterea negari potest, quod modus, & ratio illius ignoretur (conf. ont. §. 148. sch. 2. n. 4. fin.). Id si animadvertisset auctor pestiferi libri Telliamed inscripti, vero nomine D. de Maillet, non tam audacter creationem materiæ negasset eo potissimum ex capite, quod illa captum humanum exsuperet. Sed quod addit, mirandum amplius: præstantissimos, rerumque physicarum insigniter peritos fuisse, qui abso-

Tom. 2. p. 69.

lute demonstraverint, materiam in nihilum redigi nequaquam posse, luculento sane argumento, eam creari quoque nequivisse, mirandum inquam; in re siquidem tanti momenti & rationes eas invictas, & præclarorum virorum nomina singulatim edicere oportuisset. Sed neque majus nobis facessit negotium effatum illud ab omni retro antiquitate usurpatum: *ex nihilo nihil*. Ansam equidem turpissimi hac in re erroris scitum istud omnibus Ethnicorum philosophis præbuit; dici enim vere potest, omnes universim illo alienum in sensum detorto impulsos creationem ex nihilo sustulisse, si unus dematur Hierocles cum paucis asseclis ex Platonicorum juniorum familia, qui sæculo tertio veram sententiam a Christianis, quibuscum frequentius congressus fuerat, acceptam suæ inseruit philosophiæ. Nec quidquam momenti habent ea, quæ Cudvvorthus ad purgandos ab hac labe philosophos veteres attulit, ut in accuratissimis adnotationibus palam fecit Moshemius; & aliunde evolventi opus laudatum facile patet, nimio veterum præcepta cum veræ religionis dogmatibus conciliandi studio abreptum fuisse virum doctissimum, indeque evenisse, ut non raro eorum sententiis alienam plane significationem subjecerit. Verus porro sensus dicti enunciati: *ex nihilo nihil fit*, est omnino multiplex, ut eodem in loco Cudvvorthus monet; 1.) nihil est sine caussa efficiente; 2.) nihil se ipsum producit; 3.) nihil per vires naturales ex nihilo educi, aut in nihilum redigi potest; 4.) ex nihilo tamquam materia nihil fit, quo non efficitur, ut nihilum nequeat esse terminus *a quo*; 5.) nihilorum additione nihil obtinetur. Atque omnes hi sensus, ut per se clarum est, adeo creationem ex nihilo non impugnant, ut eam etiam quam maxime stabiliant; certe qui vel mundum ipsum, vel ejus materiam improductam statuunt, hoc axiomate

Syst. intell. c. 5. sect. 2.

mate refutantur; in priore enim opinione series infinita entium contingentium absque caussa efficiente; in posteriore mens, intelligentia, ratio ex nihilo prodivisset.

Schol 2. At nondum tota de mundi ortu controversia hic terminatur; quærunt nonnulli, utrum mundo, tametsi creato, æternitas quædam communicata competere possit, aut fortasse reapse competat? seu ut clarius loquamur, utrum Deus creaverit mundum ab æterno, aut saltem creare potuerit? qua quidem in quæstione quod ad priorem partem attinet, philosophis Christianis ob sacrarum litterarum auctoritatem nullus dubitandi locus relinquitur; in altera vero definienda sententiæ non congruunt: multi tum ex peripateticis, tum ex recentioribus, ut Suarius, Dariesius, VVinklerus omnino arbitrantur potuisse mundum ab æterno creari, neque pugnare æternitatem cum creatione entis; alii contra & longe plures id fieri haud quaquam posse definite pronunciant: horum opinio ad veritatem propensior videtur. Quæ controversia de tempore creationis?

XXV. *Si mundus creatus est, aliquando non exstitit.* Si mundus creatus est, tunc productus est ex nihilo, & translatus de non esse ad esse (ont. §. 180.); sed quod ex nihilo productum, & de non esse ad esse translatum est, aliquando non habuit esse, seu aliquando non exstitit: ergo si mundus creatus est, aliquando non exstitit. Quod creatur, aliquando non fuit:

XXVI. *Si mundus æternus est, semper exstitit.* Si mundus æternus est, tunc mundus nec initium, nec finem exsistendi habere potest; est quippe æternitas duratio utrinque infinita (ont. §. 212.); sed quod nullum initium, nec finem exsistendi admittit, semper exstitit, si nimirum vel aliquando exsistat: ergo si mundus æternus est, semper exstitit. quod æternum est, semper fuit:

Inde repugnat mundum creari ab æterno.

XXVII. *Mundum creari ab æterno absolute repugnat*. Absolute repugnat, ut mundus semper exstiterit, & aliquando non exstiterit (ont. §. 37.); sed si mundus creatus fuisset, aliquando non exstitisset (§. 25.), & si simul esset æternus, semper exstitisset (§. præc.): ergo mundum creatum, & æternum esse, seu mundum creari ab æterno absolute repugnat.

Coroll. Cum igitur mundus productus est; initium exsistendi habuit; eaque propter dicimus mundum creatum esse & in tempore, & cum tempore: in tempore nimirum imaginario; cum tempore reali. (conf. ont. §. 211. sch.).

Schol. Miro prorsus argumento utitur VVinklerus, quo opinionem contrariam stabiliat: fieri posse ait, ut aliquid creetur ab æterno, propterea „ quod ortus ex nihilo omnino tem„ poris expers est; „ quasi vero id in quæstione versaretur, utrum creatio tempore indigeat? nemo sane eam momento individuo absolvi negaverit. Verum per hoc quærenti, an mundus creatus æternus esse possit? minime satisfiet: hoc nempe loco ostendendum erat, æternitatem cum creatione entis non pugnare, posseque ens, quod per creationem exsistentiam adipiscitur, initio exsistendi carere. Sed & alia sunt, quæ adversæ partis patroni proferunt; his jam respondebo.

Cosmol. §. 510.

Responderus objectionibus.

1.) Ajunt Deum absoluta naturæ suæ necessitate voluisse exsistentiam mundi, unde consequens esset, ut mundus æque, ac ille, æternus sit; assertum probant: Deus absoluta naturæ suæ necessitate cognovit possibilitatem mundi: ergo eadem necessitate ejus exsistentiam voluit; *conf. p.* Ideo primum: quia intellectus divinus est potentia necessaria; sed etiam voluntas est similiter necessaria: igitur si illud, etiam hoc.

B, Af-

1. Assertum veritati nequaquam consentaneum est; unde ad prob. *c. ant. n. con.* Deinde *d. M.* quia intellectus est potentia necessaria *quoad omnes suos actus*, *c. M. quoad aliquos tantum*, *n. M.* sic *d. m.* voluntas Dei est necessaria *quoad actus internos*, *c. m. quoad actus externos*, *n. m. & con.* Cum Deus sit ens infinitum, nequit aliud objectum necessarium suarum operationum habere, nisi pariter infinitum, id est, se ipsum. Se ipsum igitur necessario cognoscit, ac in se necessario videt suam omnipotentiam, quæ cum possibilitate omnium entium tamquam cum suo termino connectitur; unde in sua omnipotentia eadem necessitate cognoscit omnia possibilia. Deinde se ipsum, utpote bonum infinitum, necessario amat, quod ad voluntatem pertinet, quatenus illa agit *ad intra*, ut ajunt theologi. Quod autem ad ea, quæ Deus extra se agit, spectat, non eodem modo se habet ejus voluntas; est enim liberrima, ut aliquid, vel nihil, hoc vel illo tempore procreare decernat. Et ratio est: quia 1. Deus se ipso beatissimus, ac perfectissimus est; nec ulla re extra se exsistente eget; 2. res extraneæ non continent bonitatem infinitam, qua ipsum in sui amorem necessario raperent; 3. nec denique ex rerum procreatione, aut exsistentia quidpiam felicitatis, voluptatis, commodi, aut gloriæ internæ eidem accrescit. Accedit, quod si Deus non cognosceret omnia possibilia, non polleret intellectu infinite perfecto, cum ad hoc requiratur, ut actu cognoscat, quidquid cognosci potest; possibilitas autem entium sit quoque objectum cognoscibile. Contra habet Deus potentiam infinite perfectam, si modo possit efficere, quidquid est possibile; neque enim ad conceptum omnipotentiæ pertinet actu omnia possibilia efficere; ut alias dictum est (ont. §. 36. cor. 2.).

2.) Deus ab æterno habuit potentiam creandi

mundum; mundus item ab æterno fuit habilis ad exsistendum: ergo nulla est repugnantia in eo, ut mundus creetur ab æterno. Huc fere recidit argumentum Dariesii. Addunt alii: potuit mundus a Deo creari ante omne temporis, imaginarii nimirum, momentum distributive sumtum: igitur etiam potuit creari ante omne temporis imaginarii momentum collective sumtum, quo casu æternus foret.

Theolog. nat. f. 2. c. 2. §. 123.

℞. *d. ant.* ac id utrumque *cum initio exsistendi*, *c. ant. sine initio exsistendi*, *n. an. & con.* Cum creatio sit productio rei ex nihilo, seu ejus translatio de non esse ad esse, ac proinde necessario exigat, ut res, quæ creatur, ante non exstiterit, tumque, cum creatur, exsistere incipiat, Deus a tota æternitate non habuit aliam potentiam creandi mundum, quam eam, quæ efficere possit, ut mundus per creationem initium exsistendi obtineat; neque mundus a tota æternitate aliter habilis fuit ad exsistendum, quam cum aliquo exsistentiæ initio: Nihil igitur seu ex potentia Dei, seu ex habilitate mundi, licet utraque æterna, colligi potest pro æternitate mundi. Quod autem ad alterum, manifesta est dispar ratio: in priori siquidem casu nulla prorsus contradictio latet; nam potuisse mundum ante quodvis temporis momentum distributive sumtum condi aliud non sonat, quam in tempore imaginario infinito nullum momentum assignari posse, ante quod non potuisset mundus a Deo effici, ita nempe, ut in illo habuisset initium exsistendi, quod adhuc infinita momenta antecessissent. At vero in posteriori aperta est repugnantia; qui enim ponit mundum potuisse ante omne temporis momentum collective sumtum creari, hoc ipso mundum creatum exspoliat initio exsistendi, quemadmodum omne temporis momentum collective sumtum, id est, totum tempus imaginarium, quod infinitum est, initio destituitur.

tur. Neque obest, quod mundus creatus possit durare in æternum; ad creationem enim, & ad naturam effectus creati nihil refert, diune, an brevi duret, sed tamdiu durat, quamdiu conservatur: verum creatio, cum sit eductio rei ex nihilo, absolute requirit, ut effectus creatus habeat initium exsistendi; unde mundus creatus non potuit similiter durare ab æterno.

3.) Caussa efficiens nequaquam tempore, sed natura solum præcedit suum effectum (ont. §§. 139. 140.): igitur si caussa efficiens est æterna, etiam effectus poterit esse æternus; atqui Deus est caussa efficiens æterna: ergo & mundus poterit esse æternus.

R. *d. ant.* Caussa efficiens *formaliter* sumta non tempore, sed natura solum præcedit effectum, *c. ant.* Caussa efficiens *materialiter* sumta, saltem semper, *n. ant.* (vid. §§. laud.). Tum *d. cons.* ergo si caussa efficiens *materialiter* sumta est æterna, etiam effectus potest esse æternus, *n. cons.* ergo si caussa efficiens formaliter sumta est æterna, potest etiam effectus esse æternus, *subd.* hanc partem: si ea caussa æterna sit simul efficiens *pro æterno*, *con.* si sit solum efficiens *pro tempore*, *neg.* hanc partem; denique sic *d. m. subs. n. cons.* Caussam in se & materialiter spectatam posse tempore prius exsistere, quam effectum, dictum est in ontologia; quin id imprimis in omnibus caussis creatis necessario evenire mihi certum videtur; quomodo enim caussa eo ipso momento individuo, quo ipsa producitur, jam agere possit? profecto actio caussæ productæ concipi nequit, nisi ut reapse consequens actionem, qua ipsa producitur: quodsi vero ita; jam adest successio, ac proinde tempus. Deinde de caussa increata, sive Deo efficiente effectum a se distinctum res est multo magis manifesta; cum enim Deus nullum exsistendi initium habere possit,

id vero, quod ipsius voluntate de nihilo ad aliquid, de non esse ad esse transfertur, necessario initium exsistendi habere debeat, necesse quoque est, ut ipse revera ante omnes effectus a se creatos exsistat. Quod addidi, Deum esse caussam efficientem æternam quidem, sed non pro æterno, paullo post illustrabo. Interea hic probe notari velim, me impossibilitatem creationis ab æterno immediate, & per se nec ex notione caussæ efficientis, nec ex notione effectus, nec ex notione dependentiæ effectus a caussa; sed ex sola notione creationis, quæ productio rei ex nihilo est, collegisse: unde, quidquid de his sit, nihil omnino efficient adversarii, donec palam fecerint, in notione creationis initium exsistendi non includi. At at jam proferunt quidpiam.

4.) Creatio, inquiunt, sensum disjunctivum continet; ita ut vero sensu creatum dicatur omne illud, quod aliquando vel reipsa fuit nihil, vel tantum fuisset nihil, si non fuisset creatum; hoc autem posito jam necesse non est, ut, quidquid creatur, initium exsistendi actu habeat. Et quid vetat, adjungunt alii, ut creatio definiatur per *productionem entis per se non exsistentis?*

R. Quia ita ratiocinantur, duas res maxime diversas imperite confundunt, creationem nimirum, & conservationem, quæ tamen communi philosophorum suffragio discernenda sunt. Nimirum actio Dei, quæ exsistentiam entis a se distincti efficit, vel tendit in ens exsistens; vel in ens non exsistens: medium certe non datur: hæc *creationis*; illa *conservationis* nomine venit. *Creare* itaque est efficere, ut id, quod nondum exsistit, exsistentiam acquirat; *conservare* est efficere, ut id, quod jam exsistit, exsistentiam porro continuet; ex quo simul patet, conservationem alicujus entis præexigere creationem illius, quam ob rem definitur

nitur

nitur esse *continuata creatio*. Si igitur mundus numquam reapse fuisset nihil, numquam fuisset creatus, sed perpetuo conservatus a Deo, & vel hoc ipso simul non conservatus, quia nulla præcessisset creatio, quod novam repugnantiam involvit. Quod vero ad definitionem creationis supra allatam attinet, puto eam omnino vitiosam esse; primum quidem, quod non solum ultima verba otiose adjecta sunt (quis enim ignorat ens per se exsistens non produci?): verum etiam, quod eadem verba sensum valde dubium continent; videntur certe innuere, productionem generatim acceptam in duas species (in productionem videlicet entis per se exsistentis, & in productionem entis per se non exsistentis) legitime tribui posse. Ita exempli caussa, cum dico: *generatio est actio, per quam ens compositum oritur*: utique tacite innuo dari quoque aliam speciem actionis, per quam ens simplex oriatur. Atque hujus rei ratio est, quod omnis legitima definitio genus proximum postulat (§. 87. sch. 2. l. 3. log.). Deinde ea definitio latior est suo definito contra (§. cit l. 2.); convenit enim eadem plane ratione etiam generationi. Profecto quoties aliquid generatur, toties producitur ens per se non exsistens. Pone ab artifice ex partibus ante fabrefactis per earumdem nexum demum horologium confieri: nonne ajes horologium (ens utique per se non exsistens) produci? Denique missis his sic arguo. Productio entis (adde, si placet, per se non exsistentis) vel est productio entis jam antea exsistentis, vel non exsistentis? Si primum: non est productio; nam productio est actio, per quam ens oritur: quod vero jam exsistit, non oritur. Si alterum: tum rursus productio istæc vel est productio entis prorsus non exsistentis, vel est productio entis solum quoad se (non tamen quoad partes) non exsistentis; si istud: hæc

pro-

productio dicetur generatio; si illud: creatio. Atque inde manifestum fit, unicam legitimam definitionem creationis esse hanc: *productio entis ex nihilo*: nec cogitari posse aliam.

5.) Deus ab æterno voluit mundum: ergo mundus est æternus. Et certe posita ratione sufficiente ponitur rationatum; sed voluntas Dei, quæ est ratio sufficiens mundi exsistentis, posita est ab æterno: ergo etiam mundus positus est ab æterno.

℞. *d. ant.* Deus ab æterno voluit mundum *pro tempore*, *c. ant. pro æterno*, *n. ant. & conf.* Ad alterum rursus *d. M.* posita ratione sufficiente ponitur rationatum, eo nempe momento, pro quo ejus exsistentiam ratio sufficiens exigit, *c. M.* statim eo momento, quo ipsa exsistit, *subd.* si illa ratio non respiciat aliud determinatum momentum, *c. M.* si respiciat, *n. M.* sic *d. m. n. conf.* Deus ab æterno decrevit mundum condere; at ita, ut ille certo temporis momento initium exsistendi capiat: primum: quia, quidquid vult, ob suam immutabilitatem ab æterno vult: alterum: quia nequit velle contradictoria; est autem contradictorium, ut res creata initio exsistendi careat. Atque ideo dicimus Deum ab æterno, verum non pro æterno, sed pro tempore voluisse mundi exsistentiam. Idem accommodandum est ad id, quod additum fuit: nempe voluntas Dei non est aliter ratio sufficiens exsistentiæ mundi, quam quatenus ea ab æterno respexit determinatum temporis momentum, quo mundus exsistere incipiat, atque ideo is nec antea exsistere, nec æternus esse debuit. Nihil igitur contra stabilitam alias de principio rationis sufficientis doctrinam admittimus. Ceterum argumentum ab æterna Dei voluntate petitum nimium, adeoque secundum pervulgatum axioma, nihil probat; sequeretur enim omnem rerum successionem absolute repugnare, ac omnia,

nia, quæ Deus ab æterno voluit, simul coexsistere debere.

6.) Si Deus voluisset mundum in tempore, fuisset mutatus: igitur etiam mutatus est, cum creavit mundum in tempore; id autem pugnat cum infinita ejus perfectione. Sicut nimirum in priori casu ex non volente factus fuisset volens, ita in posteriori ex non creante factus est creans.

R. *c. ant. n. conf.* Si Deus in tempore aliquid vellet, quod ante non voluit, mutaretur ipsius status internus; istud enim in ipso argueret aliquam ignorantiam vel rerum ipsarum, vel motivorum, aut inconstantiam, & quamdam animi levitatem, quæ omnia de infinita illius perfectione plurimum detraherent. Contra cum Deus in tempore mundum creavit, nihil illi ad statum internum pertinens aut accessit, aut decessit; cum enim id ab æterno jam constituerit, solum relationem quampiam, & externam *creatoris* denominationem per novam mundi in tempore exsistentiam obtinuit. Omnis igitur vera mutatio, quæ hic contingit, se tenet ex parte rei creatæ, quæ exsistere incipit; ipsum autem illud voluntatis imperium, quo hoc efficitur, jam ab æterno in Deo inerat: nondum tamen dici poterat creator, quia ad relationem completam necesse est, ut non modo ejus subjectum, sed & terminus realiter exsistat. Nec obest, quod denominatio creantis referatur aliqua ratione ad operationem omnipotentiæ, quæ est perfectio Deo interna; nam ipsa hæc operatio omnipotentiæ involvit terminum externum, rem nempe creandam, estque de ea, sicut de voluntate Dei ratiocinandum. Quidquid in hac operatione ex parte omnipotentiæ, atque ipsius Dei se tenet, id perpetuo erat in Deo, quod vero pertinet ad terminum, id in tempore contigit, id est, terminus, seu mundus ab omnipotentia effectus

in

in tempore exſiſtere incepit. Sicut igitur Deus ab æterno voluit mundum pro tempore per ſuam voluntatem; ita eumdem ab æterno pro tempore per ſuam omnipotentiam operatus eſt; & ſicut nec ob æternam Dei voluntatem mundus æternus eſſe debuit, nec per novam in tempore mundi exſiſtentiam illius voluntas mutata eſt; ita nec ob æternam omnipotentiæ operationem mundus æternus eſſe debuit, nec per novam mundi exſiſtentiam omnipotentia mutationem paſſa eſt. At, inquis, quis inuſitatus hic operandi modus? verum cogita, Deum non fore Deum, ſi tu intelligentia tua arctis nimium conſtricta limitibus infinitas ejus perfectiones, & perfectiſſimum agendi modum comprehendere poſſes. Atque inde patet, quid reſpondendum ſit captioſe quærentibus, utrum Deus ab æterno reipſa, & actu fuerit mundi opifex, an ſolum in potentia? Utrumque nempe fuit, ſed diverſa plane ratione: *actu* fuit mundi opifex ſpectata ratione interna, quæ in æterno voluntatis decreto, & in æterna pariter omnipotentiæ operatione conſiſtit: *in potentia* vero ſpectata ratione externa, ob quam eſt, & dicitur mundi opifex, quæque aliud non eſt, quam ipſe mundus ob æternum voluntatis decretum, ac æternam omnipotentiæ operationem ex nihilo prodiens. Non tamen propterea revera mutatus eſt; non enim alio ſenſu *ex potentia in actum* tranſiviſſe dicendus eſt, quam quod relatio realis ad res creatas per realem mundi exſiſtentiam completa fuerit.

Ad extremum ajunt cum Epicuro: cur igitur Deus tanto tempore feriatus eſt? Cur non citius mundum condidit? vel non potuit antea, argutatur profanus auctor, vel non voluit? Si non potuit: numquam potuiſſet poſtea; ſi non voluit, eccur deinde voluit? Et ſi aliquando voluit, ſemper voluit, cum in ipſo volitionum ſucceſſio nulla detur. Verum nugæ

Lettres Perſannes lettre 67.

hæ

hæ ſunt: voluit certe Deus ſemper, ſed non pro ſemper; at cur pro hoc potius, quam alio tempore? Quia id a liberrimo ipſius arbitrio pendebat. Certe quodcumque ſtatuas tempus, ſtatuendum autem neceſſario eſt aliquod, cum creatio ab æterno repugnet, ſemper redibit eadem quæſtio, quam non enodabis niſi recurrendo ad ſummam Dei libertatem. Hæc de tempore imaginario mundi ortum antecedente: quod ſi de reali quæras, reſpondebo cum Moshemio: ,, Nullus cum ſit temporum ,, ordo in æternitate, ſtultum, & ineptum ,, eſt ſciſcitari, cur hoc potius, quam alio ,, tempore ſupremum Numen hanc rerum uni,, verſitatem conſtruxerit? Quod qui ſibi vult ,, explicari, is proprie rationem ſibi reddi cu,, pit, quamobrem tempus non fuit, antequam ,, eſſet tempus: quod merito abſurdum, & in,, ficetum dixeris. ,,

In Cudvv. ſyſt. intell. c. 5. ſ. 5. §. 22. not. 2.

CAPUT III.

De Fato.

XXVIII. *Fatum* proprie dictum eſt neceſſitas abſoluta, & immutabilis, quæ omnium rerum contingentiæ, ac libertati adverſatur.

Quid fatum?

Schol. Nihil fato pervulgatum magis apud veteres; ſed nihil etiam obſcurius: multi eo ad libertatem cum humanam, tum divinam prorſus tollendam abuſi ſunt; alii id cum utraque optime conciliari poſſe arbitrabantur. Vide Gaſſendum (*a*). Cudvvorthus (*b*) omnes fati aſſertores in tres potiſſimum claſſes diſtribuit: primam illi tenent, qui Deum res omnes, nulla motuum voluntariorum ratione habita,

Quam diverſæ de eo veterum opiniones?

(a) *Ethic. l. 3. c. 2.*

(b) *Syſt. intell. c. 1. §. 2.*

bita, æterna, ac immutabili lege sanxisse docent, unde consequens foret nihil a nobis libere suscipi posse; alteram ii, qui Deum fataliter, ac necessario agentem res hujus universi omnes generatim disposuisse, ac descripsisse opinantur, qua generali constitutione facta omnia, quæ in orbe eveniunt, ex concatenata quadam caussarum serie proficiscerentur; tertiam denique: qui sublato Deo physicam quamdam rerum omnium necessitatem statuunt, quam Epicurus την των φυσικων εἱμαρμενην, *physicorum fatum* appellabat, rectius dixisset των ἀθεων. Tum in altera harum classium reponit Stoicos, ac præcipue Zenonem, & Chrysippum; sed fugisse videtur virum doctissimum, quod de Chrysippo tum Tullius (*a*), tum Aulus Gellius (*b*) testantur: eum ex fato excepisse voluntates humanas, easque docuisse & liberas esse, & præmium, pœnamque propterea mereri posse. Idem de Platone Plutarchus memoriæ prodidit (*c*): „ Plato, inquit, fatum quidem in hominum vitas, & actiones „ introducit, sed & voluntatis libertatem cum „ eo conjungit. „ Id quod Alcinous uberius declarat (*d*): „ Omnia in fato sunt, ait Plato, sed non omnia fato decreta sunt; fatum enim cum sit legis instar, non tamen „ ita agit, ut verbi gratia dicat hunc hoc facturum, illi rursus hoc eventurum esse; sed „ sic potius: quæcumque anima talem vitam „ elegerit, & ejusmodi egerit, hæc consequentur. „ Interea tamen, observante Moshemio in Cudvvorthum multa Plato alias statuit, quæ ægerrime cum libertate humana conciliari possunt: quod nobis documento esse potest, veteres illos philosophos non semper cohærentia inter se protulisse, & frequenter dogmatum suorum consectaria haud pervidisse; quo fit, ut raro, quid vere senserint, ad liquidum deduci possit. Restat & alia fati acceptio & Pla-

(a) *De fato c. 17. seqq.*
(b) *Noct. attic. l. 6. c. 2.*
(c) *De plac. phil. l. 1. c. 27.*
(d) *Introd. in doctrin. Plat.*

Loc. cit.

& Platoni, & aliis pluribus usitata; Deum nimirum supremum hoc vocabulo denotare ipsis solenne fuit. „ Interdum Deum, ait Cicero, „ necessitatem appellant: quia nihil aliter possit, quam ab eo constitutum sit, inter quasi „ fatalem, & immutabilem continuationem „ ordinis sempiterni. „ Auctor libri de mundo alias Aristoteli adscripti diserte ait: „ Deum „ ἀναγκην vocari, ut qui sit res immutabilis, „ ειμαρμενην vero, ut qui conjungere omnia, „ & continere nullo impediente valeat. „ Res hæc in Stoicorum scriptis vel mediocriter versato ignota esse non potest; nominatim de Panætio, & Posidonio Plutarchus, & Stobeus; de Platone Proclus; de Heraclito, quem alii atheis adnumerant, Livius Galantes testantur; consuli quoque possunt duæ eruditissimæ dissertationes Gothofredi Olearii *de rerum genesi*, & *de igne rerum omnium principio ex mente Heracliti*, quæ in versione latina historiæ philosophicæ a Stanlejo adornatæ exstant. Sed quamquam fatum adeo universe, licet non eodem sensu, a philosophis fuerit adoptatum, nonnulli tamen illud cum risu exploserunt: horum agmen duxit Anaxagoras acerbe propterea ab Alexandro Aphrodisæo reprehensus: „ nihil eorum, ajebat, quæ fiunt, „ fato fieri, sed hoc inane vocabulum esse. „ Jam præcipua fatorum genera nominatim persequar, ubi rursus occasio se offeret de diversa fati significatione differendi.

QQ. ac. l. 1. c. 7.

C. 7.

L. de fato.

Quid fatum Democriti?

XXIX. *Fatum Democriti* est ἀναγκη ὑλικη, necessitas materiæ, qua fit, ut omnia cum absoluta necessitate exsistant: quæ necessitas ex profano atomorum systemate supra (§. 20. sch.) exposito per sese consequitur. Est enim rapidissimus ille atomorum motus, quem ἀναγκην, id est, necessitatem Democritus compellat, causa ortus omnium rerum; hæc ne-

cef-

(a) *De vit. Phi. lib. 9. segm. 44. 45.* cessitas ipsi fatum est, & justitia, & providentia, quæ mundum condidit æque, ac gubernat, quæque aliud non est quam *resistentia*, *latio*, & *percussio* materiæ. Vid. Laertius (*a*), item Stobeus (*b*).

(b) *E-clog. phys. c. 8.*

Quid fatum Epicuri? *Histor. phil. l. 2. c. 6.*

SCHOL. Etsi Epicurus idem atomorum systema adoptavit, istud tamen fatum probare noluit; ipsi enim fatum, quod ex Laertio, Cicerone, & Gassendo apud Stanlejum discimus, aliud non fuit, quam nexus quidam caussarum posteriorum cum prioribus, quem tamen ea necessitas, quam physici inducere volebant, haud quaquam comitaretur: id genus quippe necessitatem abrumpendam opinabat, a motu declinationis atomorum, qui nec certo tempore, nec certa loci regione eveniret. „Hanc rationem (declinationem nimirum atomorum) „Epicurus induxit ob eam rem, ne si semper atomus gravitate ferretur naturali, ac „necessaria, nihil liberum nobis esset, cum „ita moveretur animus, ut atomorum motu „cogeretur.„ Injuria igitur in libertatis hostibus a quibusdam numeratur Epicurus; quia & apertius alias liberum arbitrium, seu eligendi facultatem tum experientia, tum sensu communi, tum vel maxime propterea, quod homo secus nec laude, nec vituperatione dignus esse queat, ab eo stabilitum fuisse auctor est Stanlejus.

Cic. de fato c. 10.

Loc. laud.

Factum Democriti non potest sustineri.

XXX. *Fatum Democriti nulla ratione sustineri potest.* Imprimis enim ponuntur atomi improductæ, & æternæ, atque ex fortuita earum concursione exorta fuisse corpora mundana, quæ omnia a veritate abhorrent (§§. 21. 22.). Deinde evertitur libertas voluntatis humanæ, quam gravissimis argumentis in psychologia constabiliemus.

Quid fatum Stoicum?

XXXI. *Fatum Stoicorum* est necessaria quæ-dam,

dam, ac non interrupta caussarum, effectuumque series constituta a voluntate Dei necessaria, ac immutabili sine ulla ad propensiones, voluntatesque humanas accommodatione.

Schol. De hoc Stoicorum fato mirum quantum eruditorum opiniones discrepant, quod ego quidem partim solitæ scholæ hujus dissensioni (§. 21. log.), partim dubiis, & præcisis eorum locutionibus tribuendum arbitror. Qui concatenatam illam caussarum seriem a Stoicis propugnatam fuisse docent, testimonio Senecæ nituntur: „ Eadem necessitas, inquit ille, & Deum alligat; irrevocabilis divina pariter, & humana cursus vehit: ille ipse omnium conditor, ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur; semper paret, semel jussit. „ Horum igitur opinione Stoici fatum quoddam extra Deum statuerunt, cui ipsa quoque illius voluntas subjiceretur. His vetustissimus poeta facem prætulisse videtur, cujus effatum ita vertit Cicero; „ quod fore paratum est, id summum exsuperat Jovem; „ cui consonat oraculum Cræsi legatis a Pythia editum, ut refert Herodotus: „ ne ipse quidem Deus, quæ fato decreta sunt, effugere potest. „ Verum merito creditur, absurdam hanc doctrinam, quæ ex antiquissima de Parcis, Diis leges scribentibus, fabula ortum duxit, oppido paucorum fuisse; certe abhorruit ab ea Balbus apud Tullium: „ Non est natura Dei præpotens, & excellens, si quidem ea subjecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua cælum, maria, terræque reguntur; nihil autem est præstantius Deo: nulli igitur naturæ obediens, aut subjectus est Deus: „ Abhorruerunt quoque Zeno, qui fatum aliud non esse docuit, quam vim naturæ secundum eadem motricem, non multum a providentia di-

Quam varium?

De provid. c. 5.

De div. l. 2. c. 10.

Hist. l. 1. c. 91.

De natur. Deor. l. 2. c. 3.

distantem; Panætius, qui fati nomine Deum; Chrysippus, qui vim spiritualem hoc universum gubernantem intellexit, de quibus consulatur Aulus Gellius. Atque inde eruditorum nonnulli in eam ivierunt sententiam, ut putarent Stoicorum fatum, quod sæpius προνοιαν appellarunt, reapse a Christianorum providentia non discrepare, nec quidquam ab iis libertati aut divinæ, aut humanæ adversum traditum fuisse: hæc opinio ut in Justo Lipsio (*a*) præclarum defensorem, ita in Thomasio (*b*) acrem adversarium nacta est; hic enim omnes universim Stoicos atheismi condemnat, quod quidem judicium non potest non esse iniquissimum. Sunt denique, qui putent Stoicos omnem fati vim in eo reposuisse, ut nihil fiat sine caussa, utque omnia, quæ eveniunt, ex caussis antegressis sequantur, quod alii libertati obesse, alii optime cum ipsa conciliari, quorum caput Chrysippus erat, autumabant: vid. Stanslejus.

Noct. attic. l. 2. c. 6.

(a) *Physiol. Stoic. l. 1. diss. 2.*

(b) *De existent. mundi Stoic. diss. 13.*

Histor. phil. t. 2. p. 640.

XXXII. *Fatum Stoicorum* (§. præc.) *definitum defendi nequit.* Hoc quippe non modo cum libertate humana, quam alias vindicabimus, verum etiam cum libertate divina; tum & cum infinita illius perfectione, ac absoluta ab omni alio independentia pugnat.

Fatum Stoicum defendi nequit.

Schol. Dum de Stoicorum fato sermo est, eos præterire non possum, qui inter Christianos e divina prænotione fatum simillimum exsculpunt. Utuntur hi ignava illa Stoicorum ratione, ut ait Cicero, substituta solum in fati locum æterna prænotione: „ appellatur enim, „ ait ille, quidam a philosophis ἀργος λογος, „ cui si pareamus, nihil est omnino, quod „ agamus in vita; sic enim interrogant: si fa„ tum tibi est ex hoc morbo convalescere; si„ ve tu medicum adhibueris, sive non adhi-

Quæ huic similia fata?

De fato c. 12.

„ bue-

„ bueris, convalefces. Item, fi fatum tibi eft „ ex hoc morbo non convalefcere; five tu me„ dicum adhibueris, five non adhibueris, non „ convalefces. Et alterutrum fatum eft: medi„ cum ergo adhibere nihil attinet. „ Ita hi fimiliter argumentum concludunt: fi Deus, inquiunt, ex omni æternitate prænovit fore, ut ex hoc morbo convalefcas, five medicum adhibueris, five non: convalefces, & fic porro. Ad hos quam proxime accedere Leibnitium cum fuis jam pridem contendunt Nevvtoniani, neque iftud temere; quid enim vetat ex Leibnitii principiis ita argumentari: fi in fe melius eft, ut convalefcas, Deus id ab æterno & cognovit, & elegit: igitur convalefces, five medicum adhibueris, five non; item fi melius in fe eft, ut non convalefcas, Deus id ab æterno novit, & elegit: igitur non convalefces, five medicum adhibueris, five non. At alterutrum in fe melius eft. medicum ergo adhibere nihil attinet. Jam vero de determinatione Dei ad optimum eligendum infra viderimus; nunc nodus perdifficilis olim Ciceroni vifus explicandus eft, claraque in luce conftituendum, ex æterna Dei prævifione nihil fequi, quod cum voluntatum noftrarum libertate pugnet, ut adeo neceffe non fit vel cum Tullio, &, qui eum recentioribus temporibus fecutus eft, Socino Dei prænotionem; vel cum Calvino humanam libertatem tollere. Id tamen probe advertendum, non quæri hic, utrum in Deo futurorum fcientia, aut in nobis libertas infit: propriis in locis ifta demonftrabuntur. Prævifionem folum Dei in fe fpectatam cum libertate humana optime conciliari poffe oftendendum eft: in fe fpectatam ajo, quo ipfo innuere volo, neque de decretis voluntatis divinæ fermonem haberi: hæc quippe ad fanctiorem theologiam pertinent.

Quis ftatus quæftionis?

XXXIII.

XXXIII. *Si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, prævisio Dei libertatem humanam minime lædit.* Si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, tum Dei prævisio relinquit homini potestatem sese libere determinandi ad actum ponendum; sed si prævisio Dei relinquit homini potestatem sese libere determinandi ad actum ponendum, tum prævisio Dei minime lædit libertatem humanam, utpote quæ in ea potestate consistit: ergo si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, prævisio Dei libertatem humanam minime lædit.

XXXIV. *Si non ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum ab æterno prævidit; sed si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempore ponetur, tum actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ.* Si non ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum ab æterno prævidit, sed si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempore ponetur, tum prævisio Dei ad positionem actus nullo pacto requiritur, sed actus ita prorsus poneretur, tametsi per impossibile nulla esset in Deo prævisio; sed si prævisio Dei ad positionem actus nullo pacto requiritur, & si actus ita prorsus poneretur, tametsi nulla in Deo esset prævisio, actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ: ergo si non ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum ab æterno prævidit, & si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempore ponetur, actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ.

XXXV. *Non ideo actus ponitur in tempore, quia illum Deus prævidit ab æterno; sed*

ideo

ideo Deus prævidit actum ab æterno; quia is ponetur in tempore. Cum nihili nulla sit scientia, omnis scientia aliquod objectum exigit, atque inde non objectum propter scientiam, sed scientia propter objectum est; sed si ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum prævidit ab æterno, tunc objectum foret propter scientiam; contra si ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is in tempore ponetur; tum scientia est propter objectum: ergo non ideo actus in tempore ponitur, quia illum Deus prævidit ab æterno, sed ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is ponetur in tempore. Evidens hoc est in scientia præteritorum, & præsentium: igitur eodem plane modo de futurorum scientia discurrendum. Vid. Boethius. *De consol. phil. lib 5. prof. 4.*

XXXVI. *Actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ*. Si non ideo actus in tempore ponitur, quia Deus illum ab æterno prævidit, sed si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempore ponetur, tum actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ (§. 34.); sed non ideo actus in tempore ponitur, quia illum Deus prævidit ab æterno, sed potius ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is in tempore ponetur (§. præc.): ergo actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ.

XXXVII. *Prævisio Dei libertatem humanam minime lædit*. Si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, tum prævisio Dei libertatem humanam minime lædit (§. 33.); sed actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ (§. præc.): ergo prævisio Dei libertatem humanam minime lædit. Prævisio Dei libertati nostræ non officit.

Schol. Sunt tamen, quæ incautis dubitationem Expli-

cantur dubia.

injicere possent; sed non difficiles habent explicatus.

Ajunt 1. Actus, qui a Deo prævisi sunt, necessario ponuntur: ergo prævisio Dei libertatem nostram tollit; *ant. pr.* Actus a Deo prævisi non possunt a nobis omitti: igitur necessario ponuntur.

℞. *d. ant.* Actus a Deo prævisi necessario *necessitate consequente* ponuntur, *c. ant. necessitate antecedente, n. ant. & cons.* Rursus ad probationem *d. ant.* actus a Deo prævisi non possunt a nobis omitti *potentia consequente*, *c. ant. potentia antecedente, n. ant. & cons.* Duplex in caussis liberis agendi necessitas dari potest; una, quæ liberam ipsarum determinationem antecedit, ut cum quis vinculis constringitur, aut ab equo raptatur: altera, quæ eam liberam determinationem consequitur; ita qui se determinat ad ambulandum, necesse est, ut pedes moveat, domoque egrediatur. Illa libertati officit, hæc minime. Cum igitur actus a Deo prævisus nihilo minus a libera hominis determinatione pendeat, manifestum est, necessitatem, quæ ex æterna Dei prævisione profluit, esse solum consequentem; immo eam non tam prævisioni Dei, quam hominis determinationi tribuendam esse, cum fieri nequeat, ut id homo non agat, ad quod ipse se libere determinat. Atque inde quoque patet ratio alterius distinctionis: nempe potentia similiter *antecedens* alia, alia *consequens* cogitari potest; illam habeo ante meam liberam determinationem, & ope illius libere me determino ad hunc, vel illum actum ponendum, vel non ponendum: hanc haberem, si possem omittere actum, ad quem me libere determinavi, seu, reapse, si possem actum cum non actu componere; quod cum absolute fieri nequeat, patet potentiam hanc consequentem ad libertatem nequaquam requiri. Jam vero prævisio Dei poten-

tentiam antecedentem nobis non adimit; cum enim ipsa sit propter meam determinationem liberam, seu ab ea pendeat, ea non modo hanc determinationem, sed & potentiam, quæ hanc antecedit, intactam relinquit. Quod igitur actus a Deo prævisus omitti nequeat, id inde proficiscitur, quod nequeamus actus simul ponere, & omittere; unde, si prævisio Dei aliquam nobis potentiam aufert, ea consequens est, non antecedens. Neque vero obest, *ea certo*, & *determinate* futura esse, quæ Deus prænovit; magnum enim discrimen intercedit inter veritatem determinatam, & necessariam. Quod *necessario* futurum est, id ita est futurum, ut absque contradictione non possit non esse futurum; quod autem *determinate* solum futurum est, id ita est futurum, ut in se non repugnet, quo minus non futurum sit.

2.) Si actus a Deo prævisus aliqua posset ratione omitti, ipsa Dei prævisio falli posset; atqui hoc vehementer absurdum est: igitur nulla ratione actus a Deo prævisus omitti potest. *M. p.* Si actus a Deo prævisus actu omitteretur, actu falleretur prævisio Dei: igitur etiam si actus a Deo prævisus aliqua ratione omitti posset, prævisio Dei falli posset.

℞. *d. M.* Si actus a Deo prævisus aliqua posset ratione omitti *pro sensu composito* prævisionis divinæ, ipsa Dei prævisio falli posset, *c. M.* *pro sensu diviso* prævisionis divinæ, *n. M. c. m.* & eodem modo *d. cons.* Prævisio tum solum fallitur, quando conjungitur cum omissione actus, quem prævidisse dicitur. Jam vero cum prævisio Dei de actu sequatur liberam hominis determinationem, numquam eveniet, ut ipsa cum omissione actus consocietur. Poterit equidem homo potentia antecedente actum omittere; at eo ipso aliter se determinabit, & aliter se determinando efficiet, ut prævisio de omissione actus in Deo sit. Si homo posset

potentia consequente actum omittere, posset omnino prævisio Dei falli; at, cum non existet potentia ad actum simul, & ejus omissionem, hoc absolute fieri nequit. Potest igitur homo omittere actum, non quidem *pro sensu composito* prævisionis divinæ, id est, prout is jam a Deo prævisus ponitur; sed tamen *pro sensu diviso* ejusdem prævisionis, id est, potest prævisionem Dei impedire, ac efficere, ut hæc prævisio numquam in Deo fuerit. Accipe exemplum ab homine, quem ambulantem coram intueris: nonne fieri nequit, ut non ambulet, cum tu ambulantem vides? at estne propterea minus liber? nonne ambulationem intermittere potest, eaque intermissa efficere, ne a te ambulans conspiciatur? inde prona fluit ad alterum responsio. Si actus prævisus actu omitteretur, id fieret potentia consequente determinationem hominis ad actum, & prævisionem Dei inde pendentem, ac proinde hæc prævisio de actu ponendo conjungeretur cum illius actus omissione, quo ipso falleretur: ab opposito, cum dicimus actum prævisum omitti posse, id intelligimus de potentia antecedente, quemadmodum supra dictum est, quod fit, ut prævisio Dei non fallatur, sed impediatur. Verum contra urgent.

3.) Prævisio Dei per actus omissionem impediri nequaquam potest; est enim ea hac omissione prior.

R. Negato asserto; rationem adjectam *d.* prævisio Dei est prior *tempore* ipsa actus omissione, vel ipso actu, & simul ab hoc pendens, *c.* prior *natura*, *n.* Prævisio Dei non est natura prior, quia non est caussa actus, nec ad illum efficiendum ulla ratione concurrit (ont. §. 145. sch. 2.) Est tamen prior tempore, cum ob summam Dei perfectionem, ac immutabilitatem ab æterno in Deo insit; verum hoc non obstat, quo minus per ipsam actus omis-

omissionem impediri queat. Et ratio est: quia ipsa hæc Dei prævisio, licet tota æternitate prior actu, ab eo tamen velut suo objecto pendet, quare sublato objecto ipsa quoque tollitur. Immo cum non tam actus quoad suum *esse* physicum, quam quoad suum *esse* logicum prævisionis divinæ objectum, & quidem æque æternum, ac ipsa, sit, facile patet, quomodo subsidio hujus status logici æterna Dei prævisio impediri possit. Adverte igitur; Titius nunc disputet; hæc disputatio ab æterno erat futura, seu, ut ajunt, ab æterno habuit suam *futuritionem* formalem, quatenus hæc propositio: *Titius hoc tempore disputabit*, in se semper vera fuit, & ab intellectu divino a tota æternitate cognosci & potuit, & debuit. Jam vero si Titius nunc non disputaret, efficeret utique, ut hæc veritas ab æterno data non fuisset, (ideo quippe solum dabatur, quia actus in tempore certo, tametsi libere ponendus erat), immo ut data fuisset opposita, atque adeo efficeret ille simul, ut pendens ab hac veritate prævisio in Deo non exstitisset, sed potius opposita de omissione nimirum actus. Universim igitur prævisio Dei per actualem actus omissionem non quidem *immediate*, sed tamen *mediate*, mediante nimirum statu logico impediri potest.

4.) Quod futurum est ex hypothesi antecedente determinationem voluntatis humanæ, illud non est libere futurum; sed quod futurum est ex hypothesi prævisionis divinæ, illud futurum est ex hypothesi antecedente determinationem voluntatis humanæ; ergo.

℞. *d. M.* Quod futurum est ex hypothesi antecedente determinationem voluntatis humanæ tam *ut exsistentem*, quam *ut futuram*, illud non est libere futurum, *c. M.* tantum *ut exsistentem*, & non simul *ut futuram*, *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Licet determinatio volun-

tatis humanæ non ab æterno exſtiterit, fuit ea tamen ab æterno futura, habuitque ſuum *eſſe* logicum, atque ideo etiam fuit illa objectum æternum prævisionis divinæ nostro cogitandi modo ipsa prius. Hinc autem conficitur hanc Dei prævisionem præcedere determinationem voluntatis humanæ reipsa *exſiſtentem* tempore, non natura; determinationem vero eamdem *ut futuram*, sive *logicam* neque tempore, cum ambæ simul æternæ sint.

Quid fatum Aſtrologicum?

XXXVIII. Fatum *Aſtrologicum*, sive *Genethliachum* est absoluta rerum omnium, ac eventuum necessitas ex cæli, siderumque situ, & immutabili eorumdem actione oriunda.

Quæ ejus origo? *De div. l. 1. c. 1.*

SCHOL. Fati hujus originem ita depinxit Tullius: „ Principio Assyrii, ut ab ultimis au„ ctoritatem repetam, propter planitiem, ma„ gnitudinemque regionum, quas incolebant, „ cum cælum ex omni parte patens, atque „ apertum intuerentur, trajectiones, motusque „ stellarum observaverunt, quibus notatis, „ quid cuique significaretur, memoriæ prodi„ derunt. Qua in natione Chaldæi, non ex „ artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diu„ turna observatione siderum, scientiam pu„ tantur effecisse, ut prædici posset, quid cui„ que eventurum, & quo quisque fato natus „ esset. „ Idem subinde a nonnullis ex Stoicorum, tum & Platonicorum juniorum familia adoptatum, & præcipue a Plotino, Simplicio, ac Origene exornatum fuisse Cudvvorthus auctor est: verum hi postremi moderatione quadam usi docuerunt, non quidem cælestia signa vim quamdam hominibus inferre; at Deum, qui futura omnia prænoverit, ita ad ea siderum cursus, ac motus multiplices accommodasse, ut ex his de illis certæ divinationum conjecturæ fieri queant. Animadversionem me-

Syſt. intell. c. 1. §. 2.

mo-

moratu dignissimam hoc loco adfert Moshemius: notat imprimis vetustissimis populis persuasum fuisse, Dæmones, sive Deos inferiores in sideribus habitare, eorumque cursus moderari, quam opinionem Pythagoræ temporibus ad Italos pervenisse putat, cum eorum aliqui philosophum hunc velut unum ex iis, qui lunam incolunt, Dæmonibus venerati sint, quod Jamblychus testatur; tum iisdem nationibus non minus certam fuisse sententiam, res humanas Diis curæ esse. Atque ex his ita concludit: „ Junge hæc duo: Dii rebus humanis „ provident, & astra sedes sunt Deorum; nec „ quæres, ut arbitror, amplius, unde ad insanam hanc opinionem antiquissimæ gentes „ delapsæ sint: astrorum lege, ac virtute, „ quæ fiunt, universa fieri. „ *Vit. Pythag.*

XXXIX. *Fatum Astrologicum fatuum & commentitium est.* Vel enim eventus ii solum, qui ab arbitrio nostro non pendent, vel ii quoque, qui liberis voluntatibus subjiciuntur, ab astrorum actione, certaque positione profluerent: hoc alterum esse nequit; læderetur enim libertas nostra tot argumentis demonstrata; neque ulla omnino inter voluntatis nostræ determinationem, & astrorum situm connexio cogitari potest. Sed neque primum: novimus enim omnium eorum, quæ in tellure nostra eveniunt, rationes sufficientes, & caussas efficientes in eadem reperiri, unde non est, cur ad siderum aspectus confugiamus: turpe certe est philosopho relictis certis dubias caussas comminisci. Fatuum igitur est ex certa siderum positione de futuris rerum eventis, de virtutibus, vitiis, honoribus, dignitatibus, ipso denique vitæ, mortisque genere, & tempore divinare velle. Fatum Astrologicum nullum est.

Schol. Ineptam hanc delirantium animorum persuasionem egregie refutavit Tullius Panætii *De div. l. 2. c. 43. seqq.*

Stoicorum principis nomine: „ O deliratio„nem incredibilem! non enim omnis error „ stultitia est dicenda. — — — Etenim „ cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna „ moderetur, eaque animadvertant, & notent „ sidera natalitia Chaldæi, quæcumque lunæ „ juncta videantur, oculorum fallacissimo sen„ su judicant ea, quæ ratione, atque animo „ videre debebant. Docet enim ratio mathe„ maticorum, quam istis notam esse oporte„ bat, quanta humilitate feratur luna terram „ pæne contingens; quantum absit a proxi„ ma Mercurii stella, multo autem longius „ a Veneris. Reliqua vero tria intervalla in„ finita, & immensa a Sole ad Martis, inde „ ad Jovis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad „ cælum ipsum, quod extremum, atque ulti„ mum mundi est. Quæ potest igitur conta„ gio ex infinito pæne intervallo pertinere „ ad lunam, vel potius ad terram? - - - „ Quid? quod uno, & eodem temporis pun„ cto nati dissimiles & naturas, & vitas; „ & casus habent: paramne declarant, nihil „ ad agendam vitam nascendi tempus perti„ nere? - - - Quid? illudne dubium est, quin „ multi, cum ita nati essent, ut quædam contra „ naturam depravata haberent, restituerentur, „ & corrigerentur ab natura, cum se ipsa re„ vocasset, aut arte, atque medicina? Aut „ quorum linguæ sic inhærerent, ut loqui „ non possent, eæ scalpello resectæ liberaren„ tur? Multi etiam naturæ vitium meditatio„ ne, atque exercitatione sustulerant, ut De„ mosthenem scribit Phalereus, cum ρ dicere „ nequiret, exercitatione fecisse, ut planissi„ me diceret. Quod si hæc astro ingenerata, „ & tradita essent, nulla res ea mutare pos„ set. Quid? dissimilitudo locorum nonne „ dissimiles hominum procreationes habet? Quas „ quidem percurrere oratione facile est; quid

„ in-

„ inter Indos, & Persas, Æthiopes, & Sy-
„ ros differat corporibus, animis; ut incredi-
„ bilis varietas, dissimilitudoque sit: Ex quo
„ intelligitur, plus terrarum situs, quam lunæ
„ tractus ad nascendum valere. „

XL. *Fatum Pantheisticum* est necessitas absoluta omnium rerum promanans ex ipsa natura substantiæ divinæ, quæ eadem est cum substantia totius universi; ita enim Spinoza Pantheistarum facile princeps: „ Ex necessitate divinæ naturæ infinita infinitis modis, hoc est, omnia, quæ sub intellectum infinitum cadere possunt, sequi debent. „

Quid fatum Pantheisticum?

Ethic. c. 1. prop. 16.

SCHOL. Opinio nimirum absurdissima eorum, qui totum hoc universum Deum esse statuunt, *Pantheismus* vocatur: est ea pervetusta, & vulgo Xenophani Eleaticæ sectæ principi tamquam auctori tribuitur; cum enim ex nihilo nihil fieri posse arbitraretur, eo tandem delapsus est, ut unicam diceret substantiam esse, eamque increatam, infinitam, mundum denique simul, & Deum. Neque cum parente suo monstruosus hic fetus interiit, sed a successoribus quoque Parmenide, quem tamen alii ab hac labe purum pronunciant (vid. §. 25. log.), Melisso, & Zenone Eleate enutritum; quin & ad Pythagoræos, & Stoicos transivisse scribit Buddeus (*a*), Stoicus certe fuit Seneca (*b*), cujus hæc est doctrina: „ Est, ex quo nata „ sunt omnia, cujus spiritu vivimus: vis il„ lum vocare mundum, non falleris; ipse e„ nim est totum, quod vides: totus suis par„ tibus inditus: & se sustinens vi sua. „ Stoicus fuit Cato, qui ita apud Lucanum (*c*) exclamat: „ Jupiter est, quodcumque vides, „ quocumque moveris. „ His quidem Linus poetarum vetustissimus præludisse videtur notissimo illo versu: ἐκ παντος τα παντα, και ἐκ

(a) *Diss. de Spinoz. ante Spinoz. Item de Atheismo, & superst. c. 1.*

(b) *QQ. nat. l. 2. c. 45.*

(c) *Declam. l. 7.*

ἐκ παντων παν ἐστιν: ex universo omnia; & ex omnibus universum est. Sed nemo impio Spinoza magis pestiferam hanc doctrinam exornavit, quem secutus est Joannes Tolandus Hybernus edito anno 1720. libro, quem *Pantheisticon* inscripsit. Benigna tamen Numinis providentia contigit, ut neuter aut multos, aut nominis alicujus sectatores, sed adversarios potius longe plurimos, & doctrina præstantes nactus sit. Spinozam præter alios refutarunt Henricus Morus *in subversione columnarum atheismi Spinoziani*; Huetius *in demonstratione Evangelica*, Jaquelotus *dissertations sur l' exsistence de Dieu*; VVitichius *in Anti Spinoza*: Franciscus Lamy *le nouvel atheisme renversé*; Denique omnium maxime aperta dogmatum repugnantia, & absurditate se ipsum Spinoza confutavit. Tolandi ineptias refellerunt Elias Benoist, Clarkius, Stillingfleetus; & multo accuratissime Laurentius Moshemius in *vindiciis antiquæ Christianorum disciplinæ contra Tolandum*.

Fatum Pantheisticum impium est.

XLI. *Fatum Pantheisticum impium est*. Imprimis enim Deus, qui verbis ponitur, reapse tollitur; statuitur quippe Deus materialis, ex partibus realibus compositus, ac diversarum modificationum capax, quo ipso negatur esse ens infinitum, necessarium, immutabile, ut ex ontologia patet; quæ tamen omnia essentialia sunt Dei attributa, quemadmodum in theologia demonstrabitur. Deinde si res omnes per emanationem ex Deo profluunt, illiusque modificationes sunt, tum homo scelestissimus, & quodcumque corpus aliud non est, quam Deus certo modo se habens; quæ quam absurda sint, nemo non videt. Denique tollitur hoc in systemate omnis rerum contingentia, omnisque hominum libertas: sublata enim caussæ primæ liberta-

te

te fieri nequit, ut ulla caussa secunda libera sit (conf. §. 23.).

Schol. Juvat aliquas propositiones, in quibus tamquam fulcris totum systema spinozianum innititur, seorsum in examen vocare, ut perspecta earum infirmitate appareat, quam male materiatum ipsum ædificium sit. Examen propositionum, quę fundamentum sunt systematis spinoziani.

Ethicæ p. 1. def. 3. *Per substantiam intelligo id, quod in se est, & per se concipitur: hoc est, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.*

Si illud *in se est*, significet per se exsistere, & non egere ad exsistendum subjecto inhæsionis, verissimum est enunciatum; at si notet a se exsistere, falsissimum; quis enim dabit sine probatione, & contra omnium philosophorum doctrinam sumenti, substantiam rite definiri per ens a se. Jam vero hoc alterum voluisse Spinozam patet ex propositionibus 7ma, & 8va, quas inde deducit: *ad naturam substantiæ pertinet exsistere: omnis substantia est necessario infinita.* Rursus, si illud, *cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat*, denotaret solum: substantiam in se spectatam, quatenus est substantia, ad aliud non referri, & excludere ideam relativam, nihil a veritate alienum dixisset; at non hoc voluit, verum istud: substantiam, quo demum cumque modo spectetur, non referri ad alterum, nec quasi ad subjectum, nec quasi ad caussam; inde enim fluit propositio 6ta: *una substantia non potest produci ab alia substantia.* Hoc vero iterum precario sumitur; nam etsi substantia sub uno respectu per ideam absolutam repræsentetur, nihil tamen obstat, ut non etiam sub alio respectu per ideam relativam concipiatur, quemadmodum quodvis artefactum in se ens est absolutum, & comparate ad artificem relativum, nec ullo modo ratio

effectus cum ratione substantiæ pugnat. En argumentum firmissimum, super quo ipse totum systema exstruxit, quemadmodum Euclides super definitione puncti suam geometriam. Pergamus porro.

Prop. 5ta. In rerum natura non possunt dari duæ, aut plures substantiæ ejusdem naturæ, sive attributi: quare? *Quia eadem attributa, cum essentiam substantiæ efficiant, eamdem efficiunt substantiam.*

Dict. hi- stor. & crit. art. Spinoz- zæ. P.

„ Est, inquit Baylius, hic Spinozæ Achilles, „ totiusque ædificii fundamentum; idem ta- „ men perridiculum sophisma, ut pudeat lo- „ gicæ tirones eo capi. Quicumque philoso- „ phiæ rudimenta tradunt, inter prima præ- „ cepta suos docent: quid hæc sibi velint, „ genus, species, individuum.„ Distinctione igitur ejusdem *specie*, & ejusdem *numero* attributi nodus solvitur. Nec est, cur hanc responsionem risu excipiat Spinoza; necesse certe est, ut & ipse, cum de modificationibus suis agit, eadem utatur. Homo, ut ipse philosophatur, est modificationum divinæ substantiæ una aliqua; Socrates, Plato ejus sunt individua: an non eadem attributa in Socrate, & Platone? Anne propterea Socrates, & Plato unus, idemque homo? Audiamus jam ex falsis principiis adhuc allatis deductum theorema verissimum scilicet. Propositio 14ta ita sonat: *Præter Deum nulla dari, aut concipi potest substantia.* Eam sic demonstrat: *Cum Deus sit ens absolute infinitum, isque necessario existat, si aliqua substantia præter Deum daretur, ea explicari deberet per aliquod attributum Dei, cum nempe substantia infinita infinita habeat attributa, sicque duæ substantiæ ejusdem attributi exsisterent, quod (per prop. 5.) absurdum est: adeoque nulla substantia extra Deum dari potest, & consequenter non etiam concipi; nam si posset concipi, deberet*

ne-

necessario concipi, ut exsistens (*prop.* 7.); *atqui hoc per primam partem hujus demonstrationis absurdum est: ergo extra Deum nulla dari, neque concipi potest substantia*. Verum imprimis contra pugnant ea, quæ supra contra propositionem 5*tam* adducta sunt. Deinde cum propositio 7*ma* hic laudata, utpote fluens ex perversa definitione substantiæ, itidem falsa sit, verum esse nequit id, quod ex illa concluditur, nullam nempe præter Deum substantiam concipi posse: igitur absolute a vero abhorret, præter Deum nullam substantiam nec exsistere, nec concipi posse, quod systematis caput est.

Sequitur propositio 15*ta*. *Quidquid est, in Deo est, & nihil sine Deo est, neque concipi potest*. Huc pertinet definitio 5*ta*. *Per modum intelligo substantiæ affectiones, sive id, quod in alio est, per quod etiam concipitur*. Demonstratio. *Præter Deum nulla datur, neque concipi potest substantia* (*per prop.* 14.), *hoc est, res, quæ in se est, & per se concipitur* (*def.* 3.). *Modi autem* (*per def.* 5.) *sine substantia nec esse, nec concipi possunt. Atqui præter substantias, & modos nihil datur: ergo nihil sine Deo esse, neque concipi potest*. Imprimis desideratur veritas majoris enunciationis; est enim ipsa propositio 14*ta*, quam falsam esse supra ostendi. Tum definitio modi ab homine cæco statuta merito suspecta esse potest. Est quidem modus illud, quod in alio est, ita nempe, ut sit alterius determinatio, & ab eo velut subjecto inhæsionis in exsistendo pendeat. Verum *in alio esse* alios quoque sensus admittit. Cum Deus ob suam immensitatem omnibus rebus intime præsens sit, omnes res in Deo esse aliqua ratione dici possunt: propterea tamen modi substantiæ divinæ nequaquam sunt, quod Spinoza vult; neque enim sunt determinationes Dei, neque ab eo ve-

velut subjecto inhæsionis in exsistendo pendent, sed in eo solum sunt, quatenus ipsi intime præsentes sunt, sicut ipse illis.

Transeamus ad partem 2*dam* Ethices. Propositio 1*ma*. *Cogitatio attributum Dei est, sive Deus est res cogitans*. Propositio 2*da*. *Extensio attributum Dei est, sive Deus est res extensa*.

En tandem præclarum Spinozæ Deum, quem rectius monstrum dixeris! Deus est substantia unica, æterna, individua (per prop. 13. p. 1.), cujus attributa sunt infinita cogitatio, & infinita extensio: res omnes aliæ nihil sunt aliud, quam infinitæ hujus cogitationis, & extensionis modi, qui ex naturæ necessitate hujus substantiæ secundum necessarias pariter leges efficiuntur. Id vel retulisse refutasse est; conceptus enim hic aliud non est, ac collectio idearum confusarum, indeterminatarum, precario confictarum, ac denique secum pugnantium. Pugnat certe extensio realis infinita (ont. §. 221.); pugnat extensio cum indivisibilitate (ont. §. 188.); pugnat extensio cum infinitate (ont. §. 234.), & æternitate (ont. §. 181. cor. 3.); pugnat extensio cum notione substantiæ (ont. §. 178.); pugnat extensio cum cogitatione, ut in psychologia demonstrabitur; pugnat naturæ necessitas cum libertate, quæ, utpote vera realitas, est attributum entis infiniti. Sed nolo in re aperta esse longior. Neque vero quemquam moveat methodus geometrica, qua impius hic, & philosophi nomine indignus abusus est; si enim quis primo definiat circulum constare quatuor lateribus, facile inde formabit systema elegantissime connexum, cujus tamen omnes propositiones longissime a veritate distabunt. (conf. §. 149. sch. log.)

CAPUT IV.

De Corporibus, eorumque Elementis.

XLII. *Corpus* voco omne ens compositum, quod partem hujus mundi aspectabilis constituit. Quid corpus?

Coroll. Quæ ergo cumque de ente composito in ontologia disperse dicta sunt, corporibus quoque conveniunt.

Schol. Plura quidem ad notionem corporis requirunt physici, qui fere illud per enumerationem proprietatum cum a priori, tum a posteriori cognitarum non tam definiunt, quam describunt; intima enim eorum indoles perquam obscura est. Sed hæc quoque illis relinquenda censeo.

XLIII. *Elementa* voco illa corporum initia, ex quibus ea primo coalescunt, & ad quæ in eorumdem resolutione ultimo demum cogitando pervenitur. Quid corporum elementa?

Schol. Ajo *cogitando*; etsi enim stupenda sit corporum divisibilitas, ut physici norunt, certum tamen est, nos ad eorum initia tum ob instrumentorum inopiam, nostrorumque sensuum infirmitatem; tum fortassis etiam propter obstantem quamdam naturæ legem reapse pervenire non posse. Investigatio igitur elementorum non ad experientiam, sed ad rationem pertinet; perperam vero agunt ii, qui aut nos de iis nihil scire posse, aut totam hanc pertractationem omni carere utilitate more suo velut ex tripode pronunciant.

Schol.

In corporibus sunt substantiæ;

XLIV. *In quovis corpore insunt substantiæ.* Cum quidquid exsistit, substantia sit, vel accidens (ont. §. 125. cor. 1.), necesse est, ut si in corpore nulla insit substantia, omnia in accidentium numero habeantur, ac proinde, ut corpus sit collectio accidentium sine substantia; atqui hoc aperte repugnat (ibid. cor. 3.): igitur in quovis corpore insunt substantiæ.

ac proinde entia simplicia,

XLV. *In quovis corpore insunt entia simplicia.* In quovis corpore insunt substantiæ (§. præc.); sed omnis substantia est ens simplex (ont. §. 178.): ergo in quovis corpore insunt entia simplicia.

SCHOL. Poterat idem theorema ex notione quoque entis compositi, quæ cuivis corpori convenit (§. 42.), adjuvante (§. 177. ont.), demonstrari.

quæ sunt ipsa elementa.

XLVI. *Elementa corporum sunt entia simplicia.* Cum in quovis corpore exstent entia simplicia (§. præc.), necesse est, ut, cum in ejus resolutione ad ea perventum fuerit, omnis ulterior progressio sistatur: igitur entia simplicia sunt illud in corporibus, ad quod ultimo in eorumdem resolutione cogitando saltem perveniri potest; atqui istud proprium est elementorum attributum (§. 43.): ergo entia simplicia sunt corporum elementa.

COROLL. Quæ igitur de ente simplice generatim in ontologia dicta sunt, elementis quoque corporum conveniunt.

Quæ de iis philosophorum opiniones?

SCHOL. Diversæ sunt de elementis corporum philosophorum opiniones: nonnulli cum Democrito, Epicuro, & Gassendo *atomos insecabiles* varia magnitudine, & figura præditas statuunt. At vero atomus ea vel constat ex partibus realibus, vel non? Si illud: elemen-

ti nomen non meretur; non enim erit primum corporis initium, nec ultimum, ad quod in resolutione corporum cogitando devenitur si quidem ipsa in suas adhuc partes resolvi poterit; si hoc: nequit gaudere extensione, magnitudine, figura (ont. §§. 188. coroll. 2. 189. coroll. 3.). Atomos id genus simplices quidem, at extensas simul, & figuratas olim *puncta inflata* vocarunt. Aristotelici non alia agnoscunt elementa, quam proclamatam suam materiam primam, quam massam quamdam informem, continuam, ac in infinitum divisibilem esse putant; sed de hac rursus quæstio redit, unde ipsa conflettur? Taceo de divisibilitate in infinitum, quam repugnare infra ostendam. Alii cum Zenone ad puncta simplicia, sed mathematica, quæ ab auctore suo *Zenonistica* dicta sunt, confugerunt; verum risum movit hæc opinio sapientioribus, puncta enim mathematica poterunt fortasse initia esse corporis mathematici; physici certe non. Leibnitius, cum omne ens simplex *monadem* vocet, idem nomen corporum elementis imposuit. Erat olim vocabulum hoc Pythagoræis in frequenti usu, notatque unitatem; postulat enim Leibnitius, ut nobis corpus repræsentemus velut numerum valde compositum, quod, quemadmodum omnis numerus ultimo in monades, seu unitates; ita corpus quoque in monades, seu entia simplicia resolvatur. Verum in natura, ac proprietatibus monadum definiendis singularis est Leibnitii opinatio, quæ paucos admodum defensores, plurimos contra hostes in ipsa Leibnitianorum familia invenit; neque enim VVolfius ipse hoc suum esse dogma voluit, tametsi reliqua illius fere omnia adoptaverit. Quæ jam vero ista sit, apud Baumeisterum accuratissime adnotatum invenio: audiamus. *Cosmol. §. 454. schol.*

Postquam de vocabulo *monas* pluribus disseruisset,

ſet, addit: „ Ex his colligi nunc poteſt, cur
„ Leibnitius quatuor monadum conſtituat claſ-
„ ſes. In prima claſſe ex ipſius ſententia col-
„ locatur Deus, qui ab ipſo ob ſimplicitatem,
„ ſeu immaterialitatem ſuam vocatur monas,
„ quique diſtinctiſſima omnium rerum cogni-
„ tione gaudet. Ad alteram monadum claſſem
„ refert Leibnitius animas hominum rationa-
„ les, quæ non clara modo, ſed diſtincta
„ quoque rerum gaudent repræſentatione. Ad
„ tertiam claſſem pertinent animæ brutorum,
„ quæ claris quidem, ſed confuſis ideis ſint
„ inſtructæ. Quartam denique & ultimam claſ-
„ ſem conſtituunt ultima, & ſimpliciſſima cor-
„ porum elementa, quæ, ut dixi, Leibnitio ſunt
„ monades ſtricte, & κατ' ἐξοχην ſic dictæ,
„ quæque ex Leibnitii ſententia hoc univerſum
„ ſibi obſcure repræſentant. — — Speciatim
„ illis monadibus, quæ ad ultimam pertinent
„ claſſem, quæque ipſa ſunt corporum ele-
„ menta, Leibnitius tribuit quædam, quæ,
„ neſcio, an firmo ſatis nitantur fundamento
„ quæque adeo dici non poteſt, quam vehe-
„ menter ſint impugnata. 1.) Exiſtimat Leib-
„ nitius has monades, ſive entia ſimplicia, ex
„ quibus entia compoſita conſtent, gaudere vi
„ repræſentativa, atque ipſum hoc univerſum
„ ſibi repræſentare obſcure. 2.) Hinc illa vo-
„ cat *viva ſpecula hujus univerſi*. 3.) Af-
„ firmat Leibnitius, in monadem creatam fo-
„ rinſecus nec ſubſtantiam, nec accidens in-
„ gredi poſſe. Adeoque 4.) exiſtimat omnes
„ mutationes in monadibus creatis obvias a
„ principio interno, & vi intrinſeca profici-
„ ſci. Hinc 5.) appellat monades *Enthele-*
„ *chias*, propterea quod in ſe habent certam
„ quamdam perfectionem, ἐχȣσι το ἐντελες,
„ & detur quædam in iis ſufficientia, vi cu-
„ jus ſint actionum ſuarum internarum fontes,
„ adeoque automata incorporea. 6.) Unde
„ por-

,, porro concludit Leibnitius, nullam monadem creatam, sive derivativam physice influere posse in interius alterius monadis creatæ. 7.) Opinatur Leibnitius, omnes monades creatas gaudere determinationibus, & qualitatibus intrinsecis, quibus a se invicem distingui possint. 8.) Nullam item monadem creatam in rerum universitate alteri monadi creatæ per omnia similem exsistere autumat. 9.) Affirmat monades, quæ sunt corporum elementa, nullam quidem habere apperceptionem cum perceptione conjunctam, sed eam tamen perceptionem, licet sit obscura, & careat apperceptione, sive conscientia sui, perpetuo tendere ad novam perceptionem, adeoque gaudere illas monades appetitu. 10.) Ut Leibnitius, quales sint repræsentationes entium illorum simplicium, sive monadum, quæ constituunt entia composita, luculentius ostendat, vocat statum perceptionum illarum stuporem. Qualis status animæ nostræ est, cum vel deliquio animi laboramus, vel somno profundo absque somnio oppressi sumus. ,,

XLVII. *Corporum essentia sita est in certo, ac determinato modo, quo elementa inter se copulantur*. Etenim universe entis compositi essentia sita est in certo, ac determinato partium nexu (ont. §. 171.); sed corpora sunt entia composita ex elementis tamquam partibus ultimis (§. 43.): ergo corporum quoque essentia in certo, ac determinato modo, quo elementa inter se copulantur, sita est. Essentia corporum sita est in nexu elementorum?

Coroll. I. Cum in essentia entis fundentur, quæcumque enti vel conveniunt, vel convenire possunt, consequens est, ut in elementis, eorumque nexu ratio contineatur omnium eorum, quæ in corpore vel insunt, vel inesse possunt.

Co-

Coroll. 2. Nos neque nexum, neque intimam elementorum constitutionem perspicere possumus: igitur neque essentiam, & veram corporum indolem perfecte intelligere licet.

Quid corpuscula primitiva, & derivativa?

XLVIII. *Corpuscula* sunt composita adeo exigua, ut sensus etiam armatos effugiant, quæ si immediate ex elementis coalescant, atque in eadem resolvantur, *primitiva*; si autem ex his ipsis conflentur, *derivativa* dicuntur. Ex derivativis porro vario modo inter se cohærentibus corpus tandem *sensibile* oritur.

Coroll. 1. Species igitur, ac diversitas corporum sensibilium jam in corpusculis primitivis determinata est, pendetque a determinato elementorum nexu, & certa virium ipsis insitarum conspiratione inde oriunda.

Coroll. 2. Si plura corpuscula primitiva ejusdem speciei in unum corpus coalescant, erit illud *homogeneum*; *heterogeneum* contra, si ea sint diversarum specierum, ut in corpore humano contingit.

Nexus elementorum non fit per contactum.

XLIX. *Nexus elementorum non fit per immediatum contactum.* Cum enim elementa sint entia simplicia (§. 46.), necesse est, ut loco congruant, & compenetrentur, quamprimum ad contactum pervenerint (§. 192.); sed ex elementis, quotcumque ea sint, compenetratis nec unicum corpusculum primitivum, utpote compositum extensum, effici potest: ergo nexus elementorum, ex quibus corpusculum primitivum coalescit, per immediatum contactum fieri nequit.

Coroll. Necesse igitur est, ut elementa, dum corpusculum quoddam primitivum constituunt, singula a singulis distent, & tamen inter se cohæreant.

Schol.

Schol. Hac una certe ratione, quam Boscovichio debemus, quæstioni de corporum compositione tot sæculis agitatæ, numquam tamen enodatæ & planissime, & abundanter satisfit: quidquid enim adhuc allatum fuit, id erat ejusmodi, ut non modo nodum non solveret, sed novos potius, ac insolubiles progeneraret. Fuerunt, qui ad atomos simplices, & extensas, aut ad infinitam materiæ divisibilitatem recurrerent; at extensio simplex, numerus partium infinitus, quanta absurda! hæc tamen devorare oportebat. Fuerunt, qui in diversis respectibus ejusdem puncti simplicis, ad cardines mundi salutem quærerent; at dicere punctum simplex tangi ab alio simplice secundum respectum ad orientem, non vero secundum respectum ad occidentem, ac propterea eadem non compenetrari est omnino nihil dicere; quid enim? respectus, qui puncto externus est, compenetrationem impediat? nonne totum simplex simul & orientem, & occidentem, & meridiem, & septemtrionem respicit? Novissime Boehmius contactui summam *propinquitatem* elementorum substituit, fassus tamen se ignorare, quid ea sit, vel in quo consistat; at hoc est ignotum per ignotum illustrare, & difficultatem ab uno ad aliud transferre. Illud denique, quod Leibnitiani ab substantiarum impenetrabilitate essentiali petunt, quale sit, vidimus (ont. §. 192. sch. fin.), & rursus infra discutiemus.

Cosmol. s. 2. §. 545. not.

L. *Elementa vi quadam pollent.* Elementa, cum corpusculum primitivum constituunt, a se distant, & tamen cohærent (§. præc. coroll.): ergo vis quædam adsit, oportet, quæ eam cohæsionem in certis distantiis efficiat; sed vis hæc esse, nisi in ipsis elementis nequit; cum enim agitur de corpusculo primitivo, præter elementa, & spatium vacuum nihil ad-

Elementa vim habent.

adest, nisi quis vel ad naturam universalem genitricem infra refutandam, vel ad immediatam Dei actionem, quod non est philosophari, recurrere velit: ergo elementa vi quadam pollent.

Coroll. Elementa igitur non sunt puncta mathematica, seu zenonistica; sed physica, & realia.

eamque motricem.

LI. *Vis elementorum est tantum vis motrix.* Non habemus alterius vis ideam, nisi vis cogitandi, & vis motricis (ont. §. 176. sch.): alterutra igitur, vel utraque elementis tribuenda est, cum tribuenda sit aliqua (§. præc.): atqui nulla prorsus ratio suadet inesse in elementis vim cogitandi, sed potius plures rationes in contrariam partem pugnant. Nam 1.) sola vis motrix apta est efficiendæ cohæsioni elementorum necessariæ ad constituendum corpusculum, vis autem cogitandi id nequaquam præstare potest; cum enim vis cogitandi sit vis *sibi* repræsentandi, vires cogitandi diversorum entium nullo pacto conspirare, ac proinde nec cohæsionem efficere possunt: cui igitur usui ea vis foret in elementis? est autem certa philosophandi lex: nec entia, nec qualitates entium multiplicandas esse sine necessitate, nec caussas statuendas, quarum effectus in natura nulli appareant. 2.) Nullum omnino vestigium cogitationis umquam in corporibus detegere licuit, quin potius, quæ in, & de illis experimur, solo motu perficiuntur; aut enim corpus motui alterius resistit, eumque infringit, aut ipsum movetur, vel mutationem quampiam aliam subit, quæ rursus motu efficitur, cum corpus sit ens compositum (ont. §. 216.): verbo denique omnes corporum proprietates per motum, vel per nisum, & conatum ad eum-

eumdem exponi possunt, ut physici norunt: igitur vis elementorum est tantum vis motrix.

Coroll. 1. Elementa igitur sunt entia simplicia materialia, & ideo recte a Boscovichio *puncta materiæ* nuncupantur.

Coroll. 2. Ruit quoque periculosa Leibnitii opinatio de obscuris monadum repræsentationibus; nam vis etiam obscure solum repræsentandi ad vim cogitandi in tota latitudine sumtam, ut ego quidem eam supra accepi, pertinet.

Schol. OEdipo profecto opus habet, Heracliteamque obscuritatem superat eorum doctrina, qui Leibnitii vestigiis insistentes ex vi monadum obscure repræsentativa omnes effectus naturales, quos in mundo corporeo experimur, deducere nituntur, ajentes: quæcumque sub experientiam cadunt, mera esse phænomena, seu ita tantum sensibus nostris apparere; extensionem item, & motum æque nihil reale esse in ipsis corporibus, quemadmodum idem de colore, odore, sapore, aliisque id genus qualitatibus hodie physici docent. Certe aut omnia me fallunt, aut hæc opinio absque circuitione ad idealismum ducit. Deinde ullane potest esse verisimilitudo, fore umquam ut per vim repræsentativam, qua ens solum tendit ad mutandum statum internum, obtineatur realis loci ad statum entis externum pertinentis mutatio. Atque hoc adeo verum est, ut ipse Leibnitius monuerit, ex vi monadum repræsentativa nequaquam solutionem problematum in effectibus naturalibus occurrentium petendam esse. Qui magis in aberrante hac Leibnitianorum doctrina erudiri cupit, adeat dissertationem *de systemate mundi ex invitatione illustrissimæ academiæ Berolinensis deducto ex principiis monadicis*. N. X. & dissertationem de

Neues Lehrgebäude von der Natur, und Gemeinschaft der Substanzen, im Anhange zur neuesten Auflage der Theodicee pag. 734.

de primariis monadologia capitibus. N. XI. quae cum dissertatione Cl. Justi., quæ præmium tulit, anno 1748. Berolini in lucem datæ sunt.

sed non liberam:

LII. *Vis elementorum non est vis libera*. Vis elementorum est tantum vis motrix absque vi cogitandi (§. præc.); sed absque vi cogitandi ut esse nequit potestas eligendi, ita impossibilis est omnis libertas: ergo vis elementorum libera non est.

Coroll. Vis ergo elementorum habitis omnibus requisitis, & ablato omni impedimento, continuo effectum producit, id est, motum efficit (ont. §§. 146. 132. schol.); atque inde elementa natura sua ad motum determinantur.

quę proinde non agit nisi data directione, & celeritate.

LIII. *Vis elementorum motum non efficit, nisi data ab externo principio celeritate, & directione*. Infinitæ celeritates, & directiones sunt possibiles, atque ex his unam aliquam terminatam eligere ad elementum, quod libertate caret (§. præc.), non pertinet; neque alia in ipso ratio sufficiens determinatæ cujusdam celeritatis, & directionis cogitari potest: ergo directio, & celeritas, qua elementum movetur, ab externo principio determinari debet; atqui motus sine determinata directione, & celeritate fieri nullo modo potest: igitur vis elementorum motum non efficit, nisi data ab externo principio celeritate, & directione.

Coroll. 1. Igitur si elementum quiescat, numquam ex se motum inchoabit; sin contra moveatur, movebitur in perpetuum eadem directione, & celeritate, nisi impedimentum aliunde adveniat.

Coroll. 2. Atque inde quodvis elementum quan-

quantum in se est; perpetuo conservat eumdem statum motus, vel quietis, in quo est. Atque in hoc ego *inertiam* elementorum repono, quæ ut patet, non est proprietas, aut vis distincta a vi motrice insufficiente ad determinandam celeritatem & directionem. Vide Bivvaldum e S. J. in academia Græcensi Physices Professorem.

Phys. gen. p. 2. s. 2. art. 8. prop. 5. & 6.

Schol. Quæ adhuc de vi elementorum dixi, ad ipsa quoque corpora applicanda sunt; cum enim generatim collectio virium, quæ in entibus simplicibus insunt, enti composito conveniat (ont. §. 178. cor. 4.), necesse est, ut vires etiam elementorum collectæ unam velut vim in corpore constituant. Gaudent igitur corpora vi motrice; verum non libera, ac proinde ipsa quoque natura sua ad motum determinata sunt: neque tamen ob impotentiam naturalem determinatam quamdam directionem, & celeritatem eligendi aut motum de se umquam inchoant, aut in motu constituta directionem, vel celeritatem mutant: quare inertia quoque sunt. Quod si præterea cum Cartesianis contendas corpora esse *indifferentia* ad motum, vel quietem; & istud certo quodam sensu dari poterit. Sunt nempe corpora ad motum, vel quietem *indifferentia*, quatenus ex natura sua hanc vel illam, aliquam potius quam nullam directionem, & celeritatem a principio externo non postulant, quemadmodum ignis etiam simili ratione ad urendum, vel non urendum indifferens dici potest, cum ex se applicationem ad rem, quæ comburi possit, non exigat; verum ut ignis applicatus necessario urit; ita corpus posita externa celeritatis, & directionis determinatione necessario movetur. En quam belle virium insitarum hypothesis (si tamen ea hypothesis dicenda sit) cum pervulgata de iner-

tia, ac indifferentia corporum opinione cohæreat.

At vero in eo jam versatur quæstio, unde eæ determinationes in natura ortum habeant? hanc in rem nihil & rationi, & phænomenis magis consentaneum dici posse videtur, quam illud sit, quod a viro clarissimo Boscovichio accepimus. Agunt nimirum elementa certis intervallis disjuncta in se mutuo, atque pro horum intervallorum ratione jam ad mutuum accessum, jam ad recessum se invicem determinant; unde eadem vis motrix modo *attractricis*, modo *repultricis* cognomentum sortitur. In majoribus quidem distantiis sola fere attractio agit, unde gravitatis phænomena physici repetunt; in minoribus vero intervallis alternæ sunt vices accessus, & recessus, dum distantiis in infinitum imminutis in infinitum quoque crescat vis repellens, quæ omnem contactum in natura excludat. Ubi denique ab repulsione ad attractionem transitur, limites quidam sunt, ad quos si elementum appulerit, nec recedere, nec accedere potest; quod cohæsioni explicandæ inservit. Atque hic agendi modus *Lex virium* ab auctore compellatur, quæ per curvam geometricam continuam ipsis velut oculis intuenda sisti potest; & miro compendio explicationem effectuum naturalium promovet. Sed hæc jam sunt fori physici: qui uberius instrui desiderat, adeat ipsum fontem (*a*), aut physicam generalem auditorum usibus accommodatam a Leopoldo Bivvald typis Græcensibus anno 1767. vulgatam (*b*), in qua, quidquid erudite, & solide hac de re dici potest, summa industria enucleatum inveniet.

(a) *Theor. phil. nat. p. I. §. 10. seqq. Diss. de leg. contin.*

(b) *P. 2. sect. I.*

Elementa sunt similia.

LVI. *Nihil obstat, quo minus elementa putemus interne perfecte similia esse.* Imprimis

enim

enim principium indiſcernibilium Libnitii jam refutatum eſt (ont. §. 76.). Deinde tam ex naturæ ſimplicitate, quam ex phænomenis colligimus eamdem virium legem pro omnibus obtinere, ut Boſcovichius probat; quo conficitur eamdem ſpecie vim motricem eodem modo agentem in omnibus ineſſe. Denique, cum omnia ſint entia ſimplicia (§.46.), eadem ſimplicitas, ac inextenſio omnibus communis eſt; aliud vero præterea, in quo inter ſe diſcrepent, ſingulis convenire, ne conjectura quidem, aſſequi poſſumus.

Theor. phil. nat. p. 1. §. 92.

Schol. Leibnitio a diſſimilitudine corporum ſenſibilium argumentanti egregie reſpondet Boſcovichius: „ quod autem attinet ad inductio-
„ nem, quam Leibnitiani deſumunt a diſſimi-
„ litudine, quam obſervamus in rebus omni-
„ bus, cum nimirum nuſquam ex. gr. in am-
„ pliſſima ſilva reperire ſit duo folia prorſus
„ ſimilia, ea ſane me nihil movet; cum ni-
„ mirum illud diſcrimen ſit proprietas relati-
„ va ad rationem aggregati, & noſtros ſen-
„ ſus, quos ſingula materiæ elementa non affi-
„ ciunt vi ſufficiente ad excitandam in ani-
„ mo ideam, niſi multa ſint ſimul, & in
„ molem majorem excreſcant. Porro ſcimus
„ utique combinationes ejuſdem numeri termi-
„ norum in immenſum excreſcere, ſi ille ipſe
„ numerus ſit aliquanto major. Solis 24. lit-
„ terulis alphabeti diverſimode combinatis for-
„ mantur voces omnes, quibus huc uſque uſa
„ ſunt omnia idiomata, quæ exſtiterunt, &
„ quibus omnia illa, quæ poſſunt exſiſtere,
„ uti poſſunt. Quid ſi numerus earum exſi-
„ ſteret tanto major, quanto major eſt nume-
„ rus punctorum materiæ in quavis maſſa ſen-
„ ſibili? quod ibi diverſus eſt litterarum diver-
„ ſarum ordo, id in punctis etiam prorſus
„ homogeneis ſunt poſitiones, & diſtantiæ,

Loc. cit. §. 95.

„ quibus variatis variatur utique forma ; & „ vis, qua sensus afficitur in aggregatis. „ Quanto major est numerus combinationum „ diversarum possibilium in massis sensibili- „ bus, quam earum massarum, quas possumus „ observare, & inter se conferre, (qui qui- „ dem ob distantias, & directiones in infini- „ tum variabiles, præscindendo ab æquilibrio „ virium, est infinitus, cum ipso æquilibrio „ est immensus); tanto major est improbabi- „ litas duarum massarum omnino similium, „ quam omnium aliquantisper saltem inter se

§. 97. „ dissimilium. „ — — — Patet igitur, va- „ rietatem illam a numero pendere combina- „ tionum possibilium in numero punctorum „ necessario ad sensationem, & circumstantia- „ rum, quæ ad formationem massæ sunt ne- „ cessariæ, adeoque ejusmodi inductionem ex- „ tendi ad elementa non posse. Quin immo „ illa tanta similitudo, quæ cum exigua dis- „ similitudine commixta invenitur in tam mul- „ tis corporibus, indicat potius similitudinem „ ingentem in elementis. Nam ob tantum „ possibilium combinationum numerum, mas- „ sæ elementorum etiam penitus homogeneo- „ rum debent a se invicem differre plurimum; „ adeoque si elementa heterogenea sint, in „ immensum majorem debent habere dissimi- „ litudinem, quam ipsa prima elementa, ex „ quibus idcirco, ne tantillum quidem, simi- „ les provenire deberent. „ — — — Deni- que eleganti exemplo, quod præterire nequeo,

§. 98. rem totam illustrat. „ Fieri utique possent ni- „ gricantes litteræ, non ductu atramenti con- „ tinuo, sed punctulis rotundis nigricanti- „ tibus, & ita parum a se invicem remotis, „ ut intervalla non nisi ope microscopii di- „ scerni possent, & quidem ipsæ litterarum „ formæ pro typis fieri possent ex ejusmodi „ rotundis sibi proximis cuspidibus constan-

„ tes,

„ tes, Concipiatur ingens quædam Bibliotheca, „ ca, cujus omnes libri constent litteris impressis, ac sit incredibilis in ea multitudo „ librorum conscriptorum linguis variis, in „ quibus omnibus forma characterum sit ea- „ dem. Si quis scripturæ hujusmodi, & lin- „ guarum ignarus circa ejusmodi libros, quos „ omnes a se invicem discrepantes intuere- „ tur, observationem institueret cum diligen- „ ti contemplatione; primo quidem inveniret „ vocum farraginem quamdam, quæ voces in „ quibusdam occurrerent sæpe, cum eædem „ in aliis nusquam apparerent, & inde lexi- „ ca posset quædam componere totidem nu- „ mero, quot idiomata sunt, in quibus sin- „ gulis omnes ejusdem idiomatis voces reperi- „ rentur, quæ quidem numero admodum pau- „ ca essent, discrimine illo ingenti tot, tam „ variorum librorum redacto ad illud usque „ adeo minus discrimen, quod contineretur „ lexicis illis, & haberetur in vocibus ipsa „ lexica constituentibus. At inquisitione pro- „ mota, facile adverteret, omnes illas tam „ varias voces constare ex 24. tantummodo „ diversis litteris, discrimen aliquod inter se „ habentibus in ductu linearum, quibus for- „ mantur, quarum combinatio diversa pareret „ omnes illas voces tam varias, ut earum „ combinatio libros efformaret usque adeo ma- „ gis a se invicem discrepantes. Et ille qui- „ dem si aliud quodcumque sine microscopio „ examen institueret, nullum aliud inveni- „ ret magis adhuc simile elementorum genus, „ ex quibus diversa ratione combinatis orien- „ tur ipsæ litteræ; at microscopio arrepto „ intueretur utique illam ipsam litterarum „ compositionem e punctis illis rotundis pror- „ sus homogeneis, quorum sola diversa posi- „ tio, ac distributio litteras exhiberet. „ Denique ita concludit. „ Hæc mihi quædam §. 99.

„ imago videtur esse eorum, quæ cernimus in „ natura. Tam multi, tam varii illi libri cor- „ pora sunt, & quæ ad diversa pertinent re- „ gna, sunt tamquam diversis conscripta lin- „ guis. Horum omnium chemica analysis „ principia quædam invenit minus inter se „ difformia, quam sint libri, nimirum voces. „ Hæ tamen ipsæ inter se habent discrimen „ aliquod, ut tam multas oleorum, terrarum, „ salium species eruit chemica analysis e di- „ versis corporibus. Ulterior analysis harum „ veluti vocum, litteras minus adhuc inter „ se difformes inveniret, & ultimo juxta theo- „ riam meam deveniret ad homogenea pun- „ ctula, quæ, ut illi circuli nigri litteras, „ ita ipsa diversas diversorum corporum par- „ ticulas per solam dispositionem diversam ef- „ formarent: usque adeo analogia ex ipsa na- „ turæ consideratione derivata non ad diffor- „ mitatem, sed ad conformitatem elementorum „ nos ducit. „

Corpora nequeunt in infinitum dividi.

LV. *Corpora non sunt in infinitum divisibilia*. Cum enim corporum elementa sint entia simplicia (§. 46.), ad divisibilitatem corporum infinitam absolute requireretur, ut in quovis corpore, quantumcumque parvo, aut magno, elementa numero actu infinito exsistant; atqui omnis numerus actu infinitus repugnat (ont. §. 219.): igitur divisibilitas in infinitum repugnat.

Schol. 1. Corpus nimirum quodvis in tot partes secari potest, quot sunt in eo elementa, seu materiæ puncta. Quod si divisio ulterius continuetur, pertinebit ea ad intervalla vacua inter duo quævis puncta intercepta, quæ omnino divisionem in infinitum admittunt (ont. §. 196. sch. n. 2.). Atque hac ratione evitantur omnes difficultates, quas geometria mo-

movet, dum divisibilitatem infinitam extensi continui demonstrat, quæ, quantum olim philosophis negotium facessiverint, nemini in veterum scriptis vel mediocriter versato ignotum esse potest. Ne tamen in ordine ad explicanda naturæ phænomena quidpiam desideretur, in locum divisibilitatis infinitæ succedit *componibilitas* in infinitum, ut ait Boscovichius; in omni videlicet corpore numerus punctorum actu exsistentium finitus est, at is augeri semper sine fine potest; cum enim inter duo quævis distantia puncta semper aliud interferi queat (ont. §. cit.), nullus numerus punctorum in dato spatio exsistentium adeo magnus erit, ut non alius finitus major in eodem spatio haberi possit.

Loc. cit. p. 3. §. 394.

Schol. 2. Sunt non ex veteribus modo; verum & ex recentioribus philosophis nonnulli, qui, quæ hoc capite dicta sunt, minime probanda esse putent. Horum dubitationibus jam occurram.

Occurritur dubiis.

Ajunt 1.) Prorsus verisimile non esse, ut ex inextensis oriatur extensum continuum.

℞. Hi quidem optime ratiocinantur, si sermo sit de extenso *metaphysice* continuo; non item, cum agitur de extenso *physice* solum, & comparate ad nostros duntaxat sensus continuo (ont. §. 193.). Linea, superficies, corpus mathematicum componi ex punctis simplicibus nequaquam possunt; cum enim hæc sint continua metaphysice talia, necesse foret, ut puncta sese mutuo contingerent, quo casu ex infinitis etiam punctis ne minima quidem lineola umquam exsurgere posset; quod argumentum, ut olim Zenonistas, nunc Leibnitianos obmutescere cogit. Inde Geometrarum sapientiores lineam non ex punctorum additione: sed ex fluxu unius puncti sui vestigium relinquentis generari concipiunt. At vero corpora sunt solum collectiones punctorum certo a se in-

intervallo distantium, ac per mutuas vires cohærentium: quare nihil vetat, ut id genus extensum physice solum continuum ex punctis simplicibus, & non extensis confletur, quemadmodum etiam numerus ex unitatibus, quarum nulla seorsum numerum constituit, coalescit.

2.) Recte sic concludimus: minimæ quævis massæ sensibiles solidæ sunt, pollentque vi attractiva; & repulsiva: ergo etiam elementa soliditate, iisdemque viribus gaudent: igitur recte quoque sic arguemus: minimæ massæ in sensus incurrentes sunt extensæ: ergo etiam elementa non omni extensione destituuntur.

3. Priores proprietates absolutæ sunt, nec a ratione totius, aut compositi pendent; quare per inductionem a sensibilibus ad insensibilia transferri possunt: contra extensio est proprietas comparativa, quæ cum pluralitatem involvat (ont. §. 188.), necessario a ratione compositi pendet: unde iis, ex quibus compositum coalescit, competere non potest (conf. §. 143. schol. log.), vide quoque Boscovichium. Certe si id genus argumentationum valeret, colligi posset quamvis massæ cujuspiam partem duas libras appendere, propterea quod ipsa integra totidem sit librarum.

Theor. phil. natur. p. I. §. 140.

3.) Cl. Justi in dissertatione supra (§. 51. schol.) laudata mirabile argumentum profert, quo ipse quidem totum entium simplicium, ac inextensorum systema everti putat. Audi argumentantem: ens compositum est ens ex partibus constans; quod constat ex partibus, non potest simul ex nullis partibus constare: ergo ens compositum non potest constare ex nullis partibus, atqui quod non potest constare ex nullis partibus, non potest constare ex entibus, quæ nullas habent partes, qualia sunt entia simplicia: ergo ens com-

§. 26.

compositum non potest constare ex simplicibus.

℟. Concesso integro syllogismo subsumtam minorem nego; id ipsum enim, quod in ea sine probatione asseritur, in quæstione est. Latet hic præterea insolens æquivocatio; si namque ea propositio accuratius discutiatur, facile apparet niti eam hypothesi omnino falsa, quasi nimirum *non habere partes, & non esse partem* idem in re sit. Atque in idem vitium §§. 6. 7. rursus labitur in appendice, ubi egregiam suam argumentationem uberius declarat, dum illud tandem aperte in lucem proferat. At vero §. 10. quo fundamento adstruitur, illud, quod nullam habet partem, non posse esse alterius partem? nonne id, quod non est exercitus, pars exercitus; & quod non est numerus, pars numeri esse potest? Ait quidem: si ens simplex *Appen.* pars esset corporis, necesse fore, ut magnitu- §. 13. dine præditum sit; cum quævis pars sibi ipsi æqualis sit. Sed nihil promovet; quævis utique pars sibi ipsi æqualis est ea æqualitate, quæ vi naturæ ipsi competere potest, quæque vel ad extensionem, vel ad intensionem pertinebit. Quamquam partem esse æqualem sibi ipsi, si generalissime, ut hic oportet, sumatur, reapse aliud non sonat, quam partem quoad omnia esse eamdem secum ipsa; quod verum est, seu ipsa adhuc sit composita, seu non.

4.) Duo adhuc sunt, quæ profert idem auctor; sed quæ similiter turpi æquivocationis vitio laborant. Primum ait, compositionem esse es- §. 33. sentiam entis compositi, ac proinde necessariam; eorum porro, quæ necessaria sunt, nullam dari rationem sufficientem, atque adeo principio rationis sufficientis eos abuti, qui compositionis rationem sufficientem in simplicibus, seu non compositis quærunt. Tum sic §. 58. arguit: ens compositum, & simplex sunt op-

posita, ut possibile, & impossibile, finitum; & infinitum; est autem contradictorium, ut ex oppositis opposita entia exsurgant; quia enim unius notio negat, quod alterius notio affirmat, ea non sunt possibilia in uno ente; sed quod in uno ente possibile non est, ex illo etiam ens exsurgere nequit: igitur quemadmodum ex finitis infinitum, ex impossibilibus possibile oriri nequit, ita absolute impossibile est; ut ex entibus simplicibus ens compositum coalescat.

R. ad *2mum* Compositio duplici modo spectari debet; quatenus est essentia entis compositi, & sic est necessaria; necessarium quippe est, ut ens compositum sit compositum, neque hujus rei ratio sufficiens quæritur, sicut non quærimus, quare circulus rotundus sit. Deinde compositio spectatur comparate ad partes componentes, quatenus est certus modus, quo certæ partes inter se conferuntur, qui modus contingens est, propterea que ratione sufficiente eget. Patet id in horologio, cujus essentia est talis talium partium conjugatio; si quæras, quare horologium talem partium conjugationem exigit? nullam proferam rationem, sed dicam, quia secus non esset horologium; si contra quæras, quare nunc hæ partes sic sunt consociatæ? respondebo, quia id artifex præstitit. En rationem sufficientem compositionis. Deinde non quærimus, quare ens compositum sit compositum; si enim jam ponas ens esse compositum, quæstio prorsus inepta foret: sed quærimus, qui fiat, ut ens aliquod sit compositum, undeque ea compositio exsurgat? & hoc tam prudenter, quam utiliter quæri potest; quemadmodum quærimus rationem exsistentiæ entis contingentis, tametsi exsistentiam ab essentia realiter distinctam non esse statuamus. Porro æquivocatio in eo la-
§. 16. tet, quod, ut patet ex appendice, ponat ma-

se-

teriam essentialiter esse compositam, quod eo jure, quo ipse asserit, a nobis negatur; confundit præterea inscite materiam, & corpus, quasi vero idem esset materia, & horologium. Denique de materia pro corpore accepta affirmat, eam annihilandam fore, si in ipsius divisione ad finem perveniretur, in quo novus continetur verborum lusus. Imprimis enim annihilatio accipitur pro simplici interitu, ita quippe corpus in sua elementa resolutum interit, ut horologium, cum nexus partium dissuitur. Deinde longe diversa sunt, *corpus posse in infinitum dividi*, & *corpus, quamdiu corpus est, dividi posse*; istud cum veritate congruit, alterum non; utriusque tamen idem esse sensus in objectione ponitur.

51. Ad 2*dum*. Tametsi ens compositum, & simplex opposita sint, & propterea idem ens simul compositum, & simplex esse nequeat, nihil tamen obstat, quo minus ex pluribus simplicibus inter se cohærentibus unum compositum consurgat, id quod innumeris exemplis illustrari potest. Quivis globus eburneus non est series, estque simul contradictorium esse, & non esse seriem, & tamen ex multis globis eburneis juxta se positis oritur series; ita quoque ex partibus, quæ non sunt horologium, consit horologium; ex militibus, quorum quivis nec exercitus est, nec sufficiens cædendo hosti, conflatus exercitus ad id præstandum sufficiens. Immo generatim pars seorsum accepta non est totum, atque ideo omne totum consurgit ex talibus, quæ ipsum non sunt; & sic prorsus compositum prærequirit componentia, quæ ab ipso distinguantur, & composita amplius non sint (vid. ont. §. 177.). Argumentatio igitur præsens in eo peccat, quod a prædicatis absolutis ad comparativa; item ab eo, quod singulis seorsum acceptis nec inadæquate, aut inchoative convenit, ad

id, quod in ipsis saltem ea ratione inest, pro- cedat (conf. §. 18. sch. n. 1.). Certe, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio (ont. §. 220. cor. 2.), illud comparate ad hoc reapse nihilum est; impossibile item idem sonat, quod nihilum (ont. 29. cor. 1.); atqui infinitorum etiam nihilorum collectione ne una quidem unitas obtinetur: patet igitur, cur ex entibus finitis infinitum, aut ex impossibilibus possibile oriri nequeat. Atque hi sunt Achilles illi, quibus vir clarissimus entia simplicia materialia ex orbe eliminavit, præmiumque ab Academia propositum consecutus est.

5.) Ne posita simplicitate materiæ sufficiens non sit eam inter, & spiritum discrimen, verentur nonnulli cum Scarella in omnibus Boscovichio adversante; putant enim posse etiam spiritus id genus viribus attractivis, & repulsivis a Deo donari, quo casu ipsi corpus componere possent, atque sic periret omne substantiale, atque absolutum discrimen inter animam, & corpus.

5. Discrimen substantiale, & absolutum inter corpus, & animam semper manet idem, seu corpus dicatur ex simplicibus constare, seu non; corpus enim semper erit ens compositum, anima contra ens simplex. Deinde quod ad discrimen inter materiam, quæ sit ens simplex, & spiritum attinet, illud in eo situm est, quod hic vi cogitandi polleat; illa eadem careat (§. 51. coroll. 1. & ont. §. 176. sch.). Utrum vero Deus spiritibus eas vires tribuere possit, omnino ignoramus; id tamen extra controversiam ponitur: compositum quoddam ex meris spiritibus constans, si illud possibile sit, essentiali adhuc, & interno discrimine a corporibus nobis notis discernendum fore. Verum de hoc plura in psychologia dicam; consulatur interea Boscovichius. Ceterum difficultas hæc, si qua est, pari ratione

Theor. phil. natur. p. 1. §. 154. seqq.

ipsum

ipsum auctorem premit; cum enim ipsi elementa corporum sint entia simplicia virtualiter extensa, eadem prorsus quæstio de iis institui poterit; nam nihil vetat, ut & spiritus hujusmodi extensione, si quidem ea non repugnet, præditos statuamus, præsertim cum notum sit, complures philosophos & olim, & nunc quoque cum Genuensi animæ humanæ similem extensionem attribuisse.

6.) Ipsa idea corporis, & materiæ videtur notionem extensionis metaphysice continuæ involvere, ita ut sublata una, alteram quoque tolli necesse sit.

R. Idea hæc, quam multi se habere putant, præjudicatis solum opinionibus ortum debet, ut fusius declarat Boscovichius. Pauca ex ipso adnotabo. „ Illud procul dubio arbitror omnino certum, ideam corporis, materiæ, rei corporeæ, rei materialis nos hausisse ex sensibus. Porro ideæ primæ omnium, quas circa corpora acquisivimus per sensus, fuerunt omnino eæ, quas in nobis tactus excitavit, easdem omnium frequentissimas hausimus. Multa profecto in ipso materno utero se tactui perpetuo offerebant, antequam ullam fortasse saporum, aut odorum, aut sonorum, aut colorum ideam habere possemus per alios sensus, quarum ipsarum, ubi eas primum habere cœpimus, multo minor sub initium frequentia fuit. Ideæ autem, quas per tactum habuimus, ortæ sunt ex phænomenis hujusmodi. Experiebamur palpando, vel temere impingendo resistentiam vel a nostris, vel a maternis membris ortam, quæ cum nullam interruptionem per aliquod sensibile intervallum sensui objiceret, obtulit nobis ideam impenetrabilitatis, & extensionis continuæ: cumque deinde cessaret in eadem directione alicubi resistentia, & secundum aliam directionem exercere-

Loc. cit. §. 158. & seqq.

„ retur ; terminos ejusdem quantitatis concepimus, & figuræ ideam hausimus. Porro oriebantur hæc phænomena a corporibus e materia jam efformatis, non a singulis materiæ particulis, e quibus ipsa corpora componebantur. „

Dixi de corporibus, eorumque elementis pro scopo satis: restat, ut de eorumdem compenetratione, & replicatione, ut ajunt, paucis agam, idque non alio ex capite, quam quod res hæc ad sanctissimum religionis nostræ mysterium ab hæterodoxorum obtrectationibus vindicandum plurimum inservit.

CAPUT V.

De Compenetratione, & Replicatione Corporum.

Quid impenetrabilitas, impenetratio, & impenetrabile?

LVI. *Soliditas*, sive *Impenetrabilitas* est ea corporum vis, qua quodvis alterum ex loco, quem actu occupat, excludit. *Impenetratio* est actualis exclusio alterius ex loco occupato proveniens ab ea vi velut effectus. Quod denique hac vi præditum est, *impenetrabile* dicimus.

Omne corpus est naturaliter impenetratum;

LVII. *Omne corpus spectatis naturæ legibus alterum ex suo loco excludit.* Quid spectatis naturæ legibus fieri debeat, id diuturna, constansque experientia solum docere potest; sed constans experientia docet quodvis corpus ita exsistere in loco, ut pro eo tempore omnia alia ex eodem excludat, quemadmodum longa inductione istud de corporibus tam fluidis, quam solidis physici ostendunt: Ergo spectatis naturæ legibus omne corpus alterum ex suo loco excludit.

SCHOL.

Schol. 1. Vim hanc eamdem esse cum illa, quæ mutuum elementorum contactum impedit, facile perspicitur; ut enim ea efficit, ne umquam punctum materiæ cum alio in eodem spatii puncto congruat, ita ab eadem proficisci debet, ut numquam quædam punctorum massa, quæ corpus constituit, cum alia simili in eodem loco exsistat. Provenit igitur hæc impenetratio a vi motrice elementorum, cum ea secundum generalem virium legem repulsiva est (§. 53. schol.). idque a vi repulsiva provenit.

Schol. 2. Assertioni huic apparentes quædam compenetrationes minime obstant; ut cum lux, vel aer corpora etiam densissima permeat, aut cum diversi generis olea durissima quoque marmora ita pervadunt, ut, cum dissecantur, in medio, quin & in inferiori parte variis tinctæ coloribus deprehendantur. Hæc enim non veram aliquam compenetrationem; sed poros solum, licet ne armatis quidem oculis detegendos, in corporibus solidissime compactis arguunt.

LVIII. *Compenetratio* est simultanea duorum, aut plurium entium in eodem loco coexsistentia. Quid compenetratio?

Schol. De entibus creatis mihi sermo est; ens enim increatum, tametsi vi suæ immensitatis omnibus rebus intime præsens adsit, non tamen vero sensu compenetrari dici potest: nempe nos hujus exsistentiæ modum nullo pacto intelligimus. Definita porro compenetratione quærunt philosophi, utrum nec per absolutam Dei potentiam effici possit, ut duo, vel plura corpora in eodem loco simul exsistant? Quæ dubio huic solvendo apta videbuntur, jam adferam; verum, ut supra monui, non alium in finem, quam ut pateat, nihil præsidii heterodoxis in ratione naturali relinqui; Quæ quæstio?

quo

quo ipsi ad impugnandum sacrosanctum Eucharistiæ mysterium verisimiliter uti possint, qui scopus & subsequentis de replicatione quæstionis erit.

LIX. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte ipsius corporis.* Nulla est ratio positiva, quæ vel probabiliter ostenderet impenetrationem pertinere ad essentialia corporis; si enim esset quæpiam ratio, foret ea constans sensuum experientia; atqui imprimis ea tantum docet, quid spectatis naturæ legibus fieri debeat; omnem autem probandi vim amittit, cum de essentiis rerum, & absoluta Dei potentia agitur. Deinde eadem experientia non est ratio, quæ evincat actualem lapsum, mutuum accessum, vel recessum, compressarum partium restitutionem de corporis essentia esse; ergo neque evincit impenetrationem ad essentiam corporis pertinere; quemadmodum enim lapsus actualis, mutuus accessus, vel recessus, restitutio compressarum partium sunt effectus gravitatis, attractionis, repulsionis, elasticitatis, ita impenetratio est effectus impenetrabilitatis: igitur salva corporis essentia, & manente illius impenetrabilitate impenetratio abesse potest; atqui si ita sit, in compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte corporis: quidquid enim ad essentialia non pertinet, neque cum his nexu necessario conjungitur, mutari absolute potest; constat igitur asserti veritas.

LX. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte elementorum, ex quibus corpora coalescunt.* Imprimis enim in compenetratione corporum nequaquam necesse est, ut ipsa quoque elementa compenetrentur, cum in quovis intervallo inter duo elementa intercepto alia finito numero in infinitum inter-

ter-

terponi possint (§. 55. sch. 1.). Deinde elementa, si ad mutuum contactum perveniant, alioquin naturaliter compenetrantur (ont. §. 192.); quis autem ajat, actualem illam repulsionem quae contactum impedit, esse elemento, id est, enti illi simplici essentialem, nec per absolutam Dei potentiam impediri posse? redit hic argumentum (§. praec.). Denique duae substantiae compenetratae manent duae, & non propterea in unam transeunt; esse quippe in loco duo involvit; ipsum *esse* substantiae, & modum coexsistendi. Jam vero quis ex eo, quod plures substantiae habeant eumdem modum coexsistendi inferat ipsum earum *esse* fieri unicum: id certe non fit propterea, quod plures substantiae habeant eumdem respectum ad successiva, seu eodem tempore exsistant; sicut autem respectus ad successiva, ita respectus ad coexsistentia substantiis extrinsecus advenit. Sane si haec argumentandi ratio valeret, nec substantia spiritualis compenetrari posset cum materiali, quod tamen Lockius acer alias compenetrationis hostis fieri posse apertis verbis profitetur. *Essai concern. l'ent. hum. liv. 2. ch. 27.*

LXI. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte modi, quo corpora ex elementis componuntur*. Modus compositionis in eo consistit, ut primum elementa per mutuas vires in certa distantia cohaerentia efforment corpusculum primitivum, in quo jam ratio compositi, certaque corporis species determinatur (§§. 48. cor. 1. 49.); tum ex corpusculis primitivis ea rursus ratione conjunctis derivativa, & tandem ex his majori numero collectis massa sensibus percipienda oriatur; atqui in hoc modo nihil est, quod obstet, quo minus duo corpora inter se, vel idem etiam corpus secum ipso compenetretur. Tametsi enim nexus corpusculorum deri-

rivativorum solvatur ; permanet tamen elementorum cohæsio, atque adeo persistunt corpuscula primitiva, ipsaque essentia compositi, & determinata corporis species ; sed hæc infra magis illustrabuntur.

In compenetratione nulla est contradictio.

LXII. *In compenetratione corporum nulla latet contradictio.* Si in compenetratione corporum quæpiam contradictio lateret, ea se teneret, vel ex parte corporis, vel ex parte elementorum, ex quibus corpora coalescunt, vel denique ex parte modi, quo corpora ex elementis componuntur ; atqui ex nulla harum partium contradictio quæpiam deprehendi potest (§§. 59. 60. 61.) ergo nulla latet in compenetratione corporum contradictio.

COROLL. 1. Quod contradictionem non involvit, est in se possibile (ont. §. 30.), quodque tale est, per omnipotentiam Dei effici potest (ont. §. 36. cor. 2. 3.) : igitur compenetratio corporum per Dei omnipotentiam effici omnino potest.

COROLL. 2. Ex eo, quod admissa reali præsentia SS. corporis in mysterio Eucharistiæ videatur quoque admitti debere quædam ejusdem SS. corporis compenetratio, nullo pacto sequitur dogmati huic fidem denegandam esse, ut complures heterodoxi hac ætate contendunt.

SCHOL. 1. Non puto, quemquam fore, qui de majoris propositionis veritate dubitet ; non enim quidpiam aliud præter corpus ipsum, elementa, & compositionis modum cogitari posse videtur, in quo prætensa contradictio lateat ; aut si sit aliquid, proferant illud in medium adversarii, ut similem argumentationem eidem accommodare possimus. Atque istud de iis quoque, quæ ad minoris probationem attuli, notari velim ; cum enim in argumento

ne-

negativo verser, nulla reapse probatio a me jure exigitur (§. 235. schol. I. 5. log.); id duntaxat mihi incumbit ostendere, contradictiones, quas adversarii adducunt, esse solum apparentes, in se nullas: id quod & præstitum adhuc fuit, & objectorum solutione deinceps præstabitur. Profecto quamdiu repugnantia clare non demonstratur, standum est pro omnipotentia Dei, neque licet ei quodpiam objectum subtrahere eo tantum titulo, quod illud finita nostra intelligentia non assequamur.

Schol. 2. Examinemus igitur ea, quæ adversæ partis patronis repugnantiam involvere videntur. — Solvuntur objectiones.

Ajunt 1.) Omne corpus est vi essentiæ impenetrabile: ergo compenetratio corporum est absolute impossibilis. Ratio consequentis est, quia secus posset aliquod corpus simul esse impenetrabile, & simul penetratum, quod repugnat.

℞. *d. ant.* omne corpus est vi essentiæ impenetrabile, *quatenus habet vim excludendi aliud corpus ex loco, in quo est, c. ant. quatenus ea vi actu excludit aliud corpus, n. ant.* Aliud est nempe vis ipsa, aliud effectus ab ea proveniens: illa ad essentiam pertinet, hic non: quare per absolutam Dei potentiam impediri potest: quemadmodum Deus, quod nemo negaverit, efficere potest, ut ignis vi sua non agat actu, & stupam sibi applicatam non adurat. Atque hoc sine absurdo; corpus enim impenetrabile per absolutam Dei potentiam compenetratum esse nequaquam contradictionem involvit; hoc quippe non aliud sonat, quam corpus, quod vi essentiæ habet vim excludendi omne aliud corpus ex suo loco, nunc ob impedimentum per absolutam Dei potentiam positum actu aliud corpus non excludere: quemadmodum corpus, quod habet vim

la-

labendi in terram, non tamen labitur, cum ipsi quidpiam obstat.

2.) Extensio pertinet ad essentiam corporis; sed in compenetratione corporis perit extensio: ergo in compenetratione corporis ejus essentia periret. Atque id de omni ea extensione, quam corpus ante compenetrationem habet, intelligendum est; nam omnino repugnat, ut sit corpus ita extensum absque extensione partium, ut ajunt, integralium.

R. *d. M.* Extensio *partium essentialium* pertinet ad essentiam corporis, *c. M.* extensio *partium integralium*, *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Partes *essentiales* voco ipsa elementa, ex quibus immediate corpuscula primitiva conflantur, horumque elementorum positio extra se invicem est extensio partium essentialium, quæ utique ad essentiam corporis pertinet; cum per eam non modo ratio compositi, sed species etiam corporis determinetur (§. 48. cor. 1.). Partes denique *integrales* sunt mihi corpuscula ipsa tum primitiva, tum derivativa, propterea quod hæc ad integritatem solum massæ, & magnitudinem voluminis pertinent; nam ablatis quoque aliquot ejusmodi corpusculis manet adhuc ejus speciei corpus, ut patet in massa auri, quæ etiam dissecta rationem auri conservat. Sicut porro ipsæ partes integrales non sunt de essentia corporis, ita neque earum extensio, sive positio extra se invicem ad eam essentiam pertinet: quare tametsi in compenetratione positio partium integralium tollatur, aut immutetur, nihil tamen propterea de essentia compositi, aut corporis ejus speciei decedit. Quamquam nec istud in omni compenetratione evenire necessum est; potest enim exempli caussa globus aureus cum globo argenteo compenetrari salva in utroque partium integralium extensione. Unde patet, quam infirmum sit hoc argumentum ab extensio-

sione corporis petitum: Id, quod additur, rursum distinctione dissolvo: repugnat, ut sit corpus ita extensum *reduplicative* sumtum absque extensione partium integralium *c. specificative* sumtum, *n. Reduplicatio*, ut ait Chauvinus, est quædam conditio posita in propositione determinans, aut indicans rationem, qua prædicatum attribuitur subjecto, exprimiturque fere his particulis, *ut*, *quatenus*, *qua*, *qua tale*, *qua ratione*. Fit igitur reduplicatio, cum subjectum aliquod una cum modo, seu forma sua tamquam unum aliquod compositum consideratur, ita ut modus ipse illius compositi essentiam ingrediatur; sic verbi gratia: si considerem hominem doctum *ut* doctum, considero velut quoddam compositum, quod tam per hominem, quam per doctrinam essentialiter constituitur, licet doctrina ad essentiam hominis *specificative*, id est in se solum spectari nequaquam pertineat. Pari ratione corpus ita extensum spectari potest vel *reduplicative*, *ut* est ita extensum, vel *specificative*, *quod* nunc est ita extensum; priori modo consideratum non potest quidem esse absque extensione partium integralium, quin hæc ad illius essentiam pertinet; verum hoc minime obest; neque enim dicimus corpus ita extensum, *ut est ita extensum* compenetrari posse, secum ipso videlicet, nam posse cum alio paullo ante dictum est; sed dicimus corpus, *quod est ita nunc extensum* compenetrari posse, non quidem manente tota hac extensione, seu volumine, sed imminuto.

Lex phil. hac tit.

3.) Si duo corpora compenetrari possent, possent etiam compenetrari duæ substantiæ; atqui hoc evidenter repugnat; nam de essentia substantiæ est exsistere extra alteram; sed substantia compenetrata non exsistit extra alteram; ergo *M. p.* 1. omnis substantia ex essentia sua ab altera distinguitur; sed quod ab altero

tero distinguitur, exsistit extra alterum; ergo: 2. Unicum discrimen inter substantiam, & accidens in eo ponitur, quod hujus proprium sit inesse, seu inexsistere, cum accidens non habeat exsistentiam propriam, quæ non sit exsistentia substantiæ, neque ab hac separatum exsistere pergat.

℞. 1. Tametsi daremus Leibnitianis, quorum hæc est argumentatio, substantias compenetrari non posse, nihil tamen contra compenetrationem corporum inferri posset, cum ad eam necesse non sit, ut umquam duæ substantiæ compenetrentur (§. 60.). Sunt equidem, qui mecum hac de re non consentiunt. Ego autem sic existimo: corpus a cum corpore b *vere*, & *proprie* compenetrandum fore, si illud ita in hoc exsisteret, ut singula illius elementa, persistente tamen mutuo nexu, in intervallis vacuis elementorum alterius ponantur; sic enim arguo: compenetratio (vera) est (vera) simultanea duorum entium in eodem loco coexsistentia (§. 58.); sed in hac hypothesi hæc duo corpora, etsi ipsorum elementa non compenetrarentur, vere in eodem loco exsisterent: igitur vera foret compenetratio: non quidem elementorum, sed ipsorum corporum. Ceterum siquis pertinacius contendat, eam compenetrationem *impropriam*, aut *apparentem* dici debere, non amplius repugnabo logomachiam veritus; si modo eamdem fieri posse profiteatur: istud quippe meo proposito plane satisfacit.

℞. 2. *trans M. n. m.* ad prob. *d. M.* de essentia substantiæ est exsistere extra alteram, id est, *exsistere per exsistentiam distinctam*, & *sibi soli propriam*, *c. M.* de essentia substantiæ est exsistere extra alteram, id est, *distinctum locum occupare*, *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Cum exsistentia actualis revera non distinguatur ab essentia actuali (ont. §. 55.), necesse

uti-

utique est, ut sicut quævis substantia habet distinctam essentiam, ita etiam habeat distinctam exsistentiam, sibique soli propriam; verum inde minime infertur, eam in distincto quoque loco necessario exsistere. Neque inter locum, & exsistentiam ulla est paritas; exsistentia enim est forma interna realiter cum essentia, ut ajunt, identificata: sicut igitur essentia incommunicabilis est, nec duabus simul substantiis communis esse potest, ita idem pariter de exsistentia affirmandum est. Contra locus realis, cum sit determinatus modus coexsistendi simultaneis (ont. §. 208.), est respectus duntaxat externus, qui substantiam interne non afficit, nec quidquam in ea mutat: quare fieri potest, ut hic respectus sit pluribus substantiis simul communis, quemadmodum respectus ad successiva omnibus illis substantiis communis est, quæ eodem tempore simul exsistunt.

Ad id, quod in ulteriore probatione primo loco ponitur, ajo, precario sumi a Leibnitianis illa tantum distincta esse, quæ distinctis in locis exsistunt; immo hoc ipsum hic in quæstione versatur: unde absque vitio circuli opponi non potest. Deinde numquid accidens distinguitur a substantia, in qua inhæret? exsistitne illud propterea in loco distincto? certe, qui identitatem, & distinctionem entium ab identitate, & distinctione loci repetunt, non habent, unde ipsam hanc loci identitatem, & distinctionem explicent. Quare illa solum distincta dici debent, quæ ipsum *hoc esse* commune non habent (ont. §. 63.); unde omnis substantia ex essentia sua, & per essentiam suam ab alia distinguitur, seu in diverso, seu in eodem cum altera loco exsistat. (vid. §. 60.).

Ad alterum: discrimen inter substantiam, & accidens istud est; substantia per se exsistit; nul-

nulloque subjecto inhæsionis eget; contra accidens non potest exsistere sine substantia, in qua velut suo subjecto inhæret, & a qua ita in exsistendo pendet, ut ab ea separatum continuo pereat. Est porro hic modus, quo accidens substantiæ *inexsistit*, longe diversus ab eo, quo substantia alteri, quacum compenetratur, *inexsistit*; substantia enim compenetrata eumdem modum exsistendi, quem ante compenetrationem ut substantia habuit, retinet: permanente nempe eadem essentia perseverat eadem exsistentia. Turpe igitur æquivocationis vitium in vocabulis *inesse*, *inexsistere* hic committitur, super quo tamen velut firmissimo fundamento suum Leibnitiani systema ædificant.

4.) Si duo extensa abstracta concipiantur compenetrari, ex duobus extensis unum efficitur: igitur etiam idem fiat duabus substantiis, aut extensis concretis, necesse est, si compenetrentur. Ita arguit Antonius Genuensis: „ Si „ duæ substantiæ formaliter extensæ se penetrent omnimoda compenetratione, erunt una, eademque substantia. Nihil esse potest „ apertius. Quis enim ut simili exemplo utar, „ duos globos ejusdem molis a, b compenetratos in eumdem habeat pro distinctis? nisi fortasse, qui nondum intelligere potuit, „ quid sit res distingui. Sane ut duæ extensiones penetratæ sunt eadem extensio, ita „ duæ substantiæ extensæ penetratæ eadem „ substantia. „ Tum ulterius prosequitur: „ Proprietates separari a substantia nequeunt: „ ergo cum miscentur in duobus extensis compenetratis, necesse est, ut & ipsæ sese compenetrent, id est, ut sibi se mutuo communicent, atque ut unum sint idemque loco, & tempore, quemadmodum duæ illæ „ substantiæ loco, & tempore sunt unum. „ Capiatur cubus vitri, atque cum æquali cu-

Elem. met. p. 1. §. 61. sch.

„ bo

„ bo auri compenetretur, erunt loco, ac tem„ pore eodem unus idemque cubus extensi. „ Dicas nunc proprietates in his duobus cubis „ non compenetrari: erit malleabilitas auri „ aut loco, aut tempore distincta a fragilitate „ vitri; quod qui concipit, simul concipiat „ duos illos cubos compenetratos non unum, „ sed duos esse extensi cubos. „ Ita ille velut ex tripode.

52. Imprimis non intelligo, quid sit substantia formaliter extensa; nam ut ipse docet: „ substantia nequit esse, nisi simplex. „ Deinde disparem rationem assigno: extensum in abstracto, cum nihil sit reale, nihil habet, nisi quod ipsi mens nostra tribuit; concipimus autem nihil prorsus nisi meram extensionem, vel in longum tantum, vel etiam in latum, vel simul in profundum. Inde fit, ut cum ejusmodi extensionem cum altera compenetrari cogitamus, nihil amplius sit, per quod una ab altera discernatur; non enim possumus ideam animo informare, per quam duæ lineæ mathematicæ in eodem loco exsistentes, ut duæ, repræsententur, quemadmodum nec duas sectiones ejusdem tabulæ in eodem loco exsistentes concipere possumus. Contra duæ substantiæ, vel duo extensa concreta, id est, duo corpora, si compenetrentur, servant omnia eadem, per quæ antea discernebantur; servant nimirum suas vires activas, eruntque proinde adhuc duo repellentia, duo attrahentia, duo inertia, duo mobilia, verbo duo globi a, & b. Neque enim hæ, & similes proprietates a loco, aut ab extensione partium integralium pendent. Fieri fortasse posset, ut nos duos globos a, & b compenetratos discernere non valeamus; verum non quæritur, quid nobis, sensibusque nostris appareat, sed quid in se sit, quidque intellectus infinitus perspicere debeat.

Loc. cit. §. 23.

Nec plus roboris ea continent, quæ sequuntur. Certe sicut in eodem corpore, vel in eadem substantia multæ sunt proprietates distinctæ, quin inter sese commisceantur; ita possunt eædem proprietates manere inter se distinctæ in duabus substantiis, vel corporibus compenetratis. Præterea a veritate alienum est, idem sonare, *esse unum idemque loco*, *& tempore*, *& inter se commisceri*; atque de hoc ipso quæstio vertitur; quærimus enim, utrum, si compenetratio fieret, proprietates unius substantiæ cum proprietatibus alterius confunderentur, & commiscerentur, tametsi lubentes demus, easdem proprietates & loco, & tempore unum idemque esse. Nam istud non aliud significat, quam has proprietates eodem tempore in eodem loco exsistere, quod neutiquam impedit, ut eæ non in diversis subjectis inhæreant. Profecto vel ex eo, quod ipso fatente proprietates a substantia separari nequeant, manifeste sequitur, quamlibet proprietatem etiam facta compenetratione suæ substantiæ inhæsuram: cum hic nihil mutetur, nisi locus, qui utpote respectus externus internam subjecti constitutionem, aut ejus proprietates minime afficit. Atque hinc apparet sophisma esse, non argumentationem, quo Genuensis utitur. Ait ex substantiis duabus compenetratis fieri *unicam*, idque intelligit *quoad tempus*, & *locum*. Neque vero contra hoc pugnamus; sed id ipsum asserimus: quid enim est compenetrari, nisi *unum fieri quoad tempus*, *& locum*? Et quid hic absurdi latet? Nonne substantiæ, quæ ante compenetrationem simul exstiterunt, erant *unum quoad tempus*? Cur igitur non possent etiam simul esse *unicum quoad locum*, ita tamen, ut reapse, & in se maneant duæ substantiæ? In casu igitur proposito duo illi cubi compenetrati erunt duo, & quivis suas retinebit proprietates, ita ut malleabilitas auri

in

in cubo aureo, & fragilitas vitri in cubo vitreo futura sit; sed locus erit utrique communis.

5.) Si compenetratio corporum esset possibilis; posset corpus compenetrari secum ipso usque ad punctum quoddam spatii; sed hoc fieri nequit, etsi poneretur punctum illud extensione gaudere; omne enim corpus est ens compositum: ergo essentia omnis corporis est talis nexus talium partium; sed in hoc casu tolleretur talis nexus talium partium: ergo.

R. d. M. Si compenetratio corporum esset possibilis, posset corpus compenetrari secum ipso usque ad punctum quoddam spatii *extensum* adhuc, & *divisibile*, seu accuratius loquendo, ad *spatiolum aliquod minimum*, c. M. ad punctum quoddam *simplex*, & *individuum*, n. M. & sic *d. m. n. cons.* Ratio est, quia, cum corpus etiam compenetratum debeat manere corpus, necesse est, ut saltem omnia corpuscula primitiva illæsa permaneant; nam si & ista dissolverentur, nec corpus absolute, nec hujus speciei amplius adesset; sed sola remanerent elementa, ex quibus corpus antea componebatur, quæ si ad contactum mutuum pervenirent, omnia simul in uno individuo puncto spatii consisterent. Jam vero, etsi ponamus omnia corpuscula primitiva alicujus massæ ante sensibilis intra se exsistere, egebunt tamen spatiolo quodam dividuo in tot nempe partes, in quod ipsum illud corpusculum secari potest: igitur corpus quodvis potest per compenetrationem redigi ad minimum quoddam spatiolum, nullo tamen pacto ad punctum spatii individuum. Idem cum proportione dicendum de corpore heterogeneo, seu tali, quod ex diversæ speciei corporibus coalescit; hac quippe in hypothesi omnia omnium diversarum specierum corpuscula primitiva salvari deberent. Cum autem dico, corpus pos-

se usque ad spatiolum uni corpusculo primitivo respondens compenetrari, nihil ipsius essentiæ contrarium admitto; unde ad probationem.

Ajo: *c. ant. d. cons.* ergo essentia omnis corporis est talis nexus talium partium *essentialium* *c. cons. integralium*, *n. cons.* & sic *d. m subs. n. cons.* Quid per partes *essentiales*, & *integrales* intelligam, jam supra (n. 2.) insinuavi. Patet porro in præsenti casu solum partium integralium nexum tolli, non item essentialium; nam cum secundum dicta omnia corpuscula primitiva integra permaneant, permanet etiam nexus elementorum, qui essentiam, & speciem corporis constituit. Atque ex his colliges: 1. non prorsus a vero aberrasse Cartesium, dum essentiam corporis in extensione constituit; nam revera sine omni extensione nullum corpus esse potest, cum omne corpus sit ens compositum; 2. illos contra aut improprie loqui, aut omnino a veritate deflectere, qui ajunt posse corpus per absolutam Dei potentiam usque ad unicum punctum compenetrari, & tamen manere corpus 3. illorum denique obscurum esse sermonem, qui docent corpus compenetratum exsistere definitive (ont. §. 201. schol.); falsum enim istud est, si partes essentiales intelligantur: comparate tamen ad partes integrales aliquo sensu sustineri potest; nam si plura corpuscula primitiva intra sese exsistant, iisdem simul sumtis eadem pars spatii imaginarii respondere concipietur.

Ad extremum dicet fortasse aliquis: omnia, quibus compenetrationis possibilitatem evincere adlaboravi, argumenta in recenti hoc de corporum genesi systemate inniti, quod tamen etiam nunc in acrem a philosophis disceptationem vocatur. At vero demus systema hoc nondum absoluta certitudine pollere, nemo certe adeo inimicus erit, ut illud etiam possibili-

bilitate expoliet. Jam vero vel sola systematis hujus possibilitas compenetrationis quoque possibilitatem satis commonstrat; clare enim inde colligitur, compenetrationem corporum in se spectatam nequaquam repugnare, id quod mihi unice demonstrandum sumsi. Deinde ulterius argumentando progredi licebit: si nos imbecilli nostra intelligentia vel unum modum detegere possimus, quo corporum compenetratio effici queat, dubitari non potest, quin innumeri alii sint, nobis quidem ignoti, at infinito intellectui optime perspecti, quibus idem obtineri possit. Quare non est, cur Deo hanc potentiam denegemus. Sed jam ad alteram hujus capitis partem transeamus.

LXIII. *Replicatio* est simultanea ejusdem ntis in duobus, vel pluribus locis exsistentia. Quid replicatio?

chol. Hic rursus de ente infinito sermo non est; illud enim ab essentiali sua immensitate habet, quod utique praesens adsit. Porro tametsi de ente generatim definitio data sit, quaestio tamen haec cumprimis ad corpora pertinet ob rationem supra allatam. Quaerunt igitur, utrum per absolutam saltem Dei potentiam unum idemque corpus eodem temporis momento in pluribus locis exsistere queat; nam spectatis naturae viribus id fieri nequaquam posse quotidiana experientia docet, cujus testimonium si rejiciamus, nihil amplius in rebus naturalibus certum erit. Quae quaestio?

LXV. *Multiplicato loco non multiplicatur psum corpus*. Multiplicato loco solum multilicatur respectus quidam ad coexsistentia simultanea (ont. §. 208.) corpori ipsi externus; sed multiplicato id genus respectu externo corpus ipsum non multiplicatur, quemadnodum patet in corpore per plura temporis

momenta in eodem loco, vel successive in pluribus locis exsistente, quod certe unum idemque permanet; ergo multiplicato loco non multiplicatur ipsum corpus.

LXV. *In replicatione corpus unum non evadit multiplex.* Si in replicatione unum corpus evaderet multiplex, id fieret ob locum multiplicatum: sed ob multiplicatum locum ipsum corpus non evadit multiplex (§. praec.): ergo in replicatione unum corpus non evadit multiplex.

In replicatione nulla est contradictio.

LXVI. *In replicatione corporum nulla est contradictio.* Si in replicatione corporum aliqua esset contradictio, illa foret in eo, quod unum corpus evadat multiplex, in quo omnes fere adversarii consentiunt; sed in replicatione unum corpus non evadit multiplex (§. praec.), ut inscite pronunciat Clericus: ergo in replicatione corporum nulla est contradictio.

Praef. ad Ont.

COROLL. 1. Igitur replicatio corporum in se possibilis est (ont. §. 30.), ac per absolutam Dei potentiam effici potest (Contol. §. 36. coroll. 2. 3.).

COROLL. 2. Ex eo, quod in sacrosancto Eucharistiae mysterio sanctissimum Christi corpus in pluribus locis simul exsistat, nullum peti potest argumentum, quo heterodoxi catholicum dogma impugnent.

SCHOL. Huc quoque pertinent ea, quae supra (§. 62. schol. 1.) monui. Mearum nimirum partium non est positiva ratione comprobare, nullam in replicatione corporum contradictionem latere; id enim per sese inde consequitur, quod nulla in hunc usque diem aperta contradictio demonstrata fuerit: levia certe sunt, quae in contrariam partem adferuntur, ut mox videbimus. Ajunt enim

Respondetur objectis.

1.) Certum est illa esse realiter distincta, quae di-

distinctis in locis exsistunt: replicatio igitur corporum contradictionem involvit. *ant. p.* Certum est illa esse realiter distincta, quae separata sunt; sed illa, quae distinctis in locis exsistunt, sunt separata: ergo. Accedit, quod separabilitas quoad locum sit nota certissima realis distinctionis; atqui in iis, quae distinctis in locis exsistunt, habetur separabilitas quoad locum: igitur in illis quoque distinctio realis datur.

℞. *d. ant.* Certum est *physice* illa esse realiter distincta, quae distinctis in locis exsistunt, *c. ant.* etiam *metaphysice neg. ant. & cons.* Certitudo haec experientia solum nititur, ac proinde physica tantum est; experientia enim docet duntaxat, quid secundum communes naturae leges & fiat, & fieri debeat; id vero non prohibet, quo minus Deo sic volente contrarium quandoque efficiatur. Quemadmodum cum video tegulam ex tecto decidentem, certus quidem sum physice, eam ad terram usque lapsuram; interea tamen in se non repugnat, ut in aere suspensa haereat.

Ad prob. c. M. d. m. si secundum communes naturae leges sic exsistant, *c. m.* secus *n. m. d.* etiam *cons.* Quae separata sunt, aut separari possunt, illa sunt reapse distincta, atque hoc nobis certitudine etiam metaphysica constat; repugnat enim, ut aliquid a se ipso separetur. Porro quae secundum communes naturae leges in distinctis locis exsistunt, sunt in se separata, quemadmodum loca, in quibus ita exsistunt, a se separantur: & de hoc quoque certitudo metaphysica habetur. Unde metaphysice certum est ea, quae distinctis in locis naturaliter exsistunt, reipsa distincta esse. At vero, utrum, quae distinctis in locis exsistunt, naturaliter exsistant, certitudine metaphysica scire nequaquam possumus; cognitio enim, quae hic habetur, sensibus solum com-

se usque ad spatiolum uni corpusculo primitivo respondens compenetrari, nihil ipsius essentiæ contrarium admitto; unde ad probationem.

Ajo: *c. ant. d. cons.* ergo essentia omnis corporis est talis nexus talium partium *essentialium c. cons. integralium*, *n. cons.* & sic *d. m subs. n. cons.* Quid per partes *essentiales*, & *integrales* intelligam, jam supra (n. 2.) insinuavi. Patet porro in præsenti casu solum partium integralium nexum tolli, non item essentialium; nam cum secundum dicta omnia corpuscula primitiva integra permaneant, permanet etiam nexus elementorum, qui essentiam, & speciem corporis constituit. Atque ex his colliges: 1. non prorsus a vero aberrasse Cartesium, dum essentiam corporis in extensione constituit; nam revera sine omni extensione nullum corpus esse potest, cum omne corpus sit ens compositum; 2. illos contra aut improprie loqui, aut omnino a veritate deflectere, qui ajunt posse corpus per absolutam Dei potentiam usque ad unicum punctum compenetrari, & tamen manere corpus 3. illorum denique obscurum esse sermonem, qui docent corpus compenetratum exsistere definitive (ont §. 201. schol.); falsum enim istud est, si partes essentiales intelligantur: comparate tamen ad partes integrales aliquo sensu sustineri potest; nam si plura corpuscula primitiva intra sese exsistant, iisdem simul sumtis eadem pars spatii imaginarii respondere concipietur.

Ad extremum dicet fortasse aliquis: omnia, quibus compenetrationis possibilitatem evincere adlaboravi, argumenta in recenti hoc de corporum genesi systemate inniti, quod tamen etiam nunc in acrem a philosophis disceptationem vocatur. At vero demus systema hoc nondum absoluta certitudine pollere, nemo certe adeo inimicus erit, ut illud etiam possibili-

bilitate expoliet. Jam vero vel sola systematis hujus possibilitas compenetrationis quoque possibilitatem satis commonstrat; clare enim inde colligitur, compenetrationem corporum in se spectatam nequaquam repugnare, id quod mihi unice demonstrandum sumsi. Deinde ulterius argumentando progredi licebit: si nos imbecilli nostra intelligentia vel unum modum detegere possimus, quo corporum compenetratio effici queat, dubitari non potest, quin innumeri alii sint, nobis quidem ignoti, at infinito intellectui optime perspecti, quibus idem obtineri possit. Quare non est, cur Deo hanc potentiam denegemus. Sed jam ad alteram hujus capitis partem transeamus.

LXIII. *Replicatio* est simultanea ejusdem entis in duobus, vel pluribus locis exsistentia. Quid replicatio?

Schol. Hic rursus de ente infinito sermo non est; illud enim ab essentiali sua immensitate habet, quod utique præsens adsit. Porro tametsi de ente generatim definitio data sit, quæstio tamen hæc cumprimis ad corpora pertinet ob rationem supra allatam. Quærunt igitur, utrum per absolutam saltem Dei potentiam unum idemque corpus eodem temporis momento in pluribus locis exsistere queat; nam spectatis naturæ viribus id fieri nequaquam posse quotidiana experientia docet, cujus testimonium si rejiciamus, nihil amplius in rebus naturalibus certum erit. Quæ quæstio?

LXIV. *Multiplicato loco non multiplicatur ipsum corpus*. Multiplicato loco solum multiplicatur respectus quidam ad coexsistentia simultanea (ont. §. 208.) corpori ipsi externus; sed multiplicato id genus respectu externo corpus ipsum non multiplicatur, quemadmodum patet in corpore per plura temporis

momenta in eodem loco, vel successive in pluribus locis exsistente, quod certe unum idemque permanet; ergo multiplicato loco non multiplicatur ipsum corpus.

LXV. *In replicatione corpus unum non evadit multiplex.* Si in replicatione unum corpus evaderet multiplex, id fieret ob locum multiplicatum: sed ob multiplicatum locum ipsum corpus non evadit multiplex (§. præc.): ergo in replicatione unum corpus non evadit multiplex.

In replicatione nulla est contradictio.

LXVI. *In replicatione corporum nulla est contradictio.* Si in replicatione corporum aliqua esset contradictio, illa foret in eo, quod unum corpus evadat multiplex, in quo omnes fere adversarii consentiunt; sed in replicatione unum corpus non evadit multiplex (§. præc.), ut inscite pronunciat Clericus: ergo in replicatione corporum nulla est contradictio.

Præf. ad Ont.

Coroll. 1. Igitur replicatio corporum in se possibilis est (ont. §. 30.), ac per absolutam Dei potentiam effici potest (ontol. §. 36. coroll. 2. 3.).

Coroll. 2. Ex eo, quod in sacrosancto Eucharistiæ mysterio sanctissimum Christi corpus in pluribus locis simul exsistat, nullum peti potest argumentum, quo heterodoxi catholicum dogma impugnent.

Schol. Huc quoque pertinent ea, quæ supra (§. 62. schol. 1.) monui. Mearum nimirum partium non est positiva ratione comprobare, nullam in replicatione corporum contradictionem latere; id enim per sese inde consequitur, quod nulla in hunc usque diem aperta contradictio demonstrata fuerit: levia certe sunt, quæ in contrariam partem adferuntur, ut mox videbimus. Ajunt enim

Respondetur objectis.

1.) Certum est illa esse realiter distincta, quæ di-

distinctis in locis exsistunt: replicatio igitur corporum contradictionem involvit. *ant. p.* Certum est illa esse realiter distincta, quæ separata sunt; sed illa, quæ distinctis in locis exsistunt, sunt separata: ergo. Accedit, quod separabilitas quoad locum sit nota certissima realis distinctionis; atqui in iis, quæ distinctis in locis exsistunt, habetur separabilitas quoad locum: igitur in illis quoque distinctio realis datur.

R. *d. ant.* Certum est *physice* illa esse realiter distincta, quæ distinctis in locis exsistunt, *c. ant.* etiam *metaphysice neg. ant. & cons.* Certitudo hæc experientia solum nititur, ac proinde physica tantum est; experientia enim docet duntaxat, quid secundum communes naturæ leges & fiat, & fieri debeat; id vero non prohibet, quo minus Deo sic volente contrarium quandoque efficiatur. Quemadmodum cum video tegulam ex tecto decidentem, certus quidem sum physice, eam ad terram usque lapsuram; interea tamen in se non repugnat, ut in aere suspensa hæreat.

Ad prob. c. M. d. m. si secundum communes naturæ leges sic exsistant, *c. m.* secus *n. m. d.* etiam *cons.* Quæ separata sunt, aut separari possunt, illa sunt reapse distincta, atque hoc nobis certitudine etiam metaphysica constat; repugnat enim, ut aliquid a se ipso separetur. Porro quæ secundum communes naturæ leges in distinctis locis exsistunt, sunt in se separata, quemadmodum loca, in quibus ita exsistunt, a se separantur: & de hoc quoque certitudo metaphysica habetur. Unde metaphysice certum est ea, quæ distinctis in locis naturaliter exsistunt, reipsa distincta esse. At vero, utrum, quæ distinctis in locis exsistunt, naturaliter exsistant, certitudine metaphysica scire nequaquam possumus; cognitio enim, quæ hic habetur, sensibus solum com-

paratur. Jam autem corpus in duobus locis per replicationem exsistens non separatur a se ipso, tametsi loca sint separata: ad hoc enim, ut aliquid ab altero separetur, requiritur, ut illud ibi non sit, ubi est alterum; corpus vero replicatum exsistens in uno loco non abest a se ipso exsistente in alio loco. Paritas a a tempore hæc insigniter illustrat: illa tantum tempore a se separantur, quorum alterum non exsistit eo tempore, quo exsistit alterum; at vero, ubi idem corpus per plura temporis momenta perdurat, non utique ipsum vigesimo momento exsistens separatur a se ipso primo momento exsistente, etsi momenta inter se separata, & distincta sint.

Ad id, quod additur rursus *d. M.* hoc sensu: quod ea sint distincta, quorum alterum potest exsistere in determinato loco non exsistente illic altero, *c. M.* hoc sensu: quod omnia ea sint distincta, quæcumque in distinctis locis qua demum cumque ratione exsistunt, *n. M.* & sic *d. m. n. conf.* Sume corpus a; si istud exsistere possit in loco c, quinin eodem simul exsistat corpus b, aderit nota certissima realis inter a, & b distinctionis. Id autem in replicatione non contingit; si enim corpus a ex loco c replicetur in locum d, corpus a non potest exsistere in loco d sine illo, quod exsistit in loco c, id est, sine se ipso. Inde cum video corpus a exsistere in loco c, & aliud prorsus simile b in loco d, scio quidem adesse separabilitatem quoad locum, seu realem locorum separationem; non tamen metaphysice certus sum corpus a ab corpore b realiter distingui, cum hæc distinctio fundetur solum in naturæ legibus, quas permutare Deo liberum est. Patet igitur non omnem separabilitatem quoad locum certissimam notam distinctionis realis esse.

2.) Si corpus quodpiam simul in locis a, & b

exſiſteret, diſtaret illud a ſe ipſo; atqui hoc abſurdum eſt: ergo. *M. p.* loca a, & b diſtarent: ergo etiam corpus in iis exſiſtens. *c. p.* ideo loca a & b diſtarent, quia locus a haberet aliam relationem ad coexſiſtentia, quam locus b; ſed etiam corpus in loco a exſiſtens aliam haberet relationem, quam corpus in loco b exſiſtens: ergo ſi.

℟. *n. M.* Non enim corpus diſtaret a ſe ipſo; ſed ipſum in locis diſtantibus ſimul exſiſteret. Ad *prob. c. ant. n. conſ.* ad hujus *prob. d. M.* ideo *duntaxat*, *n. M.* ideo & *ſimul*, quia relationem ad coexſiſtentia, quam haberet locus a, non etiam haberet locus b. *c. M.* ſic *d. m. n. conſ.* Diſparitas in eo ſita eſt: imprimis eam relationem ad ſimultanea, quam habet locus a, non haberet quoque locus b; deinde etiam inter puncta ſpatii imaginarii, quæ duobus his locis a, & b reſponderent, duci poſſet linea, quæ diſtantiam & deſignaret, & metiretur: ex quibus colligitur loca a, & b diſtare. Contra corpus, etſi per replicationem exſiſtens in loco b aliam relationem habeat ad coexſiſtentia, quam idem corpus, *prout* in loco a exſiſtit, habet tamen ſimul eamdem relationem, quam habet corpus, *quod* in loco a exſiſtit; cum ſit idem. Inde vero tantum ſequitur, idem corpus duas ſimul diverſas relationes ad coexſiſtentia habere, id eſt in duobus locis ſimul exſiſtere; ſicut cum idem corpus ſucceſſive diverſas relationes ad diſtincta temporis momenta habet, non ſequitur illud a ſe diſtare, ſed tantum in diverſis momentis exſiſtere.

3.) Si corpus a poſſet replicari, poſſet illud alteri b ſimul eſſe contiguum, & ſimul ab eodem diſtare; ſed hoc repugnat: ergo.

℟. *d. M.* reſpectu *diverſi* loci, *c. M.* reſpectu *ejuſdem* loci *n. M.* ſic *d. m. n. conſ.* Fateor in uno eodemque loco non poſſe corpus b

contingi a corpore a, & simul non contingi; hic enim idem affirmaretur, & negaretur de eodem subjecto sub eodem respectu; at vero mutato respectu, & multiplicato loco hæc contradictio cessat: patet id ex duabus propositionibus, quæ in hoc casu veræ forent, quæque nequaquam contradictoriæ sunt, videlicet: *corpus a, prout exsistit in loco c, contingit corpus b*, &, *corpus a, prout exsistit in loco d, non contingit corpus b*. Generatim hic probe notandum est, ex eo, quod quæpiam absurda videantur, & convenire nequeant corporibus, prout ipsa secundum naturæ leges uno tantum loco exsistunt, indubitanter colligi non posse; ea ita absolute repugnare, ut nec corporibus replicatis competere queant; si enim eorum repugnantia ab unitate duntaxat loci pendeat, quod sæpissime evenit, necesse est, ut hac unitate per replicationem sublata & ipsa tollatur.

4.) Facta replicatione posset idem corpus moveri motibus contrariis, in uno loco versus ortum, in altero versus occasum, quod rursus repugnare ita ostendunt: nequit idem corpus in eodem loco moveri simul versus ortum, & occasum: ergo neque in diverso loco *c. p.* Ideo *1mum*; quia inde sequeretur idem corpus moveri versus ortum, & simul non moveri: sed idem sequeretur in casu altero: ergo si.

R. *n.* assertum. *Ad prob. c. ant. n. cons.* Ad hujus *prob. d. M.* sub *eodem* respectu, *c. M.* sub *diverso* respectu *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Nempe etsi idem corpus non replicatum motibus contrariis ferri nequeat, potest idem tamen contingere corpori replicato, cum ob diversitatem locorum respectus mutetur. Etenim posita replicatione solum sequitur, idem corpus moveri versus ortum *positive*, & non moveri versus ortum *exclusive*, id est, ita in uno loco moveri versus ortum, ut non exclu-

dat,

dat, seu impediat motum versus occasum pro alio loco. *Movetur igitur corpus in loco a versus ortum positive, & non movetur in loco a versus ortum exclusive*: rursus, *idem corpus in loco b movetur versus occasum positive, & in eodem loco b non movetur versus occasum exclusive*, quæ enunciationes, ut facile patet, non sunt contradictoriæ. Ceterum de motu plane laborandum non videtur: novimus enim idem corpus non replicatum comparate ad alia moveri posse, dum comparate ad alia quiescit, ut evenit homini in navi sedenti, dum ea secundo flumine decurrit.

5.) Corpus in locis a, & b exsistens circumscriberetur loco a, & simul non circumscriberetur; atqui hoc utique contradictorium est: ergo.

R. d. M. Corpus in locis a, & b exsistens circumscriberetur loco a, & simul non *solo* loco a circumscriberetur, c. M. circumscriberetur *solo* loco a, & simul *solo* loco a non circumscriberetur, n. M. sic d. m. n. *cons.* Corpus replicatum tot locis circumscribitur, id est, circumscriptive exsistit, in quot locis replicatur; nam in omnibus locis ejus partes diversæ diversis partibus spatii imaginarii commensurantur; quod proprie est circumscriptive exsistere (ont. §. 201. sch.). Inde corpus replicatum circumscriptive exsistit in loco a; sed non *solum* in loco a, cum etiam circumscriptive exsistat in loco, b. Quod si per *circumscribi loco* cum Chavvino, aliisque intelligas *loco contineri*, & quasi *ejus terminis concludi*, ajo: corpus exsistens in loco a continetur, concluditur, seu circumscribitur loco a *positive*, & non continetur eodem loco *exclusive*; id est: ita totum corpus continetur loco a, ut simul non excludatur, seu impediatur, quominus etiam totum loco b, & alio quovis contineri possit, non quidem secundum com- *Lex Philip. hoc tit.*

contingi a corpore a, & simul non contingi; hic enim idem affirmaretur, & negaretur de eodem subjecto sub eodem respectu; at vero mutato respectu, & multiplicato loco hæc contradictio cessat: patet id ex duabus propositionibus, quæ in hoc casu veræ forent, quæque nequaquam contradictoriæ sunt, videlicet: *corpus a, prout exsistit in loco c, contingit corpus b*, &, *corpus a, prout exsistit in loco d, non contingit corpus b*. Generatim hic probe notandum est, ex eo, quod quæpiam absurda videantur, & convenire nequeant corporibus, prout ipsa secundum naturæ leges uno tantum loco exsistunt, indubitanter colligi non posse; ea ita absolute repugnare, ut nec corporibus replicatis competere queant; si enim eorum repugnantia ab unitate duntaxat loci pendeat, quod sæpissime evenit, necesse est, ut hac unitate per replicationem sublata & ipsa tollatur.

4.) Facta replicatione posset idem corpus moveri motibus contrariis, in uno loco versus ortum, in altero versus occasum, quod rursus repugnare ita ostendunt: nequit idem corpus in eodem loco moveri simul versus ortum, & occasum: ergo neque in diverso loco *c. p.* Ideo *1mum*; quia inde sequeretur idem corpus moveri versus ortum, & simul non moveri; sed idem sequeretur in casu altero: ergo si.

R. *n.* assertum. *Ad prob. c. ant. n. cons.* Ad hujus *prob. d. M:* sub *eodem* respectu, *c. M:* sub *diverso* respectu *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Nempe etsi idem corpus non replicatum motibus contrariis ferri nequeat, potest idem tamen contingere corpori replicato, cum ob diversitatem locorum respectus mutetur. Etenim posita replicatione solum sequitur, idem corpus moveri versus ortum *positive*, & non moveri versus ortum *exclusive*, id est, ita in uno loco moveri versus ortum, ut non exclu-

dat, seu impediat motum versus occasum pro alio loco. *Movetur igitur corpus in loco a versus ortum positive, & non movetur in loco a versus ortum exclusive*: rursus, *idem corpus in loco b movetur versus occasum positive, & in eodem loco b non movetur versus occasum exclusive*, quæ enunciationes, ut facile patet, non sunt contradictoriæ. Ceterum de motu plane laborandum non videtur: novimus enim idem corpus non replicatum comparate ad alia moveri posse, dum comparate ad alia quiescit, ut evenit homini in navi sedenti, dum ea secundo flumine decurrit.

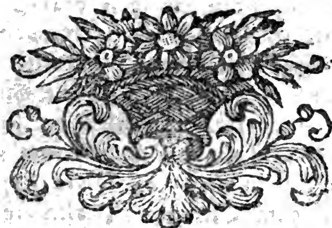
5.) Corpus in locis a, & b exsistens circumscriberetur loco a, & simul non circumscriberetur; atqui hoc utique contradictorium est: ergo.

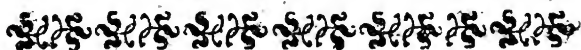
R. *d. M.* Corpus in locis a, & b exsistens circumscriberetur loco a, & simul non *solo* loco a circumscriberetur, *c. M.* circumscriberetur *solo* loco a, & simul *solo* loco a non circumscriberetur, *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Corpus replicatum tot locis circumscribitur, id est, circumscriptive exsistit, in quot locis replicatur; nam in omnibus locis ejus partes diversæ diversis partibus spatii imaginarii commensurantur; quod proprie est circumscriptive exsistere (ont. §. 201. sch.). Inde corpus replicatum circumscriptive exsistit in loco a; sed non *solum* in loco a, cum etiam circumscriptive exsistat in loco, b. Quod si per *circumscribi loco* cum Chavvino, aliisque intelligas *loco contineri*, & quasi *ejus terminis concludi*, ajo: corpus exsistens in loco a continetur, concluditur, seu circumscribitur loco a *positive*, & non continetur eodem loco *exclusive*; id est: ita totum corpus continetur loco a, ut simul non excludatur, seu impediatur, quominus etiam totum loco b, & alio quovis contineri possit, non quidem secundum com-

Lex Philip. hoc tit.

munes naturæ leges, sed per efficacissimam Dei easdem immutantis voluntatem.

Atque hæc ad comprobandam tum compenetrationis, tum replicationis possibilitatem dicta sufficiant: curiosius porro inquirere, quid admissa compenetratione, & replicatione fieri possit, aut non possit; quæ nominatim adjuncta repugnent, quo determinate modo ea efficiantur, nec utile, nec necessarium est; is solus ea novit, qui omnia novit, & efficere potest. Philosophi duntaxat est, hanc Deo potentiam tribuere; cetera illi relinquat, oportet. Quod ab omni dubio longissime removetur, istud est, Deum lusus, aut joci caussa contra stabilitas naturæ leges nihil moliri: quare injuria afficit supremum naturæ auctorem, qui ab ejusmodi quæstionibus, quæ veræ solum religionis ab obtrectatorum calumniis vindicandæ gratia agitantur, ad examinandas inutiles nugas deflectit.

SECTIO II.

DE

PERFECTIONE MUNDI.

§. LXVII.

Osita perfectione entis principium quoque perfectionis ponendum est (ont. §. 89. cor.): si igitur mundo perfectio competat, necesse est, ut hujus perfectionis principium exstet. Exstat principium perfectionis mundi,

LXVIII. *Principium perfectionis mundi est finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit.* Principium perfectionis mundi est illud, ad quod obtinendum omnia tendunt, quæ in mundo insunt (ibid.): ergo etiam illud, quod Deus tam per ipsam creationem, quam per mundum a se conditum tamquam medium consequitur; sed id, quod agens per suam actionem, & per medium, quo utitur, obtinet, est agentis finis (ont. §§. 158. 162.): ergo principium perfectionis mundi est finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit. illudque est finis Dei creantis,

COROLL. Ergo cum de perfectione mundi agitur, finis, quem Deus in ejus procreatione sibi proposuit, investigandus est. hoc loco investigandus.

SCHOL. Hunc Dei creantis finem vulgo finem quoque mundi dicimus, neque id sine ratione; finis enim agentis est etiam finis medii, quo agens ad eum consequendum utitur: certe medium, quod quis ad aliquid obtinendum eligit, vel ex natura sua, vel ex intentione saltem Finis Dei est etiam finis mundi.

tem eligentis, potissimum utroque ex capite ad eumdem finem dirigitur.

Quotuplex mundi perfectio? LXIX. Perfectio hujus mundi vel comparate solum ad suum finem, vel comparate ad alios mundos possibiles spectari potest: priori respectu oritur perfectio mundi suo in genere (ont. §. 93. sch. n. 5.); posteriori autem quaestio enascitur, utrum hic mundus inter omnes possibiles perfectione excellat, sive, ut ajunt, omnium possibilium optimus sit (ibid. n. 1.). Quod sectionis argumentum? Hæc tria præsentem sectionem absolvent.

Schol. Velim ab iis, qui verentur, ne argumenti hujus pertractatione in cosmologia in leges methodi peccetur, metum poni; principia enim, quæ sequentes demonstrationes ingredientur, aut jam ex ontologia, ubi de summa entis necessarii, & infiniti, quod Deus est, perfectione actum est, nota sunt, aut ex theologia non precario, sed lemmatice (§. 119. log.) sumentur. Ego certe e re discentium potius esse opinor, ut veritates connexæ serie non interrupta proponantur.

CAPUT I.

De Fine Dei Mundum Creantis.

Quid gloria Dei interna & externa? LXX. *Gloria* Dei *interna* est collectio infinitarum ipsius perfectionum, sive infinita naturæ illius excellentia. *Gloria* Dei *externa* ea est, quæ ex earumdem perfectionum manifestatione enascitur.

Deus in creando mundo finem intendit. LXXI. *Deus in procreatione mundi finem aliquem sibi præstituit.* Omnis caussa intelligentia, & sapientia pollens, cum agit, aliquem finem sibi præstituit: id enim sapientiæ

leges postulant: certe sine fine agere non nisi insipientium est; sed Deus est caussa, intelligentia, ac sapientia, & quidem infinita pollens: igitur Deus cum egit, mundumque procreavit, finem aliquem sibi præstituit.

LXXII. *Finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est aliquid ipsi bonum, nondum possessum.* Imprimis utrumque ex eo perspicuum fit, quod universim finis semper sit consecutio alicujus boni, quod per actionem intenditur (ont. §. 160. cor. 1.). Deinde primum sic conficitur: cum omne bonum pro ratione bonitatis amandum sit, bonum infinitum, infinitum quoque amorem meretur: igitur Deus se ipsum, ut bonum infinitum, infinite amet, necesse est, siquidem sapienter amet; atqui Deus se ipsum infinite non amasset, si non aliquid sibi bonum pro fine in creatione mundi constituisset; amasset enim magis illud, cujus bonum quæsivisset: ergo finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est aliquid ipsi bonum. qui est aliquid ipsi bonum nondum possessum.

COROLL. Cum infinitas suas perfectiones Deus ab æterno, & necessario possideat, evidens est, gloriam internam non esse finem creationis.

LXXIII. *Finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est manifestatio suarum perfectionum, sive gloria externa.* Finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est aliquid ipsi bonum (§. præc.); sed præter gloriam internam, & externam nihil potest esse Deo bonum, cum ipse, utpote ens infinitum prorsus a nullo pendeat (ont. 228.): igitur finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est vel gloria ejus interna, vel externa, vel utraque simul; atqui gloria interna esse nequit (§. præc. coroll.): restat ex- ac consistit in manifestatione perfectionum.

ergo, ut sit externa, seu manifestatio suarum perfectionum.

SCHOL. Cum ajo, manifestationem divinarum perfectionum finem esse creationis, non propterea absolute excludo beatitatem creaturarum rationalium; verum hæc est finis solum secundarius, & intermedius: illa vero primarius, & ultimus; ex beatitate enim creatorum entium manifestatio divinarum perfectionum complete denique enascitur, quemadmodum contra Dariesium solide nuper Krebsius (*a*) demonstravit. Alii quidem hæc pro eodem fere habent; inde Cudvvortus (*b*) ait: „ respondemus incredibilem ejus bonitatem, qua permotus fuit, ut alias quoque præter se naturas beatas, & felices esse cuperet, tanti operis ipsi incitamentum fuisse, quod dum ponimus, minime cum illis pugnamus, qui Deum gloriæ, & honoris sui caussa naturam rerum fabricatum esse opinantur. —— Neque tamen sanus quispiam dixerit, Deum ideo unice fabricatum esse hanc rerum universitatem, ut potentiæ, ac sapientiæ suæ specimen ederet, eoque sese jactaret, fecit eam, ut bonitatem suam cum aliis communicaret, quæ vere, ac proprie gloria ejus est. „ Consentit Moshemius. „ Non repugnant inter se, qui Deum ideo hunc mundum creasse statuunt, ut bonitatis suæ fructus cum aliis communicaret, & qui gloriam suam in fabricatione mundi spectasse perhibent; nam dum homines, & mundum Deus condidit, ut haberet, quibus benefaceret, simul gloriam suam stabilivit; dumque gloriam suam in mundo declaravit, hominum simul saluti consuluit. „

(a) *Comment. phil. de fine creation.*

(b) *Syst. intell. c. 5. s. 5. §. 20.*

Alnot. in loc. cit.

certis limitibus constricta.

LXXIV. *Manifestatio divinarum perfectionum, quam Deus sibi pro fine in creatione mun-*

mundi constituit, nequit esse omnium possibilium maxima. Cum perfectiones divinæ infinitæ sint, necesse est, ut careant gradu ultimo (ont. §. 72.), ac proinde quocumque gradu ipsarum assignato, vel mente concepto alius semper, & alius sine fine superest, qui assignari, aut mente concipi possit: igitur etiam eædem perfectiones divinæ semper magis, ac magis manifestari possunt, ita ut in hac manifestatione numquam ad gradum ultimum perveniri queat, sed posita quacumque manifestatione quantumcumque magna, & excellente alia adhuc, quin aliæ in infinitum majores, & excellentiores possibiles supersint; atqui si ita: evidens est, manifestationem divinarum perfectionum omnium possibilium maximam absolute repugnare: ergo manifestatio divinarum perfectionum, quam Deus sibi pro fine in creatione mundi constituit, nequit esse omnium possibilium maxima.

Coroll. Igitur Deus per mundum a se conditum in determinato quodam gradu, ac certos intra limites perfectiones suas manifestari voluit.

Schol. 1. Veritas hæc, qua una celebrata illa Leibnitii, VVolfiique de mundo optimo opinatio, funditus evertitur, quod deinceps viderimus, ipsi quoque imaginationi quodam modo sisti potest. Fingamus extensionem realem infinitam exsistere, eamque a nobis alteri cuipiam exhibendam esse; fierine poterit, ut tota, quanta est, umquam repræsentetur? nonne quantumcumque magna illius portio fuerit exhibita, aliud tamen semper, & aliud exhibendum restabit? anne possibilis erit manifestatio hujus extensi maxima? quod autem extenso ejusmodi, quod per aliquam solum intellectus fictionem concipimus, eveniret, id reapse verum est, cum agitur de perfectionibus divi-

nis.

nis, quæ nullos Intenſionis ſuæ limites admittunt. Profecto manifeſtare maxime perfectionem infinitam eſt eamdem exhaurire, quod notioni infiniti repugnat. Luce igitur meridiana clarius eſt infinitos eſſe modos, nullumque inter ipſos abſolute maximum, quibus Deus perfectiones ſuas per res creatas patefacere poſſit: quare Deus non potuit eligere aliquam manifeſtationem, niſi ita, ut infinitas alias & nobiliores, & inferiores relinqueret; unde omnem ipſi procreandarum rerum potentiam adimunt, qui eum ad eligendam manifeſtationem maximam adſtringunt. Cur autem Deus hanc potius, quam aliam determinaverit, a ſuprema ipſius libertate pendebat, nec quiſquam rationes perſcrutari attentabit, niſi qui, ut Genuenſis loquitur, putet tantum ſciri poſſe, quantum quæri. Sed jam nonnulla dubia contra ſuperiorem aſſertionem expendamus.

Occurritur dubiis.

SCHOL. 2. Ajunt 1.) Si Deus in procreatione mundi manifeſtationem ſuarum perfectionum pro fine conſtituiſſet, tum Deus ipſe eſſet aliqua ratione finis entium creatorum; atqui hoc videtur abſonum; inter Deum enim, & entia creata nulla eſt proportio.

R. c. M. n. m.; additam vero rationem d. inter Deum, & entia creata nulla eſt proportio *ratione perfectionis*, *c. ratione connexionis n.* Deus utique, ut manifeſtandus, & glorificandus, eſt finis omnium entium creatorum; jam enim ſupra (§. 68. ſch.) docui, finem Dei rectiſſime quoque finem mundi dici. Deinde tametſi entia creata, ſi quoad perfectiones ſuas ſpectentur, infinite ab interminata Dei perfectione diſtent, nullamque cum ipſo hoc ſub reſpectu proportionem habeant, connectuntur tamen cum Deo velut quivis effectus cum ſua cauſſa, & vel hoc ipſo apta efficiuntur ad patefaciendas ipſius perfectiones, quemadmodum quodvis arteſactum peritiam ſui artifi-

cis,

cis, a quo toto genere distat, commendare solet.

2.) Deum putant ambitiosum fore, propriique commodi nimis studiosum, „ absurdum dictu „ est, ait Plotinus, Deum mundum progenuis„ se, ut honoraretur, eorumque hæc, est o„ pinio, qui sculptorum nostrorum affectus ad „ superos transferunt. „ *Ennead. l. 9. c. 4. p. 202.*

B. Deus non spectavit gloriam suam in condendo universo ob indigentiam aliquam, aut majorem inde perfectionem aut felicitatem consequendam, quod hominum est; sed præstitit id sapientiæ suæ, aliisque infinitis perfectionibus consentanee; cum enim ipse sit bonum infinitum, oportebat, ut se præ omnibus bonis finitis amaret, omniaque reliqua ad sese referret, quo, ut omnium est principium, ita quoque omnium finis sit. Apposite Moshemius in Cudvvorthum: „ quicumque Deum gloriæ suæ „ caussa mundum creasse sciscunt, non tam „ vani sunt, & inepti, ut Deum sibi persua„ deant studio laudum, & gloriæ ferri, eo„ que accensum, & inflammatum hoc opus „ molitum esse. Ita quidem intellexit Baylius „ sententiam eorum, sed invitis id fecit om„ nibus sapientibus, quorum nulli ejusmodi a„ liquid in mentem venit. „ *Syst. intell. c. 5. s. 5. §. 20. n. 2.*

3.) Si Deus, ait Dariesius, ex fine manifestandi suas perfectiones mundum condidit, tum id fecit ex ratione subjectiva, id est, finem creationis in se ipso posuit; atqui inde sequeretur Deum eguisse mundo vel ad conservandas, vel ad augendas suas perfectiones, quod a vero alienum est. Deinde manifestationem perfectionum, quæ nec ad conservandas, nec ad augendas ipsius perfectiones conduceret, non esse possibilem, hac conatur ratione probare: omnis manifestatio perfectionum necessario Deo adfert aliquam utilitatem; nam manifestatio perfectionum est quædam actio; quævis actio quid- *Philos. Nebenstunden 2. Samlung. 2. Abhandlung. §. 12.*

quidpiam efficit, quod absque ea non esset, idque ipsum, saltem præsente in casu, bonum sit, necesse est: igitur actio divina in essentia rei aliquid boni operari debet, quod sine ea actione non exsisteret.

R. Pace clarissimi viri dixero ratiocinationem hanc a paralogismo non abesse. Ratio subjectiva, ex qua Deus mundum creavit, non ita in *ipso* est, ut sit perfectio quædam interna obtinenda; sed est repræsentatio finis quoad substantiam optimi in ipsius intellectu, quem ob suam bonitatem, aliasque perfectiones naturales necessario actionibus suis, quas vocant ad *extra*, præfigere debet. Atque hinc patet, manifestationem hanc nec ad augendas, nec ad conservandas perfectiones internas quidpiam conferre: sed ab his ipsis exigi sub hypothesi, quod Deus aliquid pro suo liberrimo arbitrio procreare velit. Unde ulterius consequitur ejusmodi perfectionum manifestationem omnino possibilem esse, nec quidquam veræ utilitatis aut commodi inde in Deum redundare, sed potius in res creatas, quæ manifestando divinas perfectiones suam beatitatem consequuntur; nisi Deo utile dicere velimus, quod agat modo infinitis suis perfectionibus congruo. Cum deinde manifestationem vocat actionem Dei, aperte confundit ideam manifestationis, quæ finis est, cum idea creationis, quæ ea demum actio est, qua finis ille obtinetur; manifestatio certe perfectionum, seu gloria externa non est actio Dei; sed eam Deus consequitur per actionem suam, qua res creatas, quæ ipsum glorificent, exsistentes efficit. Denique non video, quomodo ex eo, quod actio Dei in rei essentia boni quidpiam operetur, sequatur manifestationem perfectionum non esse Dei creantis finem primarium, atque ultimum; operatur utique actio Dei bonum, cum rebus exsistentiam, aliasque perfectiones reales

tri-

tribuit, & necessaria ad beatitatem consequendam subsidia subministrat; at vero id minime obstat, quo minus Deus in his bonis conferendis suarum perfectionum manifestationem ut ultimum finem respiciat, præsertim cum hæc ex rerum creatarum beatitate singulari ratione enascatur.

4.) Deus etiam sapienter egisset, etsi nullum communem finem toti mundo præstituisset; satis enim fecisset suæ sapientiæ cuivis entis hujus mundi particularem aliquem finem præfigendo.

℞. Potuit certe Deus cuivis enti in hoc mundo particularem quempiam finem præstituere, hac tamen lege, ut hos omnes fini alicui communi tamquam ultimo subordinaret; unicus enim est, ut ostendi, qui divinam bonitatem, sapientiam, aliasque perfectiones decet, isque in perfectionum manifestatione consistit. Atque id reapse præstitisse Deum ex ea per caussas tum finales, tum efficientes connexione, quæ in mundo obtinet, colligimus. Ceterum sapienter hic monet Boehmius: „ si umquam „ dubium suboritur; cogita Deum finem ali- *Theol.* „ quem particularem non intendere nisi ut *nat. s.* „ medium ad ultimum; adeoque tantum ejus, *1. c.4. §.* *805. sch.* „ non plus, intendere, quantum huc requiri„ tur, nec adeo fine suo particulari ex parte „ excidere, quando non tantum obtinet, quan„ tum obtineri posse videtur. „

CA-

CAPUT II.

De Mundo suo in genere Perfecto.

Quid mundus in genere suo perfectus?

LXXV. *Mundus in genere suo perfectus est*, cujus omnia entia tam simultanea, quam successiva ad finem a Conditore suo præstitutum obtinendum quam optime conspirant (conf. ont. §. 93. sch. n. 5.), atque adeo, qui perfectiones divinas tantum manifestat, quantum ipsas ab illo manifestari Deus vult.

Coroll. Mundus igitur suo in genere perfectus est comparate ad suum finem optimus ita, ut sub eo respectu melior dari nequeat.

Deus elegit media aptissima,

LXXVI. *Cum Deus eligit medium ad consequendum finem sibi præstitutum, eligit aptissimum.* Nisi enim medium aptissimum eligeret, vel non posset, vel non sciret, vel non vellet id præstare; sed primum repugnat omnipotentiæ; alterum perfectissimæ intelligentiæ; ultimum infinitæ sapientiæ; ergo cum Deus eligit medium ad consequendum finem sibi præstitutum, eligit aptissimum.

& hunc mundum ut medium elegit:

LXXVII. *Deus hunc mundum elegit ut medium ad consequendum finem sibi præstitutum.* Cum Deus in procreatione mundi finem sibi præstituerit (§. 71.), per ipsam hanc procreationem finem hunc obtinere voluit (ont. §. 158.): igitur mundus procreatus rationem continet, ut Deus finem suum obtineat, sive, ut finis Dei ad exsistentiam perveniat; sed quod ejusmodi est, medium vocatur (ont. §. 162.): ergo mundus hic est medium ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum. Sed præterea quoque Deus hunc mundum pro-

procreavit (§. 24.), & quidem præ aliis infinitis possibilibus (§. 7. sch.), quod electionem aliquam complectitur: igitur Deus hunc mundum elegit ut medium ad consequendum finem sibi præstitutum.

LXXVIII. *Mundus hic est medium aptissimum ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum.* Cum Deus eligit medium ad consequendum finem sibi præstitutum, eligit aptissimum (§. 76.); sed Deus hunc mundum elegit ut medium ad consequendum finem sibi præstitutum (§. præc.): ergo mundus hic est medium aptissimum ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum. quare aptissimus est ad finem

LXXIX. *Mundus hic suo in genere perfectus est.* Cum mundus hic sit medium aptissimum ad finem consequendum (§. præc.), necesse est, ut Deus per hunc mundum optime suum finem assequatur: igitur etiam necesse est, ut hic mundus tantum manifestet perfectiones divinas, quantum ipsas ab illo manifestari Deus voluit; atqui hoc est suo in genere perfectum esse (§. 75.): ergo mundus hic suo in genere perfectus est. & suo in genere perfectus.

Schol. 1. Argumentatio hæc est a priori, & omnino invicta; ducitur enim ab infinita Conditoris scientia, sapientia, & potentia, quæ omnia in Deo inesse nulla potest ratione dubitari. Qui ad experientiam recurrunt, mundique perfectionem a posteriori demonstrare volunt, operam perdunt; ad absolutam siquidem id genus demonstrationem necesse foret, ut omnia entia tam successiva, quam simultanea, ex quibus hic mundus coalescit, singulatim pervestigentur; ut eorum connexio intime pervideatur; ut denique, qua ratione singula ad finem communem obtinendum tendant, distincte determinetur: quis autem hominum id præstare valeat? Non equidem infi-

cias

cias ibo, divinas in creatis omnibus perfectiones relucere: quemvis ex paullo accuratiore corporum mundanorum contemplatione in cognitionem Creatoris independentis, æterni, potentissimi, sapientissimi, providentissimique deduci; hæc enim facili prorsus ratiocinio ex rerum creatarum intuitu colliguntur, quemadmodum uberius demonstravit Krebsius. At vero inde nondum evidenter conficitur mundum suo in genere perfectum esse; hoc enim duntaxat spectato manifestum non est, per eumdem perfectiones divinas illo in gradu, quem Deus constituit, patefieri. Ut vero ab experientia perfectio mundi demonstrari nequit, ita eadem simili argumento nequidquam impugnatur; cum enim imperfectio in parte ad totius perfectionem conferre (ont. §. 92. sch.), & vicissim, quod inde fluit, major partis perfectio perfectioni totius officere possit, frustra sunt omnes ii, qui perfectionem, aut imperfectionem partium apparentem ad totum mundum transferre volunt: neque igitur audiendi sunt, neque, demonstrata a priori mundi perfectione, objectionibus ab experientia petitis respondere teneremur (§. 235. sch. l. 6. log.). Ne tamen quidpiam omisisse videar; adducam breviter ea, quæ a profanis hominibus, divinæque providentiæ hostibus vulgo proferri solent.

Comment. phil. de fin crea. s. 1. c. 2. §. 18. seqq.

Satisfit adversariis.

SCHOL. 2. Ajunt 1.) Si mundus hic esset in suo genere perfectus, esset is etiam omnium optimus; sed istud non admittitur; ut in sequente capite patebit: ergo mundus hic non est suo in genere perfectus. Deinde quid vetat, quod minus singula entia hujus mundi perfectiora sint? Ex perfectioribus autem entibus perfectior utique, & fini suo accommodatior mundus consurgeret.

℞. *d. M.* Si mundus hic esset suo in genere perfectus, esset is etiam *comparate ad hunc finem* opti-

optimus, *c. M. absolute* optimus, *n. M.* & sic *d. m. n. con.* Mundum in genere suo perfectum comparate ad suum finem optimum esse dixi (§. 75. cor.), quod ut plenius intelligas, hæc habe: Deus stante hoc fine, quem ipse ex liberrimo arbitrio determinavit, non potuit alium mundum nec perfectiorem, nec imperfectiorem eligere; in neutro enim casu sapienter egisset: sapientia quippe exigit, ut mundus aptissimus ad finem præstitutum eligatur, qualis non fuisset hoc nostro aut perfectior, aut imperfectior. Atque in hoc sensu hic mundus est omnium optimus; nullus enim ex omni genere, & specie mundorum aptius huic fini responderet: individua autem perfecte similia, quæ quidem infinita possibilia sunt, cum principium indiscernibilium Leibnitii non subsistat (ont. §. 76.), æqualis sunt perfectionis, adeoque æqualiter ad hunc finem accommodata. Non est autem hic mundus absolute, & in se, abstrahendo nimirum a fine, vel posito fine absolute optimo, omnium possibilium optimus, ut deinceps apparebit. Similiter non potuit Deus stante hoc fine singula seorsum entia perfectiora efficere; nam istud determinatæ totius mundi perfectioni derogaret, cum ea dependeat ab optima singulorum conspiratione ad finem communem, quæ in hac hypothesi necessario mutaretur, nisi ponas per mutuam compensationem ultimo tandem eamdem conspirationem prodire; id quod eodem redit. Neque vero etiam ex majori singulorum entium perfectione continuo sequitur majorem quoque in toto perfectionem fore; fieri siquidem potest, ut entia, etsi in se perfectiora, minus tamen apte ad finem obtinendum conspirent.

2.) Mundum non esse perfectum satis ostendunt entia monstrosa, & imperfecta; animalcula item vilissima, & exilissima, quæ ideo super-

flua sunt; tum & insecta nociva, ac venenata, quæ passim in eo deprehenduntur.

R. Generatim: perfectio mundi, ut jam dictum est, non consistit in perfectionibus particularium entium; sed in eorum connexione, & enascente inde tendentia ad finem toti præfixum. Quod nominatim ad monstra attinet, dicendum ipsorum imperfectionem esse solum apparentem, eamque ad constituendam totius mundi perfectionem concurrere, quemadmodum imperfectiones oculi conducunt ad perfectionem totius corporis (ont. §. 91. sch.). Certe nisi id ita esset, nequaquam a divina sapientia fuissent electa. „ Præclare Leibnitius: „ concludendum est, ipsa monstra in ordine „ totius comprehensa esse, licetque cogitare, „ non tantum melius fuisse, ut permittantur, „ quam ut communes naturæ leges perturben- „ tur; sed etiam ipsa legibus, ac universali „ Dei voluntati consentanea esse, etsi nos hanc „ harmoniam mente assequi, & distincte ex- „ plicare nequeamus. „ Legatur quoque Malebranchius. Similiter deinde insecta non sunt vilia, nisi nostra fortassis opinione, eaque valde distorta; concurrunt enim cum reliquis ad communem finem obtinendum: ipsa etiam corpusculi minimi conformatio Conditoris sui potentiam, ac sapientiam quam maxime illustrat. Unde neque inutilia, aut superflua jure dici possunt; præter communem enim particulares quoque fines propositos habent, usumque maximum, tametsi nobis potissimum incognitum, in hoc universo præstant, dum aliis nutrimentum, aliis medicamentum præbent, aut efficiunt, ut ex ipsorum comparatione ceterorum ordo mirabilius elucescat.

Essai de Théodic. §. 241.

De inquir. verit. Illustr. ad l. 2. p. 45.

3.) Alius mundus est possibilis, qui perfectius assequeretur finem sibi præstitutum: ergo noster hic mundus non optime congruit cum suo fine. *ant. p.* Possibilis est talis mundus, qua-

lis

lis fuit ante peccatum. Adæ perdurante statu integritatis, & justitiæ originalis; jam vero talis utique mundus & perfectior esset, quam noster, & prorsus eumdem finem habere posset, sicut reapse tum habuit.

℞. *N. ant.* Admitto imprimis plures esse mundos possibiles perfectiores, quos Deus condere potuisset, si voluisset perfectiorem finem, altiorem nimirum gloriæ suæ externæ gradum, eligere. At nullum potuit mundum procreare, qui hunc præsentem finem melius fuisset assecutus. Deinde mundus etiam perfectior suo fini melius non congrueret, quam noster suo congruat; dici enim debet congruentiam fore eamdem mundi perfectioris cum suo fine perfectiore, & mundi imperfectioris, si ita loqui licet, cum suo fine imperfectiore, ubique videlicet optimam. Ad id, quod additur, primum *transmissione* quadam opus est; non enim constat, an talis mundus vere perfectior futurus esset; cum argumentum ex perfectione entium particularium ad universalem totius perfectionem aud valeat, nisi omnia simul entia, & eorum naturæ, mutuaque connexio intime perspiciatur. Fieri certe potest, ut connexio entium, in qua mala intexta sunt, magis altera, quæ ab his immunis est, ad finem communem conspirent; quemadmodum horologium ex imperfectioribus in se partibus compositum potest accuratius horas designare, suoque in genere, & comparate ad suum finem perfectius esse, quam aliud quodpiam, quod ex nobilioribus partibus conflatur; immo ut horologio toti sua constet perfectio, necesse est, ut singulæ illius partes non sint ejusdem generis, formæ, ac perfectionis. Itaque etiam, ut tota entium connexio, quæ mundum constituit, sua gaudeat perfectione, non modo necesse non est, ut singula seorsum entia æqualis sint perfectionis, sed multo magis re-

quiritur, ut sint diversæ. Tum mundus *ille*, qui ante lapsum Adæ exstitit, non fuit alius a nostro hoc, de quo agimus, mundo; fuit enim hujus pars quædam, atque inde ad eumdem finem tetendit, cum finis sit toti mundo præfixus. Quod si autem ponamus, nunc quoque talem mundum a nostro distinctum condi, necesse foret, ut Deus illi alium finem, id est, alium gradum in suarum perfectionum manifestatione præstitueret, ad quem nempe obtinendum omnia illius entia tenderent.

4.) Multa in hoc mundo perpetrantur peccata, eaque non cedunt ad gloriam Dei, sed potius ad ipsius contemtum: igitur non omnia in hoc mundo illustrant gloriam divinam, neque mundus perfectus dici meretur.

℞. *d. ant.* peccata, si spectentur *relate ad malitiam, & intentionem hominis libertate sua abutentis*, non tendunt ad gloriam Dei, *c. ant.* peccata, si spectentur, *ut sunt actus physici hominis agentis*, vel *ut connexa cum aliis ad communem finem tendentibus*, vel *ut a Deo permissa* non tendunt ad gloriam Dei, *n. ant. & cons.* Tametsi peccata, prout a malitia hominum, libertate, præcipuo bene merendi instrumento, abutentium procedunt, potius ad obscurandam Conditoris gloriam tendant, hominemque a consecutione finis sui abducant, multis tamen aliis modis ad illustrandas perfectiones divinas inserviunt. Imprimis nempe peccata, cum sint actus physici a libera hominis vi profecti, homini a Deo vim activam, ac pretiosissimum libertatis donum concessum fuisse manifestant, quo simul divinam potentiam, libertatem, ac bonitatem commendant. Deinde ut sunt in hac rerum serie, & connexione posita, una cum reliquis medium illud optimum, quod Deus ad consequendum finem sibi propositum sapientissime elegit, constituunt; qua in re singulari

qua-

quadam ratione divina elucet sapientia, dum mala hæc ad optimos fines diriguntur; eaque ipsa obtinentur, quæ homines perversa sua voluntate impedire conabantur; attende ad exemplum Josephi Ægyptiaci, Christi Judæorum scelere occisi, veritatemque rei ipsis oculis intueberis. Denique peccata, cum tolerantur, divinam in nos bonitatem, & patientiam; cum remittuntur, misericordiam, & mansuetudinem; cum vindicantur, summam potestatem, & justitiam luce clarius patefaciunt. Cum igitur mundum perfectum dicimus, non volumus, nullum in eo inesse nævum, nullam maculam; sed nexum hunc rerum omnium, in quo peccata quoque continentur, aptissimum esse ad perfectiones divinas intra eos limites, quos ipse statuit, manifestandas contendimus. Mundus, *qui* habet mala, perfectus est, non *quia* habet mala; sed *quia* hæc boni, & mali permixtio ad obtinendum finem ab auctore suo constitutum optime deservit. Neque vero etiam inde consequens est, ut Deus *positive* peccata velle debeat: etsi enim iis quoque tamquam mediis ad suos fines utatur, sufficit tamen, ut ea *permissive* velit, id est, non impedire decernat, cum alioquin ab hominum malitia libere ponenda certo prævideat. (conf. ont. §. 163. sch. 1.)

CAPUT III.

De Mundo omnium Possibilium Optimo.

Quid mundus optimus?

LXXX. *Mundus optimus* is est, qui omnes mundos possibiles perfectione superat, quique adeo divinas perfectiones maxime manifestat, ita videlicet, ut ipsæ magis manifestari absolute nequeant.

Schol. Definitionem hanc ad mentem eorum, qui mundum optimum defendunt, exactam esse nemo ignorare potest, nisi qui in ipsorum scriptis prorsus peregrinus sit. Leibnitius, qui opinionem hanc jam olim veteribus notam, at fere emortuam suscitavit, ita de ea disserit: „ quemadmodum vero infinita sunt possibilia „ universa in ideis Dei, & eorum non nisi „ unum exsistere potest, ita necesse est dari „ rationem sufficientem electionis divinæ, quæ „ Deum ad unum potius, quam ad alterum „ determinet. Atque hæc ratio reperiri ne„ quit, nisi in gradibus perfectionis, quam „ hi mundi continent; cum quodvis possibile „ habeat jus prætendendi exsistentiam pro ra„ tione perfectionis, quam involvit, atque id „ ipsum caussa est melioris, quod Deus vi sa„ pientiæ cognoscit, & vi potentiæ produ„ cit. „ Similia quoque passim in Theodicæa profert. Leibnitium magno agmine sequuntur non illi modo, qui ejus familiæ ascripti sunt, sed & alii quoque, qui ceteroquin in multis ab ipso dissident, specioso divinas perfectiones vindicandi titulo, ut ego quidem reor, delusi; nam revera, ut paullo post apparebit, opinio hæc infinitam Dei bonitatem, omniscientiam, ac supremam libertatem, quam præcipue

Princ. phil. §. 55. seqq.

cipue commendare videtur, funditus evertit: Præterire hoc loco Baumeisterum nequeo, qui quantumvis Leibnitii, VVolfiique dogmata sua fecerit, mundumque hunc optimum esse aperte statuerit, nihilo tamen minus hanc sententiam ita explicat, ut non majorem mundo perfectionem, quam nos capite præcedente, tribuisse videri possit, ait enim: „ si te offenderint „ vocabula; imperfectius, & perfectius, dic: „ Deus semper eligit, vult, & decernit id, „ quod finibus suis, quod sapientiæ, & glo- „ riæ suæ est convenientissimum. „ Item: „ cum itaque vi hujus theorematis Deus ex „ pluribus possibilibus mundis elegerit illum „ mundum, qui finibus suis est convenientis- „ simus, sive optimus &c. &c. „ Quis hic non videt, optimam solum mundi hujus cum suo fine convenientiam denotari, ob quam is suo in genere perfectus esse dicitur (§. 75.); quare callidius, quam sincerius egisse vir celeberrimus censeri potest; cum enim in reliquis cum omnibus mundi absolute optimi defensoribus prorsus consentiat, merito suspicari licet, ipsum tacite, & sine probatione posuisse, finem huic mundo præstitutum esse absolute optimum, seu maximam divinarum perfectionum manifestationem, id, quod a veritate alienum esse jam videbimus.

Theol. nat. t.4. §. 834.

Ibid. §. 332. sch.

Ibid. §. 834 sch.

LXXXI. *Mundus hic non est omnium possibilium optimus.* Mundus optimus infinitas Dei perfectiones maxime, id est, in supremo gradu manifestat (§. præc.); sed mundus hic in determinato quodam gradu, & intra certos limites perfectiones divinas manifestat (§. 74. cor.): ergo mundus hic non est omnium possibilium optimus.

Mundus non est absolute optimus,

Schol. Certe ut supra dictum est, hoc ipso, quod perfectiones, quæ manifestari debent, infi-

infinitæ sint, etiam manifestationes majores, & majores in infinitum possibiles sunt, quæ omnes rursus alios fines perfectiores constituunt aliis mundis, qui propterea possibiles esse rite arguuntur, præfigendos; nam ex possibili multiplicitate, & varietate finium evidenter consequitur possibilitas mundorum perfectione discrepantium: igitur manifestatio certis limitibus coarctata non est finis omnium possibilium optimus, seu perfectissimus. Jam vero mundus, qui non habet finem absolute perfectissimum, nec ipse omnium possibilium perfectissimus esse potest; mundus enim fini perfectiori respondens foret utique isto perfectior (ont. §. 93. sch. n. 1.). Profecto ceteris paribus, id est si utrinque optima sit ad finem suum tendentia, perfectio entis æstimanda est ex perfectiori, & nobiliori fine: ita horologium, quod præter horas, & minuta, astrorum quoque cursum indicat, in perfectione plurimum antecellit alteri, in quo horæ duntaxat denotantur. Cum igitur mundus noster intra certos solum limites perfectiones divinas manifestet, eum neque finem perfectissimum habere, neque omnium possibilium optimum esse manifestum est. Atque istud solum quidem ad refellendam de mundo optimo sententiam omnino sufficit; quia tamen adversarii, ducis sui exemplo, potissimum hoc in argumento principium rationis sufficientis in auxilium vocant, in eo præterea mihi elaborandum esse video, ut clare ostendam, in illo principio, quamquam verissimo, & alias a me stabilito, nihil prorsus præsidii ad hanc doctrinam confirmandam ipsis suppetere: id porro effecturum me confido ubi demonstravero hac principii applicatione omnem Dei libertatem tolli, qua sublata ipsa entis perfectissimi natura periret. Videatur interea dissertatio Friderici Reinhardi cum aliis pro præmio concur-

Le syst. de Mr. Pope sur la perfect. du mon. &c.

cur-

currentibus jussu Academiæ Berolinensis edita.

LXXXII. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is alium præ isto condere.* Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum pro hujus solum, & pro nullius alterius creatione adfuit ratio sufficiens; sed Deus eum solum mundum condere potest, pro quo adest ratio sufficiens, & eum condere non potest, pro quo nulla adest ratio sufficiens: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is alium præ isto condere.

Posita hac rat. suff. Deus non potuit alium mundum præ isto condere;

Schol. In demonstrando hoc theoremate non est magno mihi opere elaborandum; ipsam enim Leibnitianorum, quibuscum mihi nunc negotium est, doctrinam complectitur: quare, quæ hic attuli, in ipsorum sensu intelligenda sunt. Confer verba Leibnitii (§. 80. sch.).

LXXXIII. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is hunc mundum non condere.* Si Major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum pro creatione tantum hujus mundi, non autem pro non-creatione adfuit ratio sufficiens, & quidem ab æterno: major quippe perfectio mundi possibilis est æterna; ab æterno a Deo cognita, fuitque semper ratio sufficiens pro condendo mundo, numquam pro non condendo, ac istud ante omnem arbitrariam Dei determinationem ad aliquem mundum condendum; sed Deus id tantum efficere potest, pro quo adest ratio sufficiens, & id efficere non potest, pro quo

neque istum non condere;

non adest ratio sufficiens: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is hunc mundum non condere.

unde in condendo mundo non fuit liber.

LXXXIV. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, nullo is pacto liber fuit in condendo mundo.* Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum Deus non potuit alium mundum præ isto condere (§. 82.), neque istum non condere (§. præc.); sed huc omnis omnino libertas reducitur, ut ex se patet, & alio loco uberius demonstrabitur: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, nullo pacto liber fuit in condendo mundo.

Differt. de leg. contin. §. 126.

Schol. 1. Sane, si hæc principii rationis sufficientis applicatio obtineat, ne fingi quidem potest ulla libertatis species; nam „ fieri non „ potest, ut arguit Boscovichius, ut Deus ra„ tiones omnes, quæ adesse poterant pro hoc „ individuo rerum ordine creando, non vi„ deret: fieri non potuit, ut eæ, quæ ade„ rant, non adessent: fieri non potuit, ut „ eæ, quæ præponderarunt, non præponde„ rarent, suam enim naturam mutare non „ possunt: fieri non potuit, ut Deus præpon„ derantiam non sequeretur. Igitur etiam ex „ contradictionis principio innixo divinæ na„ turæ præditæ sapientia, & determinatione „ ad optimum eligendum, & naturæ ratio„ num, quas videre potuit, & debuit, erui„ tur fieri non potuisse, ut hic ipse ordo so„ lus non exsisteret, qui idcirco omnino ne„ cessarius fuit. Et ridicula sane est eorum „ possibilitas, quæ exsistere non poterant, ni„ si crearentur; creari non poterant, nisi ra„ tio sufficiens Deum ad creationem moveret,

„ nec

„ nec ipsa ratio sufficiens ulla esse poterat „ præter illam, quam ipse Deus ob oculos „ habuit, cum mundum hunc crearet. Verbo „ denique Deus vi sapientiæ suæ debet illud „ discrimen omnium rerum cognoscere, cum „ nulla res possit æquare alteram, & vi bo„ nitatis debet eligere melius: ergo non da„ tur libera in Deo electio, cur hanc præ il„ la creet, sed necessitas. „ Similia invenies quoque in appendice de Deo, & anima ejus theoriæ philosophiæ naturalis subjecta. Hinc demum clarissime patet, quo jure supra (§. 32. sch.) pronunciaverim, ex hac Leibnitii opinione fatum quoddam Stoico simillimum profluere; ut adeo vir doctissimus caussam Dei, quam una ex parte contra Baylium egregie tuitus est, altera ex parte prodiderit. Sed tamen sunt nonnulla, quæ non sine veritatis specie in ejus defensionem proferuntur: hæc jam examinanda sunt. §. 556.

Schol. 2. 1.) Auctor additamentorum ad metaphysicam P. Sagner Placentiæ recusam anno 1767. ita pro mundo optimo pugnat. „ Id „ unum superest, inquiramus, utrum finis, ad „ quem hic mundus a Deo ordinatus est, sit „ omnium præstantissimus, ad quos mundi „ possibiles possunt ordinari. —— Præstantius „ nequit divina bonitas, atque perfectio per „ quemcumque possibilem mundum manifesta„ ri, quam si manifestetur, quantum eamdem „ manifestari possibile est per creaturas. Cer„ tum est divinæ perfectionis repræsentatio„ nem, quæ fieri potest per mundos, aut „ creaturas quaslibet possibiles, non posse ta„ lem, aut tantam esse, ut ad æqualitatem „ pertingat; —— hinc tamen minus recte quis „ inferret; nullum esse limitem, ultra quem „ possibilis non sit perfectior repræsentatio „ per creaturas; immo cum nulla esse possit „ repræsentatio ad æqualitatem, quælibet pos-

Solvuntur dubia.

Theol. nat. §. 54. *addit.* 144 *not.* 2.

not. 3.

 „ sibi-

„ ſibilis limites quoſdam habeat, neceſſe eſt.
„ Cum igitur inter ea, quæ habent limites,
„ nihil vetet unum eſſe omnibus præſtantius,
„ nihil pariter obſtat, unam eſſe inter omnes
„ repræſentationes divinæ perfectionis poſſibi-
„ les per creaturas, quæ ſit ceteris omnibus
„ præſtantior, & excellentior. „

R. Inter multa egregie dicta duo ſunt, quæ cum veritate minime conſentiunt. Primum: ex eo, quod nulla poſſibilis perfectionum divinarum repræſentatio ad æqualitatem cum iiſdem pertingat, rectiſſime infertur, nullam eſſe repræſentationem adeo perfectam, ut ea perfectior amplius poſſibilis non ſit (§. 74.); nam gradibus perfectionum gradus repræſentationis reſpondent, unde ſicut in illis non datur ultimus, ita neque in hac. Finge duos gradus perfectionis alicujus divinæ repræſentari: quid obſtabit, ut non etiam tres, quatuor, quinque, & ſic porro abſque fine repræſententur? erit autem repræſentatio quinque graduum perfectior præcedentibus, & hac rurſus aliæ perfectiores in infinitum poſſibiles erunt: qua in re nulla certe apparet repugnantia, aut ſiqua ſit, comprobare eamdem, non aſſerere ſolum oportuiſſet. Alterum: inter ea, quæ habent limites, poteſt quidem eſſe unum omnibus præſtantius, ſi ea ſint numero finita, & reapſe colligi poſſit; non item ſi ea ſint infinita numero, ſeu potius finita in infinitum, nec umquam revera per modum unius collectionis accipi queant: illud contingit in rebus exſiſtentibus, quæ ſemper numerum determinatum conſtituunt; at ſi ſermo ſit de poſſibilibus, res aliter ſe habet; nam poſſibilia ſunt infinita, atque ſine numero, in quibus ſicut numquam pervenitur ad ultimum, ita etiam maximum deprehendi nequit. Plurimum igitur obſtat, ipſa nempe ratio infiniti, ne una ſit inter omnes repræſentationes divinæ perfectionis poſ-

possibiles per creaturas, quæ sit ceteris omnibus præstantior, & excellentior.

2.) „ Nec vero metuendum, continuat lauda- Ib. n. 4.
„ tus auctor, ne limites divinæ figantur om-
„ nipotentiæ, si inter omnes divinæ perfe-
„ ctionis repræsentationes possibiles per crea-
„ turas una dicatur omnium præstantissima, &
„ excellentissima: nam si nulli figuntur limi-
„ tes divinæ omnipotentiæ ab adversariis, cum
„ negant produci a Deo posse mundum, qui
„ sit omnium possibilium perfectissimus; cur
„ divinæ omnipotentiæ limites figentur dicen-
„ do, produci a Deo posse mundum inter
„ omnes perfectissimum, qui scilicet divinam
„ perfectionem repræsentet modo inter om-
„ nes modos per creaturas possibiles perfectis-
„ simo? Infinitos esse mundos, & gradus re-
„ præsentationis possibiles per creaturas, non
„ evincit, dato quolibet possibilem esse alium
„ perfectiorem; possunt enim esse infiniti in-
„ fra unum inter omnes possibiles perfectissi-
„ mum, qui licet finitus in se sit, potest ta-
„ men quoslibet alios possibiles pariter in se
„ finitos perfectione superare: neque detrahi-
„ tur divinæ omnipotentiæ, si dicamus, nul-
„ lum effectum produci ab illa posse, qui fini-
„ tus in se non sit. Quare nisi demonstretur,
„ possibilem esse effectum finito quolibet per-
„ fectiorem, frustra quis obtrudet figi limites
„ divinæ omnipotentiæ ab iis, qui inter om-
„ nes possibiles effectus finitos unum esse ce-
„ teris omnibus perfectiorem asserunt, ultra
„ quem, licet in se finitum, non sit possibi-
„ lis alius perfectior. „

R. Plurima hic quoque latent, quæ a falso non minus distant. Imprimis, cum negamus posse a Deo mundum omnium possibilium perfectissimum produci, hac inducimur ratione: quia mundus ille repugnat, & contradictionem involuit, quod ab infinitate, ob quam perfectio-

nes

nes divinæ numquam maxime manifestari possunt, demonstramus; unde tam parum omnipotentiæ divinæ limites figimus, quam parum illi eidem quidpiam detrahunt, qui docent circulum quadratum a Deo procreari non posse. Ille contra non omnipotentiæ modo, verum & omnibus reliquis Dei perfectionibus limites figit, cum dicit dari posse perfectionum divinarum repræsentationem excellentissimam; inde enim manifeste sequeretur, nihil amplius in perfectionibus divinis repræsentandum restare, atque adeo in ipsis ad limitem perventum esse. Ad notionem præterea omnipotentiæ non solum pertinet posse semper aliud, & aliud procreare, verum etiam posse semper aliud perfectius in eodem genere efficere, cum neutrum ullam in se repugnantiam contineat, ipsa autem ad omnia possibilia sese porrigat. Deinde solidissime omnino evincitur dato quovis mundo, & repræsentationis gradu alium perfectiorem possibilem esse vel inde solum, quod infiniti mundi, & gradus repræsentationis possibiles sint; si enim ita sit, nec ad ultimum mundum, nec ad ultimum vel maximum gradum in repræsentatione umquam perveniri poterit: quid autem hoc est monstri, non posse dari gradum maximum repræsentationis perfectionum divinarum, & posse dari repræsentationem divinarum perfectionum maximam? *At possunt esse infiniti infra unum inter omnes possibiles perfectissimum, qui licet finitus in se sit, potest tamen quoslibet alios possibiles pariter in se finitos perfectione superare:* ludere id est, non philosophari; unus ille infinitos alios perfectione superabit, & ipse tamen a nullo superabitur? accipe exemplum: intellectus infiniti sunt possibiles, quorum alius alio perfectior sit; poteritne omnibus istis infinitis unus aliquis perfectissimus, sed tamen finitus, velut præsidere? nonne finitus

nitus cum sit, habebit defectum ulterioris realitatis, ac proinde poterit alter eo major, & perfectior concipi (ont. §. 217.)? quid igitur? perfectissimus erit, & tamen alius ipso perfectior possibilis? *Infiniti imperfectiores infra unum perfectissimum, sed tamen finitum*! quæro: iste perfectissimus pertinetne ad collectionem infinitam imperfectiorum, vel non? si illud: terminabit sane collectionem infinitam; erit ergo collectio infinita terminis clausa; si hoc: nulla inter ipsum, & alios infinitos, qui imperfectiores dicuntur, comparatio institui poterit; cur non igitur potius dicamus unum hunc perfectissimum esse possibilem, reliquos omnes impossibiles? Denique postulat, ut sibi demonstretur possibilem esse effectum quovis finito perfectiorem; nec moror, sic arguo: quivis effectus finitus non habet omnia actu, quæ habere potest, & quovis effectu finito alter major in eodem genere concipi potest (ont. §. 217.), sed illo effectu, qui non habet omnia actu, quæ habere potest, & quo alter major in eodem genere concipi potest, perfectior effectus possibilis est: ergo quovis effectu finito alius perfectior possibilis est. Omitto reliqua, nec utar telo, quod ipse subministrat, cum subinde profitetur; „ possibilem esse mundum, qui divinam „ aliquam peculiarem perfectionem evidentius „ repræsentet, & sit sub hujusmodi respectu „ isto perfectior. „ Hæc sufficiunt, ut appareat, quam inique egerit vir eruditus, cum in celeberrimum ætatis nostræ philosophum Boscovichium adeo acerbe invectus, & multoties cavillatus fuit. *Ib. no. 6.*

3.) Aut Deus, ajunt, non scivit, aut non potuit, aut non voluit mundum optimum condere; atqui nihil horum congruit cum perfectionibus divinis: ergo Deus mundum optimum condidit.

R. Cum

3. Cum inter possibilia non detur absolute optimum, neque possibilis sit summus gradus in manifestatione divinarum perfectionum, Deus nec scivit, nec potuit, nec voluit mundum optimum condere. Sed dabo aliquid; esto, sciverit Deus mundum, qui omnium possibilium sit optimus; an continuo etiam producere eum potuit? cognoscit Deus profecto omnia possibilia: anne ideo omnia simul efficere potest? certe non; exhauriretur enim infinita potentia. Esto etiam, potuerit Deus mundum optimum procreare; num ideo etiam velle debuit? an libertate suprema, summo suo in omnia dominio ipsi uti non liceat? non debuit is velle, quidpiam extra se producere: igitur neque debuit velle optimum efficere; sed sicut illi liberum fuit manifestare, vel non manifestare suas perfectiones, ita quoque ipsi liberum fuit, easdem in hoc, vel illo gradu manifestare. At Deus semper optimum sequitur; ita sane, si intelligas illud, quod fini libere determinato est convenientissimum; sequitur item optimum, quatenus semper summa ratione agit, & ex summæ sapientiæ præscripto media ad finem aptissima eligit; nec tamen ideo producit effectus absolute perfectissimos; hi enim impossibiles sunt. Neque obest, quod Deus agat modo perfectissimo; modus enim operandi ipsi internus est, sicut modus cognoscendi, quæ autem in ipso sunt, infinita sunt: contra objecta operationis, uti & cognitionis, extra Deum exsistunt: quare perfectissima esse nec debent, nec possunt.

4.) Mundus hic est perfecte conformatus ideæ divinæ; sed idea divina est absolute perfectissima; igitur & mundus.

R. d. M. Mundus hic est perfecte conformatus ideæ divinæ *objective* spectatæ, c. M. *subjective* spectatæ, n. M. & sic d. m. n. *conf.* Idea Dei *subjective*, id est in se, seu compa-

rate

rate ad subjectum, cui inest, spectata est perfectionis infinitæ; ipsa enim ab intellectu divino, ac proinde a Deo intelligente revera non differt: quis autem mundo hanc perfectionem tribuat? Evidens igitur est, ideam divinam hac ratione ab adversariis hoc loco intelligi non posse, neque ei mundum hunc conformatum esse. Quod si idea divina accipiatur *objective*, id est, comparate ad objecta, quæ ab ipsa repræsentantur, tantæ ea perfectionis est, quantæ est objectum repræsentatum, atque ideo numquam perfectissima, nisi cum objectum perfectissimum, ipsum videlicet, Deum repræsentat. Neque vero inde in Deum quæpiam redundat imperfectio: hæc quippe se tenet ex parte objecti, non vero in idea inest, quæ objectum, ut in se est, repræsentare debet. Atque sic omnino verissimum est, mundum esse perfecte conformatum ideæ divinæ; talis enim est, tantæque perfectionis, qualis, & quantæ perfectionis a Deo æternum fuit cognitus; at istud adversariis minime prodest; nam inde nequaquam colligitur mundum hunc esse omnium possibilium perfectissimum, cum idea divina, quidquid cognosci potest, seu magis sit, seu minus perfectum, ob intellectus divini infinitatem represensentet, quod ipse Leibnitius non diffitetur, cum ait infinita universa possibilia in ideis Dei fuisse (§. 80. schol.).

5.) Bonitatem divinam exigere putant mundum optimum, quemadmodum ea quoque postulat finem optimum. Si opponas perituram libertatem, ajunt, libertatem ad electionem minoris boni non esse perfectionem, ideoque Deo alioquin tribuendam non esse, ut illi ob eamdem rationem libertatem ad eligendum malum morale non adscribimus. Certe, addunt, sicut electio mali moralis pugnat cum sanctitate Dei, ita electio minoris boni opponitur sapientiæ

di-

divinæ; quemadmodum enim Cajus in taberna libraria constitutus inter libros, quorum ipsi optio datur, minus bonum eligendo insipienter ageret, ita idem de Deo affirmandum foret, si inter mundos possibiles, quos omnes distincte cognovit, minus perfectum elegisset.

℞. Multa hic accumulantur, quibus seorsum respondebo. Imprimis infinita bonitas non exigit, ut Deus aliquid procreet; potest enim optimus, & beatissimus esse absque omni ente a se distincto: ergo eadem pariter non postulat, ut, cum aliquid efficere vult, efficiat optimum. Quid quod hæc bonitas Deum adstringeret ad aliquid impossibile, cum maxima perfectionum infinitarum manifestatio, & in pure possibilibus optimum repugnet, ut jam sæpius dictum est? At postulat Dei bonitas finem optimum; ita sane: sed solum finem *quoad substantiam*, non etiam *quoad intensionem*, seu *gradum optimum*, idque rursus tantum ex hypothesi, quod Deus mundum aliquem procreare liberrime constituerit. Nimirum infinita bonitas exigit, ut omnibus aliis bonis finitis præferatur, magisque ametur; quare Deus nihil condere potest, nisi propter se ipsum; nihil producere nisi ita, ut sibi gloriam suam pro fine primario, ac ultimo præstituat. Atque hic est finis quoad substantiam optimus, solusque divinæ bonitati, reliquisque perfectionibus consentaneus. At propterea necesse non est, ut Deus in hoc fine etiam intensionem maximam, seu supremum manifestationis suarum perfectionum gradum, tametsi illum possibilem esse daremus, eligat; nam sicut Deus salva sua bonitate omnem creationem, ac proinde etiam electionem finis omittere potuisset; ita etiam facto jam libere mundum aliquem condendi decreto liberrimam potestatem gradum quemcumque in fine quoad substantiam optimo determinandi retinet.

De-

Deinde libertas ad electionem mundi minus boni Deo sine injuria negari omnino nequit, neque comparatio est cum libertate, quæ fingitur ad eligendum malum morale; cum enim malum morale pugnet cum sanctitate, ceterisque perfectionibus Dei moralibus, per se manifestum est, hanc libertatem in perfectionibus locum non habere. Contra libertas altera & perfectio quædam est, & ideo Deo sine dubitatione tribuenda; certum namque est, aliquam libertatem, utpote veram realitatem, Deo adscribendam esse: jam vero si hæc non sit, quæ alia esse poterit? qua in re, quæso, Deus liber erit? in intelligendo omnia cognoscibilia? ad id necessitatur ab infinitate intellectus sui: in amando se ipso? ad id necessario rapitur ab infinitate bonitatis suæ naturalis: in eligendo fine quoad substantiam optimo? id quoque ex hypothesi, quod aliquid condere velit, postulant infinitæ ejus perfectiones: restat igitur, ut liber sit in determinando gradu finis in se optimi, & in procreandis rebus, idque non ita solum, ut libere possit condere aliquid, vel nihil; sed ita etiam, ut possit hoc præ illo condere; sunt quippe hæc inter se connexa, & ratio sufficiens, quæ exigeret, ut Deus optimum mundum condat, exigeret quoque, ut Deus mundum potius condat, quam non condat (§. 83.). Nihil dicam de lege omnium philosophorum, ac theologorum consensione comprobata, quæ, quidquid in rebus creatis perfectum est, ab omni imperfectione repurgatum Deo tribui jubet; est autem profecto libertas quædam in nobis perfectio quoad utramque sui partem, quatenus nimirum est facultas ponendi, vel non ponendi actum, & quatenus est facultas ponendi hunc potius, quam alium actum: imperfectio, quæ in illa inhæret, in eo consistit, quod hæc potentia ad malum se quoque extendat. Quare rejecta hac

im-

imperfectione, sine defectu realitas ipsa in Deo inesse putanda est (conf. ont. §. 227. sch.). Denique libertas hæc nulli perfectioni morali opponitur; falsum enim est, quod Baumeisterus, & alii asserunt, electionem minoris boni in dicto sensu acceptam pugnare cum infinita Dei sapientia: hæc enim solum postulat, ut finis quoad substantiam optimus, & media ad eum maxime accommodata eligantur, quod utrumque stat cum electione mundi minus boni. Neque enim, cum mundum optimum negamus, ita intelligendi sumus, quasi doceremus Deum elegisse medium minus aptum ad finem suum consequendum, quod adversarii malevolentia, aut ignorantia ducti sæpe non satis discernunt. Atque inde patet, quid ad paritatem propositam respondendum sit: Cajus ponitur utique eruditionis caussa librum emere velle; si igitur optimum, quem habere potest, non eligat, contra finem agit, neglectoque medio aptiori minus aptum arripit, quod insipientis est: Deus vero, cum mundum minus bonum condidit, eum tamen condidit, qui sit medium aptissimum ad consequendum finem præstitutum, quo sapientiæ suæ plenissime satisfecit. Quod si liber minus bonus inter alios optimos, & pretiosissimos fini, quem Cajus sibi præfixit, magis congruat, neque ille ob electionem vilioris insipientiæ argui poterit.

6.) Determinatio Dei ad optimum mundum eligendum nequaquam libertati divinæ obest; imprimis enim determinatio Dei ad eligendum finem quoad substantiam optimum libertati non officit: ergo pariter. Deinde ad summum tantum inde sequitur necessitas consequens ex hypothesi nempe, quod se libere determinaverit ad aliquem mundum condendum; vel moralis: neutra autem libertatem tollit. Denique addit Baumeisterus: „ quasi vero electio optimi non staret cum libertate. Cajo offerun- *Theol. nat. §. 834. sch. fin.*

„ tur

„ tur plures libri diversi pretii. Eligit illum „ quem optimum judicat. Num putas, libertatem ita Caji, dum eligit optimum, cadere? „

32. Ad primum disparitas est. Tametsi Deus ex hypothesi, quod velit aliquem mundum condere, debeat se ipsum, seu gloriam suam externam pro fine constituere, est illi tamen *antecedenter* liberum aliquem mundum condere, vel non; & *consequenter* hunc, vel illum gradum gloriæ externæ determinare. Sed si Deus ex natura sua foret determinatus ad mundum optimum eligendum, nec antecedens ipsi relinqueretur libertas, qua sese ad condendum mundum, vel non condendum determinare posset, ut jam dictum est (§. 83.). A vero igitur prorsus alienum est, etsi id Leibnitiani nolint, quod parum curandum est; nec enim quæritur, quid dicant, sed quid suæ sententiæ congruenter dicere debeant; alienum inquam a vero est; ex determinatione Dei ad optimum solam necessitatem consequentem profluere; sed hæc necessitas omnem omnino determinationem liberam antecedit, ut ipsa cognitio perfectionis maximæ in mundo possibili. Certe si hæc perfectio maxima fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum præ omni alio conderet, eadem quoque fuit ratio sufficiens, ut mundum potius conderet, quam non conderet; quam enim aliam statuent? Sic arguo: vel Deus ad condendum potius, quam non condendum eguit ratione sufficiente a liberrimo suo arbitrio distincta, vel non? si hoc: tum neque ad condendum hunc præ alio simili ratione opus habuit; si illud: ea ratio sufficiens distincta præter perfectionem maximam mundi possibilis nulla esse potest: quidquid arripiant, se ipsos jugulant; si primum accipiant, valebit in ipsos hæc argumentatio: Deus non eguit ratione sufficiente externa, ut mun-

mundum potius condat, quam non condat: ergo etiam non eguit tali ratione, ut hunc potius præ alio condat. Si ad alterum confugiant, ita ratiocinabor: posita hac ratione sufficiente non fuit Deo liberum, ut alium mundum præ isto condat: ergo etiam non fuit ipsi liberum, ut mundum non condat. En necessitatem antecedentem. Quam male autem ii suæ caussæ consulant, qui ad necessitatem moralem confugiunt, patet jam ex (ont. §. 37. sch.): est nempe ea necessitas verbo quidem moralis, re autem ipsa, absoluta, antecedens, metaphysica; ita enim repugnat, ut Deus aliquid bonitati, sapientiæ, aut sanctitati contrarium admittat.

Baumeistero denique occurres dicendo: electionem optimi stare cum libertate, si eligens se ipsum ad eam determinet; non item, si ille a bonitate objectiva determinetur. Cajus libere eligit librum optimum, cum ita comparatus est, ut etiam deteriorem eligere possit; at si cognita bonitate nequeat illum non eligere, actum erit cum libertate. Applicemus hæc. Deus ex mente laudati Philosophi cognovit ab æterno, & quidem necessario perfectionem maximam unius inter omnes mundos possibiles; hæc cognita perfectio maxima fuit ratio sufficiens electionis divinæ: igitur ratio sufficiens electionis divinæ ab æterno, & necessario ante omnem liberam Dei determinationem posita fuit; sed posita ratione sufficiente vi principii contradictionis ponitur rationatum (ont. §. 22.), quod nec ipse inficiari potest: dicat ergo nobis, ubi, quando, & qualis libera determinatio in Deo fuerit, & quo modo cum hac optimi electione libertas divina componi queat? dicet, Cajum quoque a bonitate objectiva libri, tamquam ratione sufficiente, determinari ad eam electionem, nec tamen libertate expoliari. At id ipsum est, in quo quæ-

stio

ſtio vertitur ; Caji quoque libertatem, ſi ita ſe res haberet, perituram in pſychologia demonſtrabo.

7. Si Deus mundus minus perfectum præ perfectiori condidiſſet, hujus actionis nulla foret ratio ſufficiens ; egiſſet proinde Deus ſine ratione ſufficiente, quod cum ipſius perfectionibus non conſentit. Certe, ſi Deus pro libero ſuo beneplacito poſſet hoc, vel illud eligere, ſimilis foret artifici humano, qui in elaborando ſuo opere non tam rationem ſequitur, quam genio indulget. Quid quod omne bonum poſſibile pro gradibus ſuæ perfectionis jus habet prætendendi, ut ait Leibnitius, a Deo exſiſtentiam? Deinde intelligi nequit, qui fieri poſſit, ut Deus minus bonum præ majori magis amet.

8. Ratio ſufficiens electionis divinæ ex parte poſſibilium omnino quæri non poteſt, ſi ſalvam velimus ſupremam Dei libertatem, ut paullo ante demonſtratum eſt. Quin ſi accurate loquamur, nullam prorſus rationem objectivam Deus ſequitur, neque ipſa mediorum aptitudo ad finem conſequendum eſt illi vero ſenſu ratio motiva, cur ea eligat. Nequit nempe Deus ulla bonitate finita, quæ comparate ad infinitam prorſus evaneſcit, moveri ; unde non eligit media ad finem aptiſſima, *quia* aptiſſima ſunt, ſed *qua* apta ſunt, quæque ut talia infinita ſcientia prænoſcit, atque id *ideo*, quia ſumma ratio, & ſapientia præcipit, ut eligantur media, quæ ad finem obtinendum aptiſſima eſſe prævidentur. Sola igitur ratio ſumma, ac ſapientia poteſt Deo eſſe *ratio motiva* ad aliquid eligendum; aptitudo vero mediorum ad ſummum dici debet *conditio, ſine qua* electio *non* fieret ; cum abſente hac aptitudine ratio, & ſapientia eam electionem non ſuaderet (conſ. ont. §. 145. ſch. 1.). Aliud quidem apud nos homines obtinet, qui finiti

cum

cum ſimus, bonitate quoque finita moveri, & allici poſſumus: quare nos non modo eligimus bonum repræſentatum, *quod* bonum eſt, verum etiam *quia* bonum eſt, vel ſaltem tale eſſe apparet. Sed numquid ideo actio divina ratione ſufficiente caruit? nequaquam: adfuit ea ratio ſufficiens, quæ in actionibus liberis ſola eſſe poteſt, quemadmodum alias dicam; ejus nimirum voluntas, quæ cum infinita ipſius ratione, & ſapientia non congruere non poteſt. Neque tamen propterea genio indulſiſſe putandus eſt; licet enim ex liberrimo arbitrio agat, licet rationem ſufficientem externam, & in poſſibilibus fundatam non reſpiciat, agit tamen ſemper ex, & cum ſumma ratione, modoque perfectiſſimo, & ipſum libertatis exercitium infinitæ in illo perfectionis eſt. Quod ad artificem humanum opus ſuum non ea, qua poſſet, induſtria elaborantem attinet; merito id illi vitio dabitur, ſi vel obligationi, qua erga alios ſtringitur; vel fini ſuo, quem obtinere cupit, non ſatisfaciat: quod ſi horum nihil adfuerit, neque is jure vituperari poterit, ſi opus, quod, & prout placuerit, efficiat. Jam vero Deus nulla aliquid producendi obligatione devinciri poteſt, atque etiam tum, cum minus bonum præ majori procreat, medium fini libere conſtituto convenientiſſimum eligit.

Jam vero illud, quod poſſibile ſecundum gradus perfectionis ſuæ a Deo exſiſtentiam poſtulet, quale eſt? unde imprimis jus iſtud? quid eſt poſſibilitas, niſi non repugnantia prædicatorum, & oriunda inde habilitas entis ab exſiſtendum? ergone ideo ens, quia ad exſiſtendum habile eſt, jus habeat a Deo poſtulandi, ut efficiatur? deinde, demus hanc ineſſe in poſſibilibus prætenſionem; quis Deum eidem ſubjecit? tenebiturne ens infinitum, undequaque independens poſtulationi huic morem gerere?

rere? annon, si ita fores, res creatæ non tam Deo, quam sibi ipsis, suæque majori perfectioni exsistentiam in acceptis referre deberent? Absit, ut vilem adeo de suprema Majestate conceptum philosophus mente foveat. Ad id demum, quod ultimo adjicitur, ajo, distinguendum esse amorem *liberalis beneficentiæ* ab amore *æstimationis*; hic veras in objecto perfectiones respicit; ille a liberali amantis animo, sine respectu ad objecti merita, & sine omni præterea benefaciendi obligatione proficiscitur. Jam vero cum Deus mundum minus perfectum præ perfectiori elegit, ex sola liberalitate beneficium exsistentiæ eidem contulit, quod neque huic, neque ulli alteri præstare tenebatur. Non tamen propterea minus bonum magis æstimavit; cognovit enim optime, quæ, & quales perfectiones possibiles in quovis mundo possibili insint, quo sensu solum æstimatio rerum vel creandarum, vel creatarum in Deum cadit.

SECTIO III.

DE EFFECTIBUS NATURALIBUS, ET SUPERNATURALIBUS.

§. LXXXV.

Quod sectionis argumentum?

Enio ad nobilissimam Cosmologiæ partem, quæ philosopho orthodoxo in primis curis esse debet; ipsa enim castissimæ religionis fundamenta propius attinguntur. Ut autem & dilucide, & distribute res omnis proponatur, disseram primum de natura, ejusque legibus; tum de effectibus supernaturalibus generatim, ac nominatim de miraculis; denique criteria, quibus effectus miraculosus ab mirabili, sed naturali, certitudine morali maxima, discerni queat, suppeditabo. Habes igitur sectionis hujus argumentum.

CAPUT I.

De Natura, ejusque Legibus.

LXXXVI. *Natura*, φυσις, generatim notat principium mutationum entis internum: *Natura* proinde *universa* est principium mutationum in mundo eidem internum. Cum porro omnes mutationes, quæ in entibus mundanis eveniunt, per eorumdem agendi, patiendique potentiam possibiles sint, per vim autem actu exsistant, rite colligimus, naturam cujusvis entis in vi ejus, agendi, patiendique potentiæ juncta; ac naturam universam in collectione omnium virium, omnibus agendi, patiendique potentiis, quæ in omnibus entibus creatis insunt, junctarum constitui. Quid & quotuplex natura?

Coroll. 1. Cum vis substantiis solum competere possit, palam est, vires omnium substantiarum creatarum, etiam spiritualium, simul sumtas naturam universam absolvere.

Coroll. 2. Natura differt ab essentia, ut notat VVolfius; hæc enim interna entis possibilitate absolvitur: illa vim infert exsistentiæ adhærentem.

Schol. 1. Sermo mihi est de natura entium creatorum; Deum enim *naturæ auctorem* compellare soleo: neque placent barbara illa vocabula, quibus nonnulli absque ulla necessitate utuntur, dum Deum *naturam naturantem*; naturam vero mundi *naturatam* vocant. Quod ad veteres attinet, longum foret discrepantes eorum opiniones enarrare; quædam solum in medium proferam. Plurimi naturam, tamquam ido- Quæ veterum opiniones?

idolum quoddam, Deo in res creatas operanti ad latus posuerunt, eam substantiam esse ab omnibus aliis distinctam, perque totum orbem diffusam docentes, a quibus *Principii hylarchici*, *Archaei mundi*, aut *Entelechiae* cognomentum obtinuit. Ad hanc sententiam accesserunt illi quoque, qui cum Platone mundum ingens esse animal opinati sunt, a cujus anima per totum diffusa generationes rerum omnium proficiscerentur, atque hanc doctrinam communem fere suisse philosophis omnibus, ex Plutarcho discimus: „ Omnes reliqui, inquit ille, mundum animatum esse, & a providentia gubernari statuunt; Leucippus vero, & Democritus, & Epicurus, & qui præter hos inane, ac atomos introducunt, & animæ expertem mundum faciunt, neque providentia, sed natura quadam bruta administrari ajunt. „ Verum in natura hujus animæ definienda in varias rursus partes abierunt; nonnulli, quos inter primum locum Stoici tenent, Deum ipsum hanc mundi animam esse absurde commenti sunt: „ Stoici, ait Lactantius, naturam dividunt in duas partes, unam, quæ efficiat; alteram, quæ se ad faciendum tractabilem præstet. In illa prima esse vim faciendi: in hac materiam; nec alterum sine altero esse posse. Ita isti uno naturæ nomine res diversissimas comprehenderunt, Deum, & mundum, artificem, & opus; dicuntque alterum sine altero nihil posse, tamquam natura sit Deus mundo permistus; nam interdum sic confundunt, ut sit Deus ipsa mens mundi, & mundus corpus Dei. „ Idem fere Moshemius in Cudvvorthum (*a*) ex definitione τῆς φύσεως, quam Zeno Stoicorum Princeps apud Laertium (*b*) attulit, clare colligi opinatur: Stoicos nimirum nullum posuisse inter rationem,

De leg. l. 12. Item in Symposio.

De plac. phil. l. 2. c. 3.

Div. inst. l. 7. c. 3.

(a) *Syst. intell. c. 3. §. 28. n. 2.*

(b) *De vit. phil. l. 7 segm. 148.*

nem, & vim genitricem discrimen: sed utramque velut virtutes, & perfectiones unius, ejusdemque Dei, seu naturæ illius, quam per totam universitatem intentam esse putaverant, considerasse, ipsum vero Deum modo Jovem, modo Fatum, modo Mentem, modo Naturam appellitasse, quod ipsum Laertius quoque confirmat. Impium hoc Stoicorum dogma subinde etiam Varroni placuit; ita enim loquitur apud S. Augustinum: „ Deum se arbitrari esse animam mundi, quem Græci κοσμον vocant; & hunc ipsum mundum esse Deum; „ sed sicut hominem sapientem, cum sit ex „ corpore, & animo tamen ab animo dici sapientem, ita mundum Deum dici ab animo, cum „ sit animo, & corpore. „ Immo, quod mireris, neque Origenes ab hac opinione alienus fuisse videtur: „ sicut corpus nostrum unum ex mul„ tis membris aptatum est, & ab una anima „ continetur, ita & universum mundum ve„ lut animal quoddam immane opinandum pu„ to, quod quasi ab una anima virtute Dei, „ ac ratione teneatur. „ Verum quam absurda hæc sit opinatio, cuivis per se manifestum est: ut non nihil dicam; si Deus anima mundi sit, mundusque ipsius corpus, necesse quoque erit; ut Deus ab mundo, quemadmodum anima nostra a corpore, ad perceptiones determinetur. Et nonne ex hac sententia consequens est, ut Deus quoque, vel pars ipsius animam nostram constituat, quod ipsum ii inficiati non sunt? Quid igitur? divina substantia discerpetur? sed de hoc alias plura. Nunc ad eos venio, qui naturam, seu animam per totum universum diffusam eo fine propugnarunt, ut supremum Numen tollerent. „ Strato Lampsacenus, ait Tullius, negat opera „ Deorum se uti ad fabricandum mundum: „ quæcumque sint, docent omnia effecta esse

Ib segm. 137.

De civ. Dei l. 7. c. 6.

περι ἀρχων l. 2. c. 1.

Qq. ac. l. 4. c. 38.

„ natura . „ Hæc Stratonis natura , interprete Cudvvortho , „ est vis quædam , & interior vita in singulis materiæ particulis conclusa , cujus ope semetipsam quælibet arte , „ ac consilio fingere , in easque formas , quibus apta est natura , & idonea vertere potest , etsi quid faciat , ipsamet ignoret , „ nec , quid velit facere , secum constituat . „ Huic opinioni addictos Hylozoitas ipse compellat .

Syst. intell. c. 3. §. 15.

Quæ Cudvorthi de natura opinatio?

SCHOL. 2. Sed ipsius quoque viri doctissimi admirabilis prorsus , ac singularis de natura sententia examinanda venit ; commovit me opinionis novitas , ut eam in medium proferrem , atque confutare etiam . Ne autem in longum excurrat oratio , primum ipsius prope verbis proprietates naturæ , ut ait , genitricis enumerabo ; tum rationes , quibus ad eam stabiliendam impulsus est , adducam ; denique ea proferam argumenta , quibus in illa impugnanda Moshemius usus est , quæque me judice rem conficiunt .

Syst. intell. c. 3. dissert. de nat. gen. §. 5.

Est igitur Cudvortho *natura genetrix* instrumentum Deo subjectum , quo divina providentia tamquam ministro utitur in ea muneris sui parte administranda , quæ ad materiæ dispositionem , temperationem , & gubernationem pertinet . Superior quædam providentia adjungi debet , quæ perperam ab ea admissa sæpe numero corrigat , quæque nonnumquam actionibus ejus , & consiliis intercedat . Ars est naturam animans ; omni arte humana præstantior , numquam consilium capit , aut deliberat , nihil tamen suscipit , cujus pœnitere possit . Licet ordine & ratione agat , ac ad certos omnia usus dirigat , ipsa tamen metam , & consilium nescit sui operis , neque caussam , cur sic agat , perspectam habet . Agit propter finem , attamen consilii , rationis , & intelligen-

§§. 5. 8. 9. 10.

§§. 12. 13 15. 18.

gentiæ non est particeps; non habet conscientiam eorum, quæ agit, perceptionem tamen aliquam eidem tribuere ipse videtur. Agit fataliter, immo fatum est. Habet infimum vitæ genus, nec a vita, quam vegetativam vocant, differt; est corporis expers; toti denique huic globo ex aqua, & terra conflato una præest hæc fictrix vita, seu natura, quæ certo modo cunctis plantis, herbis, ac arboribus conjuncta est, easque omnes pro natura seminis cujuslibet fingit & fabricatur; quæ pariter metalla, ceteraque corpora, quæ plus habent artis, quam ut a fortuito materiæ motu produci queant, conficit, & disponit. Denique ait Aristoteli repugnandum non esse, qui naturam esse certam mentis animalium partem, aut potentiam ignobiliorem in eorum animis habitantem putavit. §§. 19. 20. 25. §. 22.

Rationes ipsi hæ sunt. 1.) Qui talem naturam genitricem negant, alterutrum horum coguntur profiteri: vel omnia fortuito, & temere cadere, & formari; vel ipsum Deum suis veluti manibus cuilibet animanti corpus fingere, neque majoribus tantum, & præstantioribus; sed cuivis etiam muscæ, & pulici, aut si quid hisce vilius est, quod Deum nimiis curis oneraret. 2.) Plurima in rerum natura fiunt, quæ vim legum mechanicarum superant, qualis est facultas respirandi in animalibus. 3.) Omnia sensim & gradatim generantur, quæ tarditas vanæ, & inanis pompæ speciem haberet, si caussa rerum omnium efficiens esset infinite potens. 4.) Plures sunt errores in operibus naturæ; si nempe materia minus idonea sit, aut consilio fabricantis repugnet, quod fieri neutiquam posset, si Deus per se omnia efficeret. §. 2. § 3. §. 4.

Moshemius contra sic arguit: „Naturarum genitricium tutores hoc nomine imprimis sen- *In loc. cit.* §. 5. n. (II.)

„ tentiam suam commendant, quod ea Deum
„ perpetuo, molestissimoque labore levet, om-
„ nemque præterea culpam vitiorum, & de-
„ formitatum, quibus natura rerum passim la-
„ borat, ab æterna illa, & sapientissima uni-
„ versitatis caussa removeat. Indigne ferunt
„ ab illis, qui ab ipso Deo procurari credunt
„ omnia, infinitam negotiorum multitudinem,
„ & incredibilem molestiarum numerum supre-
„ mo Numini imponi: nec Cartesio parcunt,
„ quod conservari, a Deo leges motus in
„ materia dixerit: quod quidem esse censent,
„ ac si Deum numquam feriari, aut otiosum
„ esse profiteretur. Verum ipsi, dum Deum
„ semper vigilantem inducunt, ne natura ge-
„ nitrix in vitia incurrat graviora; dum na-
„ turam hanc judicio, & facultate rectum a
„ pravo secernendi præditam esse negant;
„ dum moderari Deum actiones ejus censent;
„ dum corrigere Deum, & emendare, quæ
„ forsan admisit hæc natura, asseverant, ut
„ alia taceam: num minus in Deum nego-
„ tii, minusque molestiæ conferunt, atque
„ illi? — — — Et erunt, nullus dubito, qui
„ multo & simplicius, & rationi convenien-
„ tius censeant, Deum cogitare ipsum omnia
„ perficientem, quam naturam ipsi adjungere
„ nec sapientem, nec potentem, sed rerum,
„ & rationum vehementer ignaram, cujus il-
„ le actus perpetuo moderari debeat: præser-
„ tim si Deum infinite potentem esse recor-
„ dentur, cui commotio, & distributio mate-
„ riæ plus creare nequeat molestiæ, quam
„ procreatio ex nihilo exhibuit. Isne Domi-
„ nus beatior est, qui, cum ipse valeat po-
„ tentia negotia sua administrandi, nullum
„ adhibet administrum, an vero ille, qui ser-
„ vulos adsciscit sibi parum cautos, & pru-
„ dentes, quorum imperitiæ, ac temeritati

„ sem-

„ semper occurrendum est? — — — Ad deformitates, & vitia, si modo his uti fas est vocabulis, quod attinet, quæ passim in natura rerum cernuntur, etiamsi naturam procreatricem Deo adjungas, multi tamen de his sibi satis esse factum negabunt. Etenim si Deus semper videt, quid agat hæc natura; si actiones ejus moderatur; si cavet, ne desciscat a norma; si denique corrigit opera ejus; nonne rerum omnium, quas ea peragit, caussa, & ratio ad ipsum Deum postremo referenda erit? isne Dominus, qui servum numquam ex oculis dimittit, modumque ponit laboribus ejus, reus esse non videbitur vitiorum, quibus hic sese adstringit? „

„ Quæ hic de natura dicuntur, vereor, ne quidam existiment, liberalius, & magnificentius esse dicta, quam patiuntur, quæ supra §. 5., & infra de hac natura præcepit. Alias naturam deligendi, & judicandi facultate carere asseverat; hic perinde loquitur, ac si deliberato consilio quodvis opus aggrederetur. Negat enim, ut reliqua taceam, suscipi ab ea aliquid, cujus pœnitere queat. Alias Deum emendare nonnumquam, & corrigere admissos errores concedit. Hic vero significare videtur, nihil umquam vitiosi, aut cujus pœnitere queat, naturam efficere. Mitto reliqua. „ *Ib. §. 10. not. 2.*

„ Nisi me ratio fallit, tota hæc celeberrimi viri de natura disputatio aliquid habet inconstantiæ; plerumque enim non aliter de ea disserit, quam de re per se constante, & extra hominem posita; hic vero naturam facultatem, & virtutem tantum esse in animo residentem affirmat. „ Plura tute facile erues, quæ ad ejiciendam ex orbe id genus naturam serviant. Neque tamen hæc Cudvvor- *Ib. §. 22. not. 4.*

thi opinio ita singularis fuit, ut non aliquos nacta fuerit sectatores; placuit certe nonnullis ipsius popularibus, ac præcipue Henrico Moro; placuit quoque Joanni Clerico: quocum ea de re acriter disputavit Baylius, hac fere ratione argumentatus: vel natura hæc genitrix est duntaxat instrumentum quoddam in manu Dei; vel ipsa revera organizationem corporum, & plantarum, similesque effectus efficit: si primum: otiosa est, neque in philosophia usum præstabit; si alterum: perit argumentum, quo ex mundi structura atheos refellimus; si enim natura omni ordinis cognitione destituta in suis tamen actionibus ordinem sequi potest, nulla erit necessaria connexio inter corporum organizationem, & ens aliquod intelligens. Sed jam longior fortasse, quam oportuerat, fui.

Ench. Metaph.

Dict. crit. t. 1. la vie de Bayle. pag. 86. nu. 1705.

Quid leges, ordo, ac cursus naturæ?

LXXXVII. *Leges naturæ* sunt normæ illæ universales a supremo naturæ Auctore constitutæ, secundum quas vires substantiarum creatarum agunt; cum vero præterea constans sit quidam, ac invariabilis harum actionum modus, ordo inde quispiam enascitur, quem *naturæ ordinem* compellamus: ipsa demum immutabilis secundum hunc ordinem eventorum consecutio id est, quod *rursus naturæ* nomine venit.

Coroll. Ordo igitur, cursusque naturæ cum ejusdem legibus inviolabili nexu consociatur: quare intelligi nequit, quod VVolfius docet, etiam ablato naturæ ordine cursum ejus subsistere posse.

An exstant?

Schol. 1. Normas id genus universales, seu naturæ leges exstare in dubium vocari nequit ab eo, qui paullo attentius constantes dierum, noctiumque vicissitudines, easdem variarum an-

anni tempestatum successiones, immutabilem ab omni ævo astrorum motum, fixam in generationibus animalium, plantarumque rationem, perpetuam earumdem in corporibus proprietatum, quæ jam olim detectæ sunt, constantiam contemplatur. Experientia certe docet, eadem ubique gravitatis, elasticitatis, cohæsionis, attractionis, repulsionisque phænomena obtinere. Quid, quod secus nulla posset esse in hominibus providentia, nullum consilium, nullæ scientiæ, aut artes, nulla certa instituendæ vitæ, aut curandorum corporum ratio: hæc enim omnia ex legum universalium constantia pendent; hac efficitur, ut calculi a nobis subduci, futura prospici, certi effectus, ac certæ ex certis actionibus consecutiones espectari, & sic denique totius vitæ cursus suaviter institui queat. Est vero etiam hæc per constantes, & immutabiles leges totam rerum universitatem administrandi ratio vel maxime divinæ consentanea sapientiæ, atque ad infinitarum perfectionum patefactionem accomodatissima.

Schol. 2. Leges hæ partim, & fere præcipue a posteriori per constantem sensuum experientiam, partim etiam a priori per ratiocinium deteguntur. Physici eas fere ad leges motus reducunt, quod omnes in mundo aspectabili, mutationes per motum efficiuntur. Mihi vehementer placet Richteri opinio, qui tria legum naturalium genera constituit; *physicas*, quæ ad sola corpora, eorumque motus; *metaphysicas*, quæ ad mutuas corporum, spirituumque actiones; & *pneumaticas*, quæ ad solos spiritus, eorumque actiones, ac nexum inter se pertineant. Ab his distingui debent leges naturæ morales, de quibus hoc loco sermo non est.

Qq. phil. de mach. & spir. §. 17.

Leges motus non sunt necessariæ.

LXXXVIII. *Leges motuum, secundum quas omnes in mundo aspectabili mutationes natura efficit, non sunt absolute necessariæ.* Præcipuæ motuum leges hæ fere sunt: quod cum substantia materialis ad habendam certam directionem, & celeritatem ab externo principio determinari debeat, hæc determinatio certam quampiam, ac constantem intervallorum, quibus substantiæ a se disjunctæ sunt, rationem sequatur; quod eadem determinatio jam ad mutuum accessum, jam ad recessum tendat, & quæ ex his deinde profluunt, ut physici hodie docent; atqui leges has absolute necessarias esse, ac earum oppositum contradictionem involvere (ont. §. 96.) nulla omnino ratio suadet: quid enim? contradictorium sit, ut substantiæ materiales mutata illa intervallorum ratione aut citius, aut tardius moveantur, aut etiam accessum in recessum, & vicissim mutent? ut determinatio illa prorsus impediatur? ut vis effectum non consequatur? ut exempli caussa grave non in linea recta, sed per curvam descendat, aut plane non descendat, sed in libero aere non aliunde sustentatum hæreat: hæc certe, & quæ similia sunt, in se non repugnant: restat igitur, ut leges motuum absolute necessariæ non sint.

COROLL. Leges igitur motuum contingentes (ont. §. 98. cor. 2.), ac proinde etiam mutabiles sunt (ontol. §. 116.); quod idem de ordine, cursuque naturæ, utpote connexis (§. præc.) affirmandum est.

SCHOL. Qui absolutam harum legum necessitatem evincere vellet, eidem demonstrare incumberet, eas ex essentiis substantiarum creatarum profluere; quis autem id serio affirmaverit? sunt certe ipsarum essentiæ prorsus indif-

fe-

ferentes, ut viribus suis secundum has vel illas leges agant, nec umquam Spinoza, aut quivis alius ejusdem sectator contrarium evincet. Possunt ex iisdem libris in bibliotheca repositis diversissimi ordines confici, cur res mundanæ aptæ non sint ad alios, diversosque ordines constituendos? profecto ipsi nos eam habemus potestatem, ut corpora particularia varie trasponamus, conjugamus, aut separamus: nonne possumus viventium actiones, animalium, plantarumque generationes abrumpere; plantas evellere: semina fecundationi inepta reddere; insitiones surculorum in alterius speciei truncos facere; corporis lapsum supposito obstaculo impedire, aut in contrariam etiam partem movere; & alia id genus innumera, quæ sine opera nostra numquam evenirent? quid autem hæc omnia commonstrant; nonne contingentiam, ac mutabilitatem legum naturæ? nonne earumdem lationem a liberrimo Auctoris arbitrio pendere? Verum erit fortasse, qui dubitet, utrum hæ determinate leges, quas in theorematis demonstratione enumeravi, reapse in natura obtineant: id quidem minime officiet; quodcumque quis in physicis systema amplectatur, seu cum Cartesio, seu cum Nevvtono, aut Boscovichio sentiat, fateri nihilo minus cogetur, leges, quas ipse in natura agnoscit, contingentes, ac mutabiles esse. Sed jam satis; quæ a profanis obmoventur, sequente in capite commodius resolvam.

LXXXIX. *Secundum naturæ ordinem* fit, quidquid naturæ ordini convenit, eodemque salvo, ac illæso fieri potest, aut debet, *ut lapsus corporis non suffulti*. *Secundum naturæ cursum* fit, quidquid in illis eventibus locum habet, quorum consecutio cursum naturæ constituit; *ut quotidianus ortus, & occasus solis*.

Quid secundum, aut contra naturæ ordinem, & cursum?

solis. *Contra naturæ ordinem* fit, quod ordini naturæ adversatur, eoque salvo, ac illæso fieri nequit; *ut corpus specifice gravius in aere hærens*. *Contra naturæ cursum* fit, quidquid ad illos eventus non pertinet, quorum consecutio hunc cursum absolvit; *ut eclipsis solis tempore plenilunii*.

Quid effectus naturalis? XC. *Effectus naturalis* est, qui provenit a vi substantiæ creatæ secundum leges naturæ universales agente, qualis est *combustio ligni in ignem injecti*, *aut lapsus corporis per lineam rectam*.

COROLL. 1. Omnis effectus naturalis est secundum naturæ ordinem, atque cursum, & vicissim.

COROLL. 2. Spiritus creati quicumque ad substantias creatas referuntur: igitur si quos effectus viribus suis secundum universales naturæ leges agentibus producunt, ii in naturalibus habendi sunt (conf. §. 86. cor. 1.).

SCHOL. loquor hic de effectu naturali, prout is opponitur supernaturali, de quo statim dicam. Alia est partitio effectus in *naturalem*, & *artificiosum*, quæ huc non pertinet; uterque enim viribus naturæ perficitur, hoc solum discrimine: quod hic ab ingenio hominis artis legibus imbuto directionem accipit, ac ad certum finem destinatur: ille non.

CA-

CAPUT II.

De Effectibus Supernaturalibus, ac nominatim de Miraculis.

XCI. *Effectus supernaturalis* est, qui non provenit a vi substantiæ creatæ secundum universales naturæ leges agente; *ut subitanea morbi depulsio, suscitatio mortui, creatio alicujus substantiæ.* Quid effectus supernaturalis.

Coroll. 1. Effectus supernaturalis vel absolute non provenit a vi substantiæ creatæ; vel si ab hac vi proveniat; ea non agit secundum universales naturæ leges.

Coroll. 2. Omnis effectus supernaturalis est contra naturæ ordinem atque cursum, & vicissim.

XCII. Omnis effectus supernaturalis est *supra naturam*, ut ex terminis patet, contingit vero vel *præter*, vel *contra* naturam. Effectus *præternaturalis* dicitur, cum in universa natura, ejusque legibus duntaxat nulla est ratio, ut is eveniat; *ut rosam crescere sine semine.* *Contranaturalis* autem, cum non modo in tota natura ratio non est, ut eveniat, sed etiam ratio in ea continetur, ut non eveniat; ut *incorruptio corporis humani in igne.* & quotuplex.

Schol. Non sum nescius, vocabula hæc interdum in alia significatione usurpari, atque ad effectus tantum naturales applicari: ita medici omnem statum corporis morbosum *præternaturalem* dicunt; alii motum lapidis in altum

pro-

projecti *contranaturalem* vocant. Intelligitur nimirum in his terminorum acceptionibus natura particularis cujusdam corporis, ejusque singularis constitutio, cui, si quid contrarium, aut tale, quod eidem nec repugnat, nec necessario competere debet, eveniat, etsi cum universæ naturæ legibus optime congruat, *contranaturale*, aut *præternaturale* appellatur. Prioris exemplum est actio veneni in corpus animalis ab eo hausti: posterioris chalybs virtute magnetica imbuta, aut ferrum in rotulam elaboratum. Sed sensus hos improprios esse nemo non videt; quare consultius est, ut illos effectus *violentos*; hos *artificiosos* eorum, qui accuratius loquuntur, exemplo nuncupemus.

Quid miraculum?

XCIII. *Miraculum* est effectus supernaturalis vel ob raritatem, & insolentiam, vel ratione temporis, & adjunctorum admirationem in spectatore excitans.

COROLL. 1. Omne miraculum est effectus supernaturalis; at non vicissim: unde effectus supernaturalis rite distribuitur in absolute supernaturalem, & miraculosum.

COROLL. 2. Quæ igitur generatim de effectu supernaturali dicta sunt, miraculis quoque conveniunt. Est nempe quodvis miraculum contra naturæ ordinem, & cursum; item supra naturam, ac nominatim vel præter, vel contra eamdem.

Definitio vindicatur.

SCHOL. 1. Erunt, nullus dubito, qui definitionis hujus rationem postulabunt; illi sic habeant, effectus supernaturales duplici ratione contingere novimus; aliqui in iisdem adjunctis perpetuo eveniunt, ut adeo adjuncta hæc videantur esse leges quædam universales, quas sibi supremus naturæ Auctor in administrando hoc

hoc universo liberrime præstituit : ita semper creatur anima rationalis , cum in utero materno fetus eam saltem organizationem obtinet , ut actiones corporis vitales perfici possint ; ita cum corpore humano semper anima rationalis, cum belluino semper spiritus inferioris ordinis conjungitur; ita positis iis conditionibus, quas Deus libere , & non quasi ex pacto quodam requirit, hominibus gratiæ supernaturales conferuntur . Alii effectus supernaturales nullis certis adjunctis, nullis constantibus , generalibus legibus alligantur ; sed modo , ac tempore prorsus insolito ex liberrimo summi Conditoris arbitrio secundum abscondita nobis divinæ sapientiæ consilia perficiuntur : ita ad verba Josue sol stetit ; ita , volente Moyse super Ægyptum , & moriente Servatore super universam terram tenebræ inductæ sunt ; ita Lazarus a mortuis suscitatus , panes multiplicati , aqua in vinum versa est . Porro, si in notionem miraculi , quam vulgo homines habent, attentionem convertamus , facile perspicimus contineri in ea quidpiam , quod admirationem in nobis concitet , idque ipsum etymologia vocabuli luculente confirmat . Jam vero experientia certum est , a prioris generis effectibus nullo nos modo in admirationem rapi ; rapi vero ab iis , qui ad posterius genus pertinent ; igitur si ideæ omnibus communi consulendum sit , ut omnino est (conf. §. 87. sch. 1. fin. log.), nequit quivis generatim effectus supernaturalis miraculi nomine venire , quemadmodum Leibnitius cum suis contendit . *Récueil de div. piéc. t. 1. 4. écrit. §. 43.*

At confundi miraculum cum mirabili , & ipsa monstra , ut ait Leibnitius , in miraculis habenda fore conqueruntur . Nequaquam : effectus *mirabilis* est effectus naturalis ad concitandam in spectatoribus admirationem aptus :

mi-

miraculum vero ex natura sua ad effectus supernaturales pertinet. Deinde raritas, inquiunt, insolentia, admirabilitas sunt determinationes solum externæ, quæ internum effectuum discrimen efficere nequeunt. Sit sane; quid igitur? Ego sic exsistimo, necesse omnino esse, ut internum, ac essentiale discrimen inter effectum naturalem, & supernaturalem statuatur; id vero amplius non requiri, cum effectum supernaturalem in absolute supernaturalem, & miraculosum subdividimus; quemadmodum nec ipsi Leibnitiani internum discrimen attendunt, cum tres miraculi species constituunt, nimirum quoad substantiam, quoad modum, & restitutionis. Denique opponunt suscitationem mortui semper fore vere miraculosam tametsi frequentissime, immo quotidie eveniret. Ita quidem, modo non secundum certas, & constantes leges simul efficeretur: sola certe frequentia naturæ miraculi a me definiti non obstat; at si mortui suscitatio vel aliud quodcumque verum alias miraculum certas, ac universales leges sequeretur, ita ut positis iisdem loci, ac temporis adjunctis effectum consimilem certo prædicere possemus, tam parum sane eum in miraculis haberemus, quam parum nunc hoc nomen creationi animæ rationalis tribuimus. Hoc ipsum profecto ii intelligere videntur, qui cum Boehmio nobis largiuntur collationem gratiarum supernaturalium ad miracula proprie dicta referri non posse; verum viderint illi, quomodo secum ipsis consentiant. Sed mittamus ista, ne in logomachiam incidamus; in eo solum cardo rei vertitur, ut solidissimis rationibus evincamus, posse multa contra stabilitas naturæ universæ leges a Deo effici, ad quod nihil interest, seu omnes universe effectus supernaturales, seu eos solum, qui cum admiratione

Cosm. c. 4. §. 570. sch.

con.

conjuncti sunt, miracula compelles. Quod antequam præstetur, aberrantes quorumdam de natura miraculorum opiniones in examen vocandæ sunt.

Schol. 2. Benedictus Spinoza miraculum definit *opus esse naturæ, cujus caussam naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare non possumus*. Est illi nimirum miraculum effectus tantum naturalis; verum insolitus, cujusque, tametsi secundum generales naturæ leges necessario efficiatur, homines tamen caussam detegere nequeunt. Hac in sententia essentialis miraculi character, qui in eo consistit, quod supernaturalis effectus sit, atque omne inter miraculum, & mirabile discrimen tollitur, nec mirum: nititur enim falsa hypothesi, leges naturæ nullo modo mutari posse: videatur Buddeus. Quæ opinio Spinozæ, *Tract. Theol. pol. c. 6.* *De atheism. & superst. c. 7.*

Ad absurdam hanc opinationem fere accedit Thomas Hobbesius; etsi enim ajat miraculum *immediatam Dei actionem* esse, inscite tamen subjungit, *naturales ejus caussas comprehendi a nobis nequaquam posse*; quod argumento est ipsius opinione miraculum ab effectu naturali reapse, & in se non discerni. Atque de hoc dubitare nos minime patiuntur ea, quæ de Deo, ejusque natura homo impius alias effutiit. Pestiferam hanc doctrinam refutavit Grappius in theologia recens controversa. Hobbesii, *Leviath. c. 37.* *P. 2. c. 2. q. 6.*

Bernardus Connorius ea spargit principia, quæ nullo modo inter se cohærent, nisi Spinozæ exemplo Deus cum natura misceatur; miracula ex naturæ, & motus legibus, vocatis in subsidium principiis medicis, dijudicanda esse contendit, dumque multis modum, ac rationem, qua comprehendere possimus, quomodo ea efficiantur, docere aggreditur, audet incredibili impudentia miracula, quorum sacræ literæ Connorii, *Evangel. medici. art. 5. & 6.*

teræ

teræ meminerunt, ex caussis pure naturalibus explicare.

Grevvii, Cosmol. sacr. l. 4. c. 5. Nehemias Grevvius per miraculum intelligit effectum insolitum, & rarum, provenientem a caussis, seu vi naturali, at incognita, in quantum ea a Deo ad consecutionem determinati cujuspiam finis dirigitur, ut adeo ex ipsius mente miraculum non sit, nisi *opus naturale, insolitum, atque a Deo ad certum finem directum*. Sed hæc sententia a Spinoziana non multum abludit, ut per se manifestum est; tollit enim internam miraculi naturam; tollit quoque omne criterium, quo miraculum a mirabili discernatur; quid namque vetat, ut circumscriptorum aliquis caussæ latentis non ignarus effectum quempiam insolitum ita ad certum finem dirigat, ut ea directio a Deo provenire spectatoribus appareat?

Lockii. Tract. de mirac. Joannes Lockius opinatur miraculum *operationem* esse *quamdam in sensus incurrentem, quæ, cum spectatoris captum exsuperet, ipsiusque opinione cursui naturæ constituto contraria sit, ab eo pro divina habetur*. Peccat hæc sententia in eo, quod sublato interno, ac absoluto miraculi charactere totam ejus rationem comparate ad spectatoris captum definiat, quo semel admisso vix ullus in rebus naturalibus effectus tam vulgaris erit, qui non a rudiori aliquo in miraculis haberi possit. Quod si præterea dissertatiuncula illa attentius discutiatur, facile quis in suspicionem venerit, ipsum occulte cum Spinoza hac in re collusisse; fuerunt certe viri eruditi, qui contendebant, Lockium *virtutis superioris* nomine, quo adeo obscure usus est, non aliud, quam naturam, quæ Spinozæ Deus sit, intellexisse. Sed nolo ego quidquam iniquius statuere.

Huttevillii & Klarkii. Superest, ut duorum clarissimorum virorum Klarkii, & Houttevillii de miraculorum natura opi-

opiniones examinemus; sunt enim & in iis quædam, quæ minus probari possunt. Ac Hottuevillius, quidem negat miracula contra naturæ leges evenire; simulque in eo solum præcipuum ipsorum characterem constituit, quod effectus insoliti, nobisque incogniti sint, ac ad nobiliorem quemdam finem a Deo ordinentur. Si quæras unde, & quomodo insoliti hi effectus edantur? Respondet: Deum initio generales quasdam leges sanxisse, secundum quas totum regeretur universum; at jam tum etiam caussas naturales ita disposuisse, ut certo subinde tempore ejusmodi eventus extraordinarii contingere debeant. Verum multa sunt hac in doctrina, quæ jure carpi possunt; nolim equidem odiosa uti comparatione exemplo Fallonii, qui contendit eam a perniciosa Spinozæ definitione quam proxime abesse; id certe cum omnibus superioribus commune habet, quod internum, & absolutum inter effectum naturalem, & miraculosum discrimen prorsus tollat, quod nulla omnino ratione sustineri potest; hoc enim, ut communi hominum sensui repugnat, ita præterea falsissimo nititur principio: non posse a Deo leges naturæ mutari. Deinde non video, quid eam inter, ac Grevvii opinionem supra refutatam discriminis intercedat; merito igitur a Valsechio (a) vehementer exagitata fuit. Quod autem ad Klarkium (b) attinet; docet vir doctissimus miraculum esse *effectum consueto naturæ ordini contrarium a natura quadam intelligente, quæ viribus hominem superat, extra ordinem productum*. Quod hac in definitione displicet, illud est: quod ea geniis quoque seu bonis, seu malis potestatem naturalem vera miracula patrandi tribuat, quod defendi non posse infra ostendam. Klarkio adstipulantur Joannes Clericus in dissertatione de miraculis

De rel. christ. l. 1. c. 5.

Dissert. de mira.

(a) *Contra Incr. vol. 2. l. 3. c. 16.*

(b) *Trai. de l'exist. & des attrib. de Dieu t. 3. ch. 19.*

culis tractatui de incredulitate præfixa, VVilliam Fleetvvoodus in dissertatione de miraculis, Tillotsonus, Stillingfleetus, aliique complures Angliæ theologi; eumdem contra impugnavit Jacobus Serces singulari libro Amstelodami anno 1729. in lucem dato; sed in aliud extremum delapsus vir illustris omnem plane potentiam mirabilia quædam efficiendi geniis ademit: quod, ut consequeretur, necesse erat, ut sacrarum litterarum effata, veterumque auctorum testimonia, in quibus mirabilium a falsis vatibus, aut editorum, aut edendorum mentio fit, in alienum sensum violente detorqueret, ac unice de fraudibus, dolis, ac præstigiis accipienda esse doceret: id quod cum Samuele VVerenfelsio, Alphonso Turretino, Arnoldo Noltenio, aliisque fidelissime præstitit, quo tamen successu paullo post dicendi locus erit. Quæ denique Humius (*a*) contra miracula disputavit, solide refutata invenies apud Georgium Campbellum (*b*): mihi jam longiori esse non licet.

(a) *Specim. de mirac.*
(b) *Dissert. de mirac.*

Quid miraculum quoad substantiam & quoad modum?

XCIV. Miraculum, cum sit effectus supernaturalis, non provenit a vi substantiæ creatæ secundum universales naturæ leges agente (§. 91.): igitur miraculum superat omnes omnium creatarum substantiarum vires. Jam vero vel ita has vires superat, ut effectus in se spectatus absolute, & sub nullo respectu ab iis effici queat, ut *creatio*, *seu annihilatio alicujus entis*, *suscitatio mortui*. Quod tale est, miraculum *quoad substantiam* compellatur; vel solum pro his adjunctis, & quoad modum effectionis eas vires excedit, & dicitur miraculum *quoad modum*, quale est *subitanea morbi depulsio*.

Schol.

Schol. Nemo sibi persuadeat miracula quoad modum inferioris in se ordinis esse, aut vilioris quodam modo conditionis: absit istud; sunt ea veri nominis miracula, & effectus ab absoluta Dei omnipotentia profecti, cui omnia possibilia eodem, id est, nullo constant labore, nec facilius quidquam, aut difficilius factu concipi potest. Discrimen istud ideo solum statuimus, quod magnum in dijudicandis miraculis usum præstat, ut deinceps apparebit. Certe si ad rationem veri miraculi requireretur, ut effectus absolute, ac sub omni respectu universæ naturæ vires exsuperet, mirabilis coturnicum in castra Hebræorum compulsio, murorum urbis Jerichuntinæ ruina, inveteratorum morborum curationes a Christo effectæ, & complura alia, quæ omnium proborum consensione adhuc in veris miraculis numerabantur, ex eorum numero expungenda forent.

XCV. *Miracula possibilia sunt.* Si leges motuum, secundum quas omnes in mundo mutationes perficiuntur, contingentes, & mutabiles sunt, tum de interna miraculorum possibilitate nulla potest ratione dubitari; atqui illud ita est (§. 88. cor.): igitur evidens est miracula veri nominis possibilia esse.

Miraculum est possibile.

Schol. 1. Profecto si leges illæ, secundum quas vires substantiarum creatarum aut possunt, aut debent agere, mutari queant, multa effici poterunt, quæ ab iis viribus secundum leges sibi præstitutas agentibus nequaquam proveniunt. Poterunt exempli caussa leges motus suspendi, & motus in corporum conflictu sine celeritatis imminutione communicari; poterunt impediri actiones naturaliter ex caussarum creatarum viribus secuturæ, ut ignis tres pueros in

in fornace Babylonica non *læsit*; poterit nova series nova determinatione inchoari, & ea quidem ratione, qua creatæ vires nequeunt, ut subitanea morbi depulsione, aut mortui suscitatione; poterit aliud nondum exsistens procreari, aliud annihilari, vel quacumque demum ratione aliud in alterius locum substitui, ut per conversionem aquæ in vinum contigit; poterunt conjungi ea, vel disjungi, ad quæ conjungenda, aut disjungenda vires naturæ se non porrigunt, velut montis in alium locum translatione; poterunt denique alia quamplurima, modisque diversissimis effici, quæ vires omnium creatorum entium prorsus excedunt.

Respondetur objectis.

SCHOL. 2. Quæ minuti philosophi contra objectant, ad hæc fere reducuntur. Ajunt

1.) Leges naturæ fluunt ex essentiis substantiarum creatarum: igitur æque immutabiles sunt, ac ipsæ essentiæ.

℞. Nequaquam; etsi enim vis substantiis interna, quin essentialis sit; ea tamen ex se non potius hanc, quam illam legem poscit, estque prorsus indifferens, ut hoc, vel illo modo agat; ita vis motrix substantiæ materialis ex natura sua non exigit, ut motum in hac potius, quam illa directione, per lineam potius rectam, quam curvam efficiat: quare liberum Deo relinquitur, ut ipse, quam placuerit, legem constituat. Deinde, quid obstat, quo minus Deus actiones harum virium aut augeat, aut minuat, aut prorsus impediat, quemadmodum nos ipsi lapsum corporis impedire possumus (conf. §. 88. cum sch.)? Errant igitur, qui universales naturæ leges in attributis entium mundanorum habent; attributorum quippe ratio sufficiens in ipsis entium essentiis continetur (ont. §. 56.), hæ vero leges a liberrima Dei voluntate proficiscuntur. Verissimum

ſimum equidem eſt leges naturæ rerum eſſentiis conformatas eſſe, ipſiſque earum rerum ordinem aptari; verum id non ita accipiendum eſt, quaſi hæ naturæ leges ex rerum eſſentiis abſoluta neceſſitate promanent, ordoque fatalis inde enaſcatur; ſed quod iiſdem non repugnent, & ordo conſtitutus ipſis conſentaneus ſit.

2.) Spinoza ita arguit: „ Leges naturæ univerſales mera ſunt decreta Dei, quæ ex neceſſitate, & perfectione naturæ divinæ ſequuntur. — — — Quidquid fit, per Dei voluntatem, & decretum fit, hoc eſt, ut jam oſtendimus, quidquid fit, ſecundum leges, ac regulas, quæ æternam neceſſitatem, & veritatem involvunt, fit. — — — Idem etiam ex hoc facile poſſet oſtendi, quod potentia naturæ ſit ipſa divina potentia, & virtus; divina autem potentia ſit ipſiſſima Dei eſſentia. „ *Tract. theol. pol. c. 6.*

℞. Everſo jam abſurdiſſimo Spinozæ ſyſtemate (§. 41. ſch.) ea, quæ hic impudenter effutit, nullam amplius robur habere queunt. Sed ut aliquid dicam: imprimis eadem confidentia, qua ipſe in aſſerendo utitur, negamus hæc Dei decreta ex neceſſitate, & perfectione ipſius naturæ ſequi: nulla certe inter infinitam Dei perfectionem, & has determinate leges connexio oſtendi poteſt, neque ex aliis huic rerum univerſitati præſtitutis imperfectionis quidpiam in Deum redundaſſet. Deinde imperite, ac callide æternitatem cum neceſſitate confundit, quaſi vero omne, quod ab æterno futurum erat, & perpetuo ſuam veritatem determinatam habet, hoc ipſo etiam neceſſario futurum ſit. Denique tametſi Dei potentia ſit realiter ipſa ejus eſſentia, non eſt tamen inde conſequens, ut id, quod ab hac potentia efficitur, non ſit contingens. Verum

potentiam naturæ ipsam esse Dei potentiam nemo admiserit, nisi qui ad eamdem cum ill impietatem devenerit.

3.) Leges naturæ morales necessariæ sunt, & absolute immutabiles; cur non igitur idem d legibus naturæ, quas physicas, seu mechanica vocant, affirmetur?

℞. Ratio dispar in eo sita est: eas Deus neces sario creaturæ rationali præstituere debuit : non item has toti rerum universitati. Ad divinas nimirum perfectiones vehementer pertinebat, ut hominem, quem condidit, provide, & sapienter ad finem suum consequendum gubernaret, id quod non præstitisset, nisi præcepisset ea, quæ ad finem illum obtinendum necessaria sunt, & contra vetuisset ea, quæ hominem ab hoc fine avertunt, quo uno tota lex moralis continetur. At contra entia creata seu hoc, seu illo modo agant, seu his, seu aliis legibus gubernentur, ad finem suum pertingunt, perfectionesque divinas patefaciunt; unde nulla Dei perfectio has *determinate* leges physicas postulavit, quamvis ejus sapientia, ac providentia aliquas *indeterminate* exegerint: quare nihil etiam obstabit, ut ne in casu quopiam particulari legum physicarum una aliqua mutetur.

4.) Si miracula sint possibilia, sequitur imprimis Deum in decretis suis mutabilem esse, ut qui novum, & extraordinarium effectum in tempore decreverit; sequitur deinde etiam eum initio non sat provide, & caute egisse, & velut ob adjuncta non prævisa miraculum edere; quæ omnia pugnant cum infinita Dei perfectione.

℞. Etiam consecutiones has cum ratiocinandi legibus pugnare. Quod ad primum: eadem simplicissima, ac immutabili voluntate, qua Deus hanc rerum seriem ab omni æternitate decrevit,

vit, simul statuit hoc vel illo tempore, hoc vel illud miraculum patrare: quare nulla est in ipso novarum volitionum successio, ob quam interne mutaretur. Idem nimirum hic contingit, quod evenit, cum mundus ob æternum Dei decretum exsistere incepit, de quo supra dixi (§. 27. schol. n. 6.): opera mutat, inquit S. Augustinus, consilia non mutat. Mutaretur equidem Deus, si legem quampiam moralem immutaret; cum enim illam necessario tulerit, si nunc aliqua mutatio eveniret, censeretur ipse eam in tempore velle, quam ab æterno nec voluit, nec velle potuit, sicque contra suas perfectiones ageret: alia longe legum physicarum ratio est, quas cum Deus initio libere voluerit, potuit eas quoque cum restrictione quadam, & exceptione pro casibus quibusdam singularibus constituere. Physica nempe divinarum perfectionum manifestatio per diversas leges obtineri potest; moralis vero, quæ creaturarum liberarum propria est, per has solum leges morales. Quod ad alterum: Deus non ideo miracula edit, quod in hac rerum serie quædam male, aut improvide constituta sint, quæ emendatione aliqua, aut correctione egeant; absit a nobis temerarium hoc de divinis actionibus judicium: habet illa fines alios Majestate sua dignissimos, cur nonnunquam effectum, quem per aliam ab æterno caussarum naturalium dispositionem via prorsus ordinaria consequi potuisset, per miraculum obtineri velit, quin propterea sapientissimæ illius providentiæ quidpiam decedat. Immo hac ratione divina bonitas, potentia, rerum creatarum cura, aliæque perfectiones multo maxime illustrantur: experientia certe docet, homines passim effectibus insolitis magis, quam iis, qui secundum naturæ cursum eveniunt, ad laudes

potentissimi, benignissimique Conditoris prædicandas stimulari. Atque hinc patet in gravissimum errorem prolapsum fuisse VVolfium, virum cetera eruditissimum, cum contendit miraculum a divina quidem potentia, non autem a sapientia proficisci posse, ac mundum, in quo omnia naturaliter eveniant, verum esse sapientiæ opus, multoque meliorem eo, in quo multa miracula patrentur.

Vernünftige Gedancken von Gott, der VVelt, und der Seele des Menschen. §§. 1039. — 34.

5.) Hæc de miraculorum possibilitate doctrina multis fraudibus, ac deceptionibus ansam præbet; notum est, quam multæ, & admodum noxiæ fabellæ tum olim inter idololatras, tum nostra quoque ætate in vulgus sparsæ sint. Quid quod ignoramus, quatenus vires omnium substantiarum creatarum pertineant? omnes certe naturæ leges, totumque rerum ordinem nemo perspicit, quod tamen necesse foret, ut de veritate miraculi absolute pronuncietur, ut argutatur Rousseavius. Et fortassis exsistit ordo quidam naturæ diversus a præsente, nobisque adhuc incognitus, qui sese progressu temporis evolvat, ita ut secundum eum effectus ii insoliti, quos in miraculis numeramus, necessario eveniant. Magis igitur e re fore concludunt, ut aut miraculorum possibilitas penitus tollatur, aut totum argumentum æterno silentio prætereatur.

Emile t. 3. p. 88.

℞. Ad singula. Primum argumentum est huic simillimum: plurimæ olim fabulæ de Diis spargebantur: magis igitur consultum est exsistentiam Dei inficiari; o præclaram, dignamque philosopho argumentationem! Si quando hæc doctrina fraudibus, ac fabulis occasionem præbuit, id non ex ea *per se*, sed *per accidens*, ut ajunt, fluxisse certum est, quod veritati minime obest; sed malitiæ, aut ruditati hominum adscribi debet. Quis ignorat, sanctissimis quibusque rebus homines impios frequenter abuti,

uti, an eæ propterea abjiciendæ sunt? id solum inde sequitur, oportere, ut in ferendo de eventis insolitis judicio cautissimi simus, neque cum plebe nimis credula omnia sine discrimine in miraculis habeamus: verum æque errant, qui nihil; quam, qui omnia credunt. Deinde ignoramus equidem, quousque vires totius naturæ se porrigant; scimus tamen eas finitas esse, ac proinde effectum, qui vim infinitam postulat, qualis est creatio, annihilatio, mortui suscitatio; ab iis proficisci non posse; scimus item perfrequenter, quid vires creatæ in casu particulari, in his adjunctis, in quibus versamur, possint, aut non possint; scimus constantes esse motuum leges; ab iisdem caussis eodem modo applicatis eumdem semper effectum sequi, & quæ sunt ejusmodi. Id jam vero sufficit, ut absolutum sæpe de effectu insolito judicium formetur; cum enim dentur miracula quoad modum, quæ in se totius naturæ vires non exsuperant, satis est, ut certitudine morali constet, hunc effectum in his adjunctis a vi creata effici non posse: non igitur necesse est, ut vires totius naturæ exploratas habeamus. Egregie hoc argumentum pertractat, ac Rousseavium refutat Bergierius (*a*). Ego autem ex Clerico (*b*) profanis istis minus suspecto quædam proferam, quibus objectioni plane satisfiat. „ Rerum quidem naturalium, ita ille, inadæquatam nobis esse „ ideam, aut an sit adæquata, scire nos non „ posse ultro fatemur. Attamen tanta non est „ ignorantia nostra, ut numquam quidquam „ præter naturæ ordinem esse affirmare possimus. Multa gentium, & sæculorum omnium experientia constant, qualia sunt, „ quæ modo diximus. Proprietates quidem „ omnes humanæ naturæ, & substantias, quibus homo constat, non satis esse notas pas-

(a) *Déisme réfuté p. 2. Lettr. 12. p. 211*

(b) *Pneumat. s. 3. c. 8. n. 6.*

„ sim ostendimus, nec eo secius ab homine „ decem millia pondo bajulari, & ignis ve„ hementiam sine detrimento ferri non posse „ notum est. Si quis tantum pondus ferat, „ aut illæsus in mediis ignibus diu maneat, „ id præter naturæ esse ordinem omnibus li„ quet. Si diceretur cometa ad solis nostri „ verticem appulsus præter naturæ ordinem „ esse, posset hoc in dubium revocari, quia „ satis nobis non est notus cometarum motus, „ ut, quid sit præter ordinem, quo moven„ tur, certo definire queamus. Sed ubi de „ rebus sermo est, quas omnes homines sem„ per eodem modo se habere experti sunt, „ quid sit præter naturæ ordinem, pronuncia„ re certo possumus, ut ex allatis exemplis „ intelligere est. „ Qui denique ad occultum naturæ ordinem confugiunt, ii viderint, in quas sese tenebras ultro abdant. Si ignotus ille ordo, quo argumento exstare comprobabitur? eritne ille diversus a conspicuo hoc totius mundi corporei ordine, an idem cum eo? si idem: quomodo incognitus? si diversus: an etiam oppositus? at repugnat utique, ut eodem tempore in eodem mundo duo ordines inter se pugnantes obtineant; si autem non oppositus, tum cum noto nobis ordine congruet; quid igitur? an nihilo minus effectus secundum illum evenientes huic repugnabunt? an non potius huic quoque conformabuntur? demum si ignotus ille ordo, qua ratione Prophetis, Apostolis, aliisque pietate conspicuis innotescere potuit? innotuisse autem vel ex eo luculente patet, quod ordinis hujus effectus præviderint, prædixerint, illique secundum illorum verba, aut preces constanter evenerint.

Solus Deus est vera caussa miraculi.

XCVI. *Solus Deus est caussa efficiens principalis miraculi*. Miraculum, utpote effectus su-

ſupernaturalis (§. 93.) vel abſolute non provenit a vi ſubſtantiæ creatæ, vel ab ea quidem provenit, ſed non ut agente ſecundum univerſales naturæ leges (§. 91. coroll. 1.); quidquid horum ſit, ſua conſtat propoſitioni veritas. In priori ſiquidem caſu aperte conſequens eſt, ut illud a vi ſubſtantiæ increatæ, quæ Deus eſt, proficiſcatur: in poſteriori autem ſubſtantia creata agit ſecundum legem quampiam extraordinariam pro ſingulari hoc caſu præſtitutam, ac proinde ad nutum, & ſpecialem juſſionem Dei, qui ſolus ſtatutas a ſe leges mutare, novamque ſancire poteſt; ſed ejuſmodi cauſſa miniſterialis eſt, & inſtrumentali æquiparatur; alteraque, ad cujus nutum actio exercetur, principalis audit (ont. §. 147. & ſch. 1.): in utroque igitur caſu ſolus Deus eſt cauſſa efficiens principalis miraculi.

Coroll. 1. Miraculo igitur velut vivæ Dei voci auſcultandum; neque fieri omnino poteſt, ut doctrina, in cujus confirmationem patratur, vera non ſit.

Coroll. 2. Atque ideo infinitæ Dei bonitati, veracitati, ac providentiæ repugnat, ut miraculum edatur iis in adjunctis, in quibus ſpectatores ſecundum omnes humanæ prudentiæ leges ad falſam doctrinam amplectendam inducerentur.

Schol. 1. Neque vero quis in dubium vocabit, opinor, mutationem univerſalium naturæ legum ad ſolum Deum pertinere; ille enim ſolus ſupremum in res creatas dominium obtinet, hocque uſus dominio has leges conſtituit: quare, etſi ignoremus, cujus efficacitatis vires creatorum ſpirituum ſint, id tamen certiſſime affirmare licet, ipſos generales naturæ leges perturbare, aut aliqua ratione immutare

non posse. Errant igitur, qui Clarkium secuti geniis quoque seu bonis, seu malis vera miracula patrandi potestatem tribuunt. „ Non „ animadvertit Clarkius, inquit Moshemius in „ Cudvvorthum, incredibile omnino, & a „ ratione aversum videri, Deum, qui summa „ sapientia leges naturæ sanxit, & rogavit, „ inferioribus naturis tantum virium largitum „ esse, ut, si velint, legibus illis modum „ queant ponere. Certe nulli sapientiam, & „ providentiam suam probaturus esset rex ille, „ qui ministris suis facultatem daret, leges „ magna cura excitatas a se, ac roboratas pro „ lubitu vel abrogandi, vel impediendi. Ne„ que caussæ aliquid video, cur de supremo „ Numine aliter nobis existimandum sit. „ — — — Nulla res cum veritate, & reli„ gione major sit, haud esse tantam inde li„ quet malis geniis potentiam a Deo datam, „ quantacumque ceteroquin ea in se sit, ut „ vel ad errorum confirmationem, vel ad ve„ ritatis cælestis oppugnationem miracula pro „ lubitu, & arbitratu facere queant, — — „ Nimis remotum a divina sapientia, & be„ nignitate videtur, ut dæmones, quibus o„ dio sunt homines, & divina veritas, pote„ state, quam acceptam a Deo habent, libere „ utantur ad consilia divina invertenda, ho„ minesque in vitia & errores inducendos. „ Nemo, ut opinor, sapientem, & reipubli„ cæ cupidum regem illum diceret, qui eo„ dem tempore, quo ipse leges utilissimas ro„ gat, hostes suos pateretur perniciosas cir„ cumferre sententias, populoque viam ad exi„ tium sternere, siquidem his conatibus resi„ stere posset.

Syst. intell. c. 5. s. 1. §. 86.

Quæ de viribus spirituum opiniones?

SCHOL. 2. At vero etsi omnino certum videatur, nullam esse spiritibus puris in universales naturæ leges potestatem; id tamen inter do-

ctis.

ctissimos quoque viros acriter disceptatur, utrum iisdem omnis absolute vis deneganda sit, qua, utpote validiores, sagacioresque hominibus, multa efficere queant, quæ in se quidem naturæ legibus consentanea sint, nobis tamen iisdem adversa appareant, atque ideo speciem quamdam miraculi præ se ferant. Duæ sunt hac de re sententiæ; affirmantium una, negantium altera: ego utriusque partis momenta ea, qua fieri poterit, brevitate enumerabo: utra earum verior sit, lectoris esto arbitrium.

Ad priorem accesserunt Leibnitius (*a*), qui effectus a geniis patratos *miracula respectiva*, ac *inferioris ordinis* compellavit, Martinus Delrio, & recentius auctor anonymus (*b*). Sed omnium acerrime eam propugnavit Cudvvortus (*c*), cujus doctrinam magnis præconiis extulit Moshemius, atque compendiarie ita proposuit: „ Negat vir doctissimus (Cudvorthus) tantas esse malorum geniorum vires, ut vera possint edere miracula, id est, naturæ leges, quas Deus ipse posuit, vel tollere prorsus, vel etiam mutare: concedit autem fieri ab illis posse multa, quæ nobis videantur miracula, & hominum omnium facultates excedant. Neque est (subdit) inter philosophos, & theologos aliquis, qui hac de re dubitationem umquam commoverit; Distinguunt contra omnes inter *miracula*, & inter *mirabilia*; hæc effici posse a geniis affirmant: illa negant. Addit vir eximius: hac potestate non uti posse pro lubitu, & arbitratu inter homines cacodæmonem, præsertim cum res agitur veræ religionis: sed tum tantum, cum Deus id patiatur; permittere autem id Deum non aliter, quam cum aut explorare velit hominum erga se voluntatem, aut populos, qui lucem veritatis diu spreverant, & contem-

(a) *Essais de Théod. p. 3. §. 249. Récueil de diverse pié c. t. 1. ecrit. 4. & 5. §§. 44. & 117.*

(b) *Traité des miracl. a Paris 1763.*

(c) *Syst. intell. c. 5. s. 1. §§. 84. seqq. Loc. cit. not. 1. ad §. 86.*

„ ferant, iustissimis pœnis afficere, & in errorum servitutem tradere. Atque superius „ quidem si facere velit, non sinere supremum Numen, ut ad aliorum dogmatum „ confirmationem cacodæmon miracula (intellige, illa mirabilia) patret, quam eorum, „ quorum turpitudinem, & falsitatem simplicissimus quilibet statim perspicere valeat. „ Et vero, ut nonnulli arguunt, spiritus ab omni corporis compage separatos multa in hoc mundo præstare posse vel inde efficacissime suaderi videtur, quod & vi agendi polleant, ut omnes reliquæ substantiæ creatæ, &, creati cum sint, ad eam rerum seriem, quæ totam hanc universitatem constituit, pertineant, quam ob rem certis quoque legibus a Conditore præstitutis in agendo adstricti videntur. Quæ quidem hypothesis si assumatur, facile intelligitur, quomodo naturaliter, & salvis naturæ legibus effectus prorsus mirabiles a spiritibus effici queant; quemadmodum nempe, cum ope antliæ aquam elevamus, aut lapidem sursum projicimus, lex generalis de gravium descensu non mutatur, cum alia æque generalis, qua corpora directionem vis fortioris sequi jubentur, exstet: ita cum spiritus secundum sibi legem præstitutam quidpiam agit, communes naturæ leges, inter quas & illa locum habet, minime lædit. Addunt deinde quamplurima tum ex veteri gentium historia, tum ex ipsis SS. litteris (a) testimonia, in quibus interpretandis contrariæ sententiæ patroni ingentem violentiam adhibere coguntur, ut id, quod cupiunt, exsculpant; difficillimum nimirum esse putant, ut omnia loca, in quibus vel ipsius cacodæmonis, vel ejus ministrorum miracula commemorantur, de fraudibus solum, dolis, & fallaciis inimicorum veritatis intelligantur. Proferunt quoque exemplum: Magi, ajunt,

(a) *Deut. c. 13. v. 5. Math. c. 24. v. 4. 2. Thessal. c. 2. v. 9. 10. 11.*

ajunt, Ægyptiaci (*a*) virgas in colubrum vertunt; quid ad hæc adversarii? Præparatos a magis jam antea fuisse illos colubros inquiunt. Ita Constantinus Franciscus de Cauz in suo eruditissimo de cultibus magicis opere (*b*): „ Quod miraculum (Moysis) quum „ Pharao eludere vellet, vocavit *sapientes*, & „ *maleficos*, quibus quod jam Moysis miracu„ lum renunciatum fuit, facile fuit serpenti„ bus (his namque venenum adimere populis „ orientalibus cognitissimum erat) se munire, „ & dexteritate manuum, objectisve quibus„ dam larvis eadem simulare. Addit enim sa„ cer textus, *fecerunt etiam ipsi per incanta„ tiones Ægyptiacas, & arcana quædam SI„ MILITER*. Quia hæic nihil de opera dæ„ monis dicitur, quid vetat, secundum histo„ riæ ductum de imposturis, & præstigiis phi„ losophorum, & theologorum gentilium ea „ accipere? „ Tum ad explicationem hanc corroborandam provocat ad viros omnium ætatum doctissimos & ad ipsum S. P. Benedictum XIV. (*c*). Quod vero deinde dicantur in S. textu virgæ *versa fuisse in dracones*, id de substitutione commode intelligi posse putat, quemadmodum alias dicitur *luctus versus fuisse in gaudium* (*d*). At interpretationem communi SS. PP. ac celebriorum scripturæ interpretum opinioni adversam esse contendunt alii, laudantque pro se Tertullianum (*e*), Justinum M. (*f*), Ambrosium (*g*), Hieronymum (*h*), Gregorium Nisserum (*i*), Rupertum (*k*), Prosperum (*l*), Sedulium (*m*), Augustinum, Thomam, Lyranum, Tostatum, Bererium, Cornelium a Lapide, Josephum quoque Flavium (*n*); neque Benedictum XIV. quidpiam præsidii adferre: innuit ille quidem, ajunt, versionem eam pro substitutione accipi posse; at non clare exprimit, utrum hanc sub-

(a) *Exod. c.* 7. *v.* 11.

(b) *L.* 1. *c.* 5. §. 173.

(c) *De Canon. SS. l.* 4. *p.* 1. *c.* 3. *n.* 4.

(d) 2. *Reg.* 19.

(e) *L. de anim. c.* 57.

(f) *Q. orth. resp. ad q.* 26.

(g) *In c.* 3. *ad Tim.*

(h) *Q.* 2. *ad Algasium.*

(i) *L. de vit. Moys.*

(k) *In Exod.*

(l) *De promiss. p.* 1. *c.* 15.

(m) *Carmel. l.* 4.

(n) *Ant. l.* 2. *c.* 10.

Loc. cit. n. 14.

substitutionem a Magis ipsis, an in eorum gratiam a dæmonibus factam fuisse putet; quin hoc ipsum intellexisse argumento est, quod laudato in capite ab initio ad numerum 17. usque hæc quæstio pertractetur; utrum malis angelis vis, ac potestas vera miracula patrandi competat? Quam Sanctissimus Pater ita definit, ut detracta vera miracula edendi potestate vim tamen mirabilia efficiendi dæmonibus tribuat: ita docet posse angelos etiam malos naturali sua virtute ignem ex superiori aeris regione demittere; posse item vehementissimos ventos concitare, quibus maxima hominibus damna inferantur. Sed redeamus ad magos Ægypti: demus ipsos serpentes aliquot præparasse antea, & in sinu absconditos tenuisse; quomodo aquam fluminis in sanguinem convertere? Quomodo item tantum ranarum numerum & brevissimum intra tempus colligere, & occultare, & tanta dexteritate, ut Pharaonis præsentis oculos laterent, in omnem circa regionem dispergere? Cur deinde non ea quoque ratione sciniphes educere potuerunt (a)? Cur denique cognita sua imbecillitate statim potentiam summi Numinis professi sunt: *digitus Dei est hic* (b)? Audiamus rursus celeberrimum Moshemium (c). „Si astu egissent omnia Magi, Moyses & sibi, & caussæ, quam tuebatur, Dei haud melius consulere potuisset, quam si fraudulentis, & callidis hominibus istis speciem suam detraxisset, arcanaque eorum scelera, & flagitia Pharaoni, Ægyptiisque omnibus aperuisset. Ita omnis cecidisset hujus generis auctoritas; Ægyptus perspectis magorum fraudibus nec religionem amplius, nec rem publicam tam sceleratæ credidisset familiæ, novis denique, & sæpius repetitis miraculis ad flectendam Pharaonis mentem haud for-

Exod. c. 7. v. 22. c. 8. v. 7.

(a) *Ib.* v. 18.

(b) *Ibid.* v. 19.

(c) *In Cudw.* c. 5. s. 1. §. 86. p. 471.

„ tassis

„ tassis opus fuisset. Hoc ergo cum minime „ Dei hic legatus fecerit, sed multitudine „ miraculorum potius regis animum expugnaverit, effici hinc posse putem, non tam „ dolis, quam auxilio dæmonum armatos ad „ certamen cum Moyse magos processisse. — „ — Ipsa deinde magorum miracula non sunt „ talia, ut leges naturæ evertant, aut commode a genio quodam fieri nequant. — — „ Adstiterunt meo judicio dæmones quidam „ his hominibus, & sublatis repente baculis „ serpentes, quorum ingens erat in Ægypto „ copia, in medium projecerunt. „ Præterea alia eruditissimi hujus auctoris, quæ huc quam maxime facerent: ut cum solidissime ostendit verba Servatoris nostri: *surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia ita, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*: unice de fraudibus, & dolis intelligi non posse; neque enim, quod præcipue urget, gratia, & electio; sed ratio potius, & intellectus ad detegendos dolos requiritur, quæ in reprobis quoque dari possunt. Tum & illud S. Pauli de Antichristo loquentis: *cujus est adventus secundum operationem satanæ in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus*, ubi verba illa *secundum operationem Satanæ* κατ᾽ ἐνεργειαν τῦ σαταvᾶ oppositam interpretationem prorsus excludunt. Similiter hæc duo evincit; primum absurde, & periculose ad morbos tantum corporum, eorumque curationes detorqueri, quæ in libris novi fœderis de dæmonibus hominum corpora obsidentibus, eorumque electione referuntur. Alterum: eam opinionem rationibus non destitui, nec falsitatis aperte argui posse, quæ docet dæmones oraculorum quorumdam apud veteres auctores fuisse. Sed & istud in caussæ suæ patrocinium adducunt, qui vim efficien-

Loc. cit. pag. 865. Math. c. 24. v. 24.

2. Thess. c. 2. v. 9.

L. cit. §. 83. not. 1

Ib. §. 89. not. 5.

ficiendi mirabilia spiritibus indulgent, quod adversæ partis patroni in explicandis id genus eventibus ad præstigias, & illusiones dæmonis sæpius recurrant. Nec ipse doctissimus Cauzius ab ea responsione alienus videtur, cum ait: „ Separandæ omnino ab hac quæstione „ sunt tentationes & illusiones diaboli, de„ tentiones in erroribus idololatricis, quin im„ mo tempore adventus Christi, & post eum „ ad demonstrandum in omnes spiritus domi„ natum a divino numine admissæ obsessiones „ dæmoniacæ. „ Et rursus: „ Quid igitur „ de dæmonis potestate dicemus? Possumus „ admittere illusiones ab eo factas idololatris „ cum S. Athanasio. „ Jam vero hac ratione satis stabiliri putant commercium quoddam dæmonis cum hominibus: quid enim? Quærunt, si dæmon tentet; si illudat; si in idololatria homines detineat, an non vi sua naturali quædam efficere poterit, quæ nobis mirabilia videantur? Istud vero qui admiserit nullas prorsus operationes, quas dicunt magicas, a dæmone nostra quoque ætate edi posse difficillime conficiet. Deinde quid illæ dæmonum præstigiæ, ac illusiones sonant? Duplici illæ modo tantum intelligi possunt, ut docet Clericus; „ A quibusdam ita intelliguntur; „ quasi cacodæmones, quod nusquam est, quasi esset, sensibus objiciant, ut domus v. g. „ ibi videatur esse, ubi nulla est. Sed ut hoc „ fiat, aut cerebrum spectantium movent, ut „ solet moveri, quando obversatur domus, „ aut in aere domus speciem quamdam, quæ „ oculos spectantium percellat, exstruunt. — „ Præstigiæ ab aliis dicuntur artes quædam in „ sola dexteritate, & celeritate sitæ, quales „ sunt agyrtarum, qui manuum dexteritate, „ & motu celerrimo portenta quædam vulgo „ edere videntur. „ Quidquid igitur præstigia-

De cult. mag. l. 1. c. 5. §. 180.

Ib. §. 186.

Pneum. s. 2. c. 4. n. 11.

giarum nomine ipsis veniat, veram aliquam actionem, quam aperte negant, occulte dæmonibus attribuunt.

Venio ad alteram opinionem, quam eorum esse Moshemius ait, qui sapientia ceteris præstare sibi visi sunt: hi omnia generatim, ac sine discrimine in vulgi commentis reponunt, quæcumque de miris geniorum operationibus in historiarum monumentis referuntur. Defendunt hanc sententiam præ reliquis Samuel VVerenfelsius (a), Joann. Alphonsus Turretinus (b), Arnoldus Noltenius edita singulari dissertatione Francofurti ad Viadrum anno 1718. Jacobus Serces; tum Scipio Maffeus (c), Ferdinandus Sterzingerus (d) Academiæ Boicæ Socius, Ardoino dell'Osa (e) vero nomine P. Jordanus Simon ordinis S. Augustini, & sæpius jam laudatus a me Cauzius, aliique. Omnes hi in præcipui argumenti loco fraudes innumeras, quas hac in re contigisse certum est, fusa oratione persequuntur. Verum his illud opponi potest, quod Moshemius (f) de veterum oraculis in Cudvvorthum adnotavit. „Si „vel sexcenta docuero oracula hominum cal„liditate, atque dolis esse edita, haud tamen „id argumento esse poterit reliqua oracula „ejusdem esse generis, nisi antea luculentis „planum faciam rationibus, fieri nullo modo „posse, ut dæmones vel per ministros suos, „vel alio modo de rebus futuris homines eru„diant.„ Nec omnino credibile est dæmonem numquam se immiscuisse in superstitiosos, & magicos veterum ritus, cum tamen ipsum eorum cultum sibi vindicasse, & gentes in idololatria detinuisse Cauzius ipse cum aliis profiteatur. Addunt deinde impletionem desiderii hominis impii non posse esse rationem sufficientem, ut Deus permittat dæmonem quidpiam homini præstare; quin pugnare cum Dei pro-

(a) *Diss. de m r.*
(b) *Diss. de veri. rel. chri.*
(c) *Ars mag. in nih. redact.*
(d) *Betrugende Zauberes.*
(e) *Nichtigkeit der Hexerey, und Zauberkunst.*
(f) *Syst. intell. c. 5. f. 1. §. 89. n. 5.*

providentia, & bonitate videtur, ut ipse totum fere genus humanum fraudibus diabolicis ita decipi sinat. At non ejus desiderii impletionem, reponunt alii, esse ejus rei rationem sufficientem; sed Deum alios posse habere fines suis perfectionibus congruentissimos, cur interdum admittat, ut impio hominis desiderio per quoddam dæmonis servitium satisfiat; neque id infinitæ ejus bonitati officere, quemadmodum non officit, quod maximam generis humani partem detineri in idololatria a dæmone passus sit; immo si divinæ bonitati adversum non sit, admittere, ut homines per homines, ariolos nimirum, magos, & sacrificulos turpissimis modis decipiantur, & in absurdos plane errores inducantur, cur eidem repugnet, ut homines dæmonum præstigiis aliquando deludantur? Dedit nempe Conditor optimus hominibus rationem, quæ, ut ipsorum opinione dolis hominum detegendis par est; ita quoque ad geniorum malorum illusiones discernendas sufficere potest. Ajunt denique dæmonophobiam, quæ necessario ex hac doctrina profluit, obesse religioni, veramque in Deum fiduciam ex mortalium animis delere. Verum alii fiduciam hanc inde augmentum potius accipere contendunt; quemadmodum qui se a dæmone continue tentari posse norunt, non propterea spem, ac fiduciam in Deum abjiciunt; sed eo magis eam amplificant, quo magis inde egestatem suam, ac divini auxilii necessitatem agnoscunt. Quod si quis derelicto Deo ad dæmonum opem confugiat, id uni ejus impietati tribuendum erit, ut, qui contemtis divinis instinctibus tentationi consensum præbet, culpam sibi soli adscribat, necesse est. Sed de his fortasse satis: videatur quoque auctor, qui ignorari voluit.

Vorgängiger Versuch zu Erörterung eines Vertrags zwischen den in dem bisherigen Hexerey-Kriege verwickelten Gelehrten.

CAPUT III.

De Criteriis veri Miraculi.

XCVII. *Criteria* miraculi eæ sunt notæ, seu characteres, per quos miraculum verum, & proprie tale ab effectu solum mirabili, & speciem aliquam miraculi præ se ferentes certitudine morali discerni potest. Horum notitiam accuratam sibi comparet philosophus, necesse est, nisi cum rudi plebecula in plurimos errores præcipitari velit. Quæ criteria miraculi;

SCHOL. At vero hic opus, hic labor; etsi enim effectus miraculosus per id, quod supernaturalis sit, in abstracto facillime a quovis alio dignoscatur: difficillimum tamen est, in casu quovis individuo certum ea de re judicium ferre. Habet hic vetus illud Epicharmi locum: *nervos esse sapientiæ nihil temere credere*. Quod ad has notas generatim attinet, non sentio cum Moshemio, qui eas rudissimorum quorumque captui accommodatas esse oportere contendit; præterquam enim quod insignis rerum physicarum peritia, quæ in vulgus non cadit, omnium consensione requiritur, rudes muneri suo satisfaciunt, si sese doctiorum, ac suorum præsertim pastorum judicio submittant. *In Cudvvor. c. 5. s. 1. §. 86. not. x*

XCVIII. Effectus mirabilis, de quo, num in miraculis habendus sit, quæritur, potest vel 1.) reapse non exstare, sed incertis solum vulgi rumoribus confictus esse; vel 2.) provenire a caussis materialibus, quarum vires naturali quidem, sed insolito, ac nobis igno- & quotuplicia?

ignoto modo in casu quodam singulari compositæ effectum mirum, & extraordinarium producunt; vel 3.) effici a circumscriptore quodam occultis fraudibus, dolis, ac iis artibus, quæ a dexteritate manuum, agilitate corporis, aliisque similibus fallaciis pendent, utente; vel 4.) a veteratore dæmonum ope adjuto, seu ab ipsa naturali malorum geniorum vi, & efficacitate; vel 5.) ab homine pio auxilium ferente angelo bono, sive reapse a vi naturali boni genii secundum leges sibi a Deo præstitutas agente; vel denique 6.) a Deo ipso ut caussa principali, seu cum, seu absque caussa ministeriali, operante; & in hoc ultimo solum causa vera miraculi ratio adest (§. 96.): ut igitur de veritate miraculi moraliter certo pronuncietur, necesse est, ut diversa præsto sint indicia, per quæ illud primum a vulgi fabulis, tum ab effectu naturali, & caussarum materialium, & fraudulentorum hominum, & spirituum quorumcumque eadem certitudine dijudicetur.

Schol. Argumenti dignitas postulat, ut hæc indicia fusiori oratione persequamur.

Quomodo verum miraculum discernitur ab effectu fabuloso?

1. Eventum contigisse nisi usu sensuum, aut auctoritate constare non potest: quare cum ea de re quæstio instituitur, leges criticæ, quas de utroque in logica (p. 2. c. 5. 6. & p. 3. c. 4.) copiose suppeditavi, in subsidium vocandæ sunt. Hac ratione certi redimur, evenisse omnino ea facta, quæ de Moyse Hebræorum duce, Christo Servatore nostro, ejusque Apostolis in sacris litteris referuntur; tum & ea, quæ a testibus coævis, & oculatis SS. Augustino, Ambrosio, Hieronymo, aliisque narrantur; neque in dubium vocari possunt nisi ab eo, qui omnem fidem humanam abjecerit. Ex eodem vero capite explodimus

At-

Atti Navii prodigium, qui inspectante Tarquinio, ac populo romano cotem novacula discidisse perhibetur: nullo enim idoneo teste nititur, ut vel ex ipsa Livii narratione patet, quin risum fuisse, & in fabulas relatum ex Tullio manifestum est. „ Nec possum, ita ille, Attii Navii, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, a philosophis debeo discere, præsertim cum pluribus de rebus isti divini mentiantur. „ Et rursus: „ Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Navii: nihil debet esse in philosophia commentitiis fabellis loci. „ Ita quoque fide minime digna censemus facta quædam prorsus stupenda, quæ Philostratus Apollonio Tyanæo tribuit; nam auctores æquales de iis siluerunt, & Philostrati librum fabulis, mendaciis, erroribus geographicis, contradictionibus, & iis, quæ certis historiæ romanæ monumentis contraria sunt, scatere demonstrarunt Eusebius Cæsareensis (*a*), Photius (*b*), Scaliger (*c*), Baronius (*d*), Huetius (*e*).

De nat. D. l. 3. c. 6.

De div. l. 2. c. 38.

(a) *L. adv. Hierocl.*
(b) *Bibl. cod.* 44.
(c) *In Eusebian.*
(d) *Annal. t.* 1. *an.* 78.
(e) *Demon. Evangel. prop.* 9.

..) Miraculum discerni debet ab effectu mirabili, qui a viribus caussarum materialium insolito modo concurrentibus interdum producitur; ut cum mula Reate peperit, aut Theani Sidicini puer cum quatuor manibus, & totidem pedibus natus est, qualia velut verissima prodigia laboriose olim Julius Obsequens collegit. Hic vero opus est egregia rerum naturalium peritia, qua quia vulgus destituitur, plurima in miraculis numerat, quæ talia nequaquam sunt. Physicæ igitur diligentem navent operam, caussasque naturales, constantes motuum leges, ac totius, qua cognosci potest, naturæ ordinem perscrutentur, neces-

Ab effectu mirabili, & naturali substantiarum materialium?

Prodig. lib. imperf.

se

se est, quibus de miraculis sententiam ferre incumbit. Neque tamen, quod supra monui (§. 95. schol. 2. n. 5.), omnia sine discrimine in dubium vocanda sunt ea solum de caussa, quod omnes naturæ vires, earumque efficacitas a nobis cognosci haud potest; ut enim multa nos lateant, scimus certo non esse eam in saliva cum pulvere commixta vim, ut oculos cæci nati continuo aperiat; scimus certo eam inveteratorum morborum esse naturam, ut non subito, & uno prope momento, pronunciatis quibusdam vocabulis, formato crucis signo, aut solo vocis imperio prorsus tollantur, viresque amissæ redeant. Quare effectus non duntaxat secundum suum *esse physicum* considerandus est, quod studiose monet auctor anonymus (*a*), & multis probat Hollmanus in commentatione philosophica de miraculis, & genuinis eorum Criteriis, cujus epitome actis lipsiensibus (*b*) inserta est; sed ad id multo maxime animus adverti debet, utrum in his adjunctis, in quibus effectus producitur, vis quædam naturalis operetur, quæ si tum abesse deprehendatur, nihil obesse potest, quod vis ejusmodi ceteroquin ad eum effectum sufficiens in tota natura exstet. Atque istud quemadmodum in difficillimorum morborum curationibus a Christo Domino adhibitis certissime; ita in illis, quibus sibi Apollonius tantam apud rudissimam plebeculam famam concitavit, minime obtinuit; fuerat nempe circumscriptor ille egregia pro illorum temporum ratione scientiæ medicæ cognitione imbutus, quod studium sectæ pythagoricæ, in qua ipse nomen profitebatur, imprimis proprium fuisse Jamblychus testatum reliquit; nec nullas ea in arte progressiones fecerat, cum maximam adolescentiæ partem in celeber-

(a) *Traité des miracl.* p. 1. c. 3. & 18.

(b) *Ad ann.* 1728. *pag.* 28.

Vit. Pythagoræ c. 19. & 34.

berrimo ad Ægas Æsculapii fano transegit; ejus sacerdotibus familiarissime usus, quos medicæ admodum peritos fuisse vel ex eo colligi potest, quod omnis ejus idoli cultus, ac religio in diversorum morborum curationibus constiterit: vid. Arnobius (*a*), item Lucianus in Philopseude (*b*). Hoc porro adjumento instructus eas orientis regiones peragravit, in quibus ob ingentem medicorum penuriam in Diis numerabantur, qui corpore ægris aliqua ratione mederi scirent: quare mirum non est, Apollonium factis quibusdam curationibus tantam in rudibus, ac superstitiosis animis commotionem effecisse, ut alter Æsculapius, vel Chiron haberetur. Magistrum hunc suum egregio secutus est Alexander quidam, quem similibus fraudibus ignoranti plebi illusisse auctor est Lucianus in Pseudomanti. Huc quoque pertinent morborum sanationes in Æsculapii templo ab ipso Deo, si mendacibus sacrificulis fides habenda foret, reapse ab illis ipsis per medicamenta naturalia occulte applicata procuratæ. Quemadmodum demonstravit Origenes adversus Celsum, & ex laudata Luciani Philopseude patet, cujus hæc sunt verba: „Æsculapius, ejusque posteri salutaria pharmaca admoventes medebantur.„ Consulatur quoque Moshemius (*c*). Quamvis alias pretio quoque conduxerint, qui se Æsculapii ope sanatos publice mentirentur; quam ob rem Aristophanes (*d*) servulum, cui nomen Carion, has sacerdotum Æsculapii fraudes jocose exagitantem in scenam induxit.

(*a*) *Cont. gen. L.* 1.
(b) *Opp. t.* 2. *p.* 333.
Opp. t. 1. *p.* 750.
L. 3. *p.* 124.
(c) *In Cudvv. c.* 5. *f.* 1. §. 84. *not.* 2.
(d) *Pluto act.* 5. *v.* 555.

Ab effectu naturali circumscriptoris;

[?].) Necesse quoque aliquando est, ut miraculum a consuetis circumscriptorum fraudibus, & dolosis artibus discernatur; quo quidem ipsa hæc, quæ nunc de Apollonio, Alexandro,

dro, & Æsculapii sacerdotibus commemor vi, aliqua ratione pertinent; sed fuisse e iam alia, quæ huc proprie referuntur, ab pollonio patrata dubitari vix potest; qu illud est, quo populo atheniensi imposui per se in foro dæmoniacum ab infesto hos te, qui in ejus rei signum statuam in por regio dejecerit, liberatum fuisse. Hujus gen ris quoque sunt miracula, quæ olim de V spasiano, & Adriano Imperatoribus in vu gus sparsa sunt; ferebatur Vespasianus or sputo cæcum, & impulsione pedis manu c ptum curasse: at dudum viri doctissimi D niel Huetius (*a*), Baronius (*b*), Bellarm nus (*c*), aliique demonstrarunt, eas sanati nes ab occultis Ægyptiorum sacerdotum Se rapidis, inter quos Alexandriæ res acta est fraudibus profectas, morbosque eos ab homi nibus pretio corruptis simulatos fuisse. Vespa sianus nimirum elatus adulationibus Flavii Jo sephi, qui ipsum promissum divinis oraculi Messiam assentatorie proclamabat, & solii fir mandi cupiditate adductus, id non alia meliu ratione apud populum superstitionibus, ac Se rapidis præsertim cultui addictissimum se ob tenturum speravit. Videatur Moshemius. Ne que etiam prætereundum: duos præcipuo horum mirabilium scriptores Tacitum, & Sue tonium in iis enarrandis inter se non con sentire; quod enim alter de manu, hic d crure refert. „ Alexandriæ, scribit Taci „ tus, quemquam cæcum monitum a De „ Serapide ad Vespasianum venisse, & ro „ gasse. — — Alius manu æger eodem De „ auctore, ut pede, ac vestigio Cæsaris ca „ caretur, orabat. „ Suetonius contra: „ „ plebe quidam luminibus orbatus: item „ lius debili crure sedentem pro tribunali p „ riter adierunt, orantes opem valetudin „ de-

(a) *Demon. Evan el. prop 9. n. 6.*
(b) *Ad ann. 71. n. 6. & ann. 119. n. 2.*
(c) *De not. Ecc. c. 14.*

In Cudvvor. c. 4 §. 15. not. 12.

Histor. l. 4.

Vita Vespasiani.

„ demonstratam a Serapide per quietem re-„ stituturum oculos, si inspuisset: confirma-„ turum crus, si dignaretur calce continge-„ re. „ Inde vero patet, auctores hos nimium incertis vulgi rumoribus tribuisse, neque adeo ipsorum narrationes semper fide dignas esse. At jam quid in id genus eventibus dijudicandis subsidii adhibebimus? Præter accuratissimum omnium adjunctorum examen vix quidpiam certi præscribi posse videtur; nonnumquam fraudes sunt patentiores, quæ a quovis non plane obtusæ aciei ingenio detegi possunt; alias magis occultantur; sed & tum vigilans in singula attentio nebulas dissipabit. Quodsi tamen aliquando dubium remaneat, id facile tolletur, si sedulo observentur ea, quæ mox dicam.

4.) Ut miraculum a naturalibus malorum geniorum operationibus, quas ipsi Deo permittente nonnumquam exercent, acute distinguatur, varii varia præcipiunt. S. Thomas ex S. Augustino docet miracula a dæmonum præstigiis differre potissimum efficacia, duratione, utilitate, modo, ac fine. Hollmanus in supra laudata commentatione jubet animum converti ad contemplanda adjuncta personæ, quæ effectum admiratione dignum producit; tum ad susceptæ actionis primarium, ac ultimum finem. „ Supponere licet, ita ille: miracula omnia a quacum-„ que demum caussa ministeriali proficiscan-„ tur, ita manifeste esse comparata, ut ju-„ dicio omnium, qui vires humanas intelli-„ gunt, easdem superent, ut adeo eadem „ non nisi alius cujusdam invisibilis caussæ „ concursu fieri posse omnes facile judica-„ re queant; duo autem modo hic sunt caus-„ sarum genera, ad quæ duce revelatione re-

Ab effectu naturali dæmonum?

§. 21. 22.

„ ci-

„ cipere nos possumus, Deus, & qui illi „ inserviunt boni angeli, diabolus, & dæ- „ mones, ex quorum numero alterutrum cer- „ te ad miraculosi (vel mirabilis) effectus „ productionem concurrere oportet, cum ter- „ tium quid neque ratio, neque revelatio „ præter hos ipsos agnoscat. Qualis autem „ caussæ homo, qui effectum viribus suis ma- „ jorem producit, usus fuerit opera, Dei- „ ne, an diaboli, id ex circumstantiis per- „ sonarum, ut & fine, & scopo actionis di- „ judicandum est. Etenim si homo sit, de „ cujus erga Deum pietate aperte constet, „ hicque, quantum ex ejus actionibus reli- „ quis cognoscere licet, honeste, & pie vi- „ vat, atque a fraude, dolo, fallaciaque „ liber sit: de eo jam maxime est proba- „ bile, eum solius Dei ope adjutum effe- „ ctum illum producere. Si vero accedat, il- „ lum actionibus suis nihil amplificandam „ Dei gloriam, & promovendum ejusdem „ inter homines cultum quærere, ipsum nec „ honorem proprium, nec divitias, fortu- „ nasque alias, aut alia tantum ejusmodi se- „ ctari; sed unice agere, ut homo magis, „ magisque ad Deum agnoscendum, prædi- „ candum, colendumque adducatur; eum „ etiam in finem, quidquid faciat, suscipe- „ re, ut doctrinam de Deo traditam ma- „ gis, magisque eo ipso confirmet: tum ve- „ ro quin talis ipsius Dei adjutus opera a- „ gat, nullum omnino amplius est dubium. „ imprimis autem sedulo hic attendendum „ est, num tales ejusmodi homo de Deo fo- „ veat doctrinas, quas jam ipsa sibi relicta „ ratio impias, atque profanas esse intelli- „ git; an vero ea de eodem, ejusque volun- „ tate tradat, quibus in agnita veritate natu- „ rali magis, magisque confirmemur, defe-

„ ctus

„ ctus etiam rationis suppleantur, & perfi- „ ciantur. „ Hæc Hollmanus; quæ denique doctrina eo redit: verum miraculum ab effectu dæmonum naturali certissime dignosci, si operans, operandi modus, finis, quibus addi potest, multitudo talium effectuum in accuratissimum examen vocentur. Sed sunt hæc paullo uberius enucleanda: Examinandus igitur est.

Operans; Duplex præsente in casu quæstio oritur, una *juris*: utrum dæmon vi sufficiente ad effectum hunc mirabilem edendum polleat; altera *facti*: utrum reipsa dæmon illum effecerit. Priori penitus satisfacere nequimus, nisi tum, cum evidens est, veram legum naturæ universalium mutationem, quæ ad solum Deum pertinet (§. 96. schol. 1.), factam fuisse. Posteriorem ut definiamus, in vitam, mores, aliasque hominis, qui effectum mirabilem patrasse videtur, qualitates oculorum, mentisque aciem intendimus, atque in his præter commemoratas ab Hollmano insignem quamdam animi demissionem, quæ solidæ pietatis fundamentum est, jure requirimus; fuit enim nullo non tempore proprius hic character omnibus illis, quos a Deo hoc dono condecoratos novimus, ut in Moyse, Elia, Jeremia, aliisque patuit. Animi contra elatio, ac superba præsumtio fidem miraculo detrahit. Postulat equidem aliorum quandoque bonum, ut dona sibi a benignissimo Numine concessa manifestentur; verum patefactionem eam verecundus quidam timor, ac modesta animi submissio comitetur, oportet: facta sua magnifice prædicare; se ipsum admirandum populo insolenter offerre; effectionem miraculorum palam affectare; diem, horamque edendi prodigii cum ja-

ctatione designare, certa sunt indicia, quibus servus diaboli a Dei famulo, Apollonius a Christo dignoscitur. Hoc potissimum argumento usus est Origenes, cum adversus Celsum veritatem miraculorum Christi propugnavit, hocque utendum esse in demonstranda vanitate miraculorum, quibus superstitiosa antiquitas se extulit, docet Eusebius Cæsareensis.

Dem. Evangel. l. 3. c. 3.

Operandi modus; Huc imprimis referuntur ipsa operis adjuncta, quæ si ridicula, puerilia, inhonesta, obscæna, & ad crudelitatem conformata sint, operationem dæmonis manifeste loquuntur; hæc enim omnia divinam majestatem haud quaquam decent: ita paganorum sacrificia, oracula, fucataque prodigia fere semper cum turpissimis actibus consociabantur; ad crudelitatem pertinebant incisiones illæ sacrificulorum in proprio corpore novaculis effectæ, prolium per ignem traductiones, ac immolationes humano sanguine fœdatæ. Refertur deinde locus, in quo effectus patratur, in fano Æsculapii, aut Serapidis nequeunt nisi simulatæ, aut præstigiosæ, & occulta dæmonum ope membrorum curationes adhiberi; at in templo veri Dei, ad sepulchrum, aut imaginem alicujus sancti sua hominibus obsequia malus genius deferre non solet. Referuntur denique subsidia, ac instrumenta, quorum ope effectus mirabilis obtinetur; in his præcipue videndum, an a Deo, vel natura eo ordinentur? an eorum usus lege seu ecclesiastica, seu civili jubeatur, vetetur, aut permittatur? an ad pietatem augendam, Deique cultum promovendum idonea sint?

Finis, ad quem effectus mirabilis, qui in quæstione vertitur, natura sua tendit, vel fal-

tem

rem spectatis omnibus adjunctis tendere prudenter existimandus est. Hac in re extra controversiam ponitur, verum miraculum semper ultimo ad amplificandam Dei gloriam; proxime autem vel ad doctrinam quampiam confirmandam, vel ad demonstrandam alicujus sanctitatem, vel ad patefaciendam quamdam perfectionem divinam; vel ad beneficium homini conferendum, vel denique ad Dei cultum, & virtutis exercitium in spectatoribus promovendum collineare. Si igitur quis effectum mirabilem ad propriam suam gloriam, ad utilitatem & commodum dirigat; si per illum lucrum temporarium quærat; si illo ad morum corruptionem, ad fovendas doctrinas impias abutatur, sine mora ex miraculorum numero expungendus erit. Inde omnia veterum paganorum miracula vel solo hoc titulo rejicienda sunt, quod ad polytheismum rationi naturali alioquin repugnantem, & turpissimam idololatriæ superstitionem corroborandam collineaverint. Atque character hic, qui a doctrina sive illa, qua effector miraculi imbutus est; sive illa, ad quam confirmandam effectus miraculi speciem referens tendit, petitur, est hoc loco omnino præcipuus, quod miracula tum a Christo, tum ab Apostolis, eorumque successoribus perpetrata expendenti obscurum esse non potest. Ipse olim Dominus populo suo hanc regulam constituit: „ Si surrexerit in „ medio tui prophetes, aut qui somnium vi- „ disse se dicat, & prædixerit signum, atque „ portentum. Et evenerit, quod locutus est, „ & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos „ alienos, quos ignoras, & serviamus eis: „ non audias verba prophetæ illius, aut som- „ niatoris. „ *Deut. c. 13. v. 1. 2. 3.*

Quod si itaque doctrina ea aperte cum ratio-

ne, morum honestate, aut alia quapiam veritate per revelationem cognita pugnet, nulla potest miraculo fides haberi; ubi contra maximum veritati pondus accedit, si illa in se honesta sit, rationique congrua, etsi naturales hujus vires exsuperet; neque tum oberit, quod ea religioni in illa provincia, in qua miraculum patratur, dominanti opponatur, quemadmodum imperite, ut non dicam, impie aliqui contendunt. Sane si istud ita se haberet, numquam Idololatræ miraculis eorum, qui veram ipsis religionem annunciarunt, ad christiana sacra amplectenda permoveri debuissent, quod quam impie dictum sit, nemo non videt. At in vitium circuli nos incurrere ajunt nonnulli, ut qui per doctrinam miraculi veritatem, & per hanc illam demonstremus; his quidem respondere non est difficile. Doctrina confirmatur per miraculum, non vicissim; sed necesse utique est, ut doctrina antea ejus sit naturæ, quæ confirmationem a miraculis admittat, id est, ut possit esse vera; sique sit, tum miracula ipsam certo veram commonstrabunt. Non igitur requiritur, ut prius cognoscamus, aut ponamus doctrinam esse veram, quam certi simus de veritate miraculi; requiritur tamen, ut prius nobis appareat possibile esse, ut doctrina vera sit, & nequeunt miracula ejus veritatem comprobare nisi præstabilita, & præcognita hac possibilitate: verbo ex possibilitate, vel probabilitate doctrinæ veritatem miraculi, & ex veritate miraculi veritatem doctrinæ dijudicamus. Sunt nempe doctrinæ quædam manifesto falsæ: ut polytheismus, & quæcumque sive rationi, sive revelationi clare opponuntur, quarum veritatem nulla umquam miracula comprobabunt: sunt quoque doctrinæ evidenter ve-

Pensées philos. pens. 42.

ræ,

ræ, quæ se ipsas quodam modo demonstrant, quales multæ in jure naturæ reperiuntur: hæ miraculis non egent, neque ab ipsis majorem evidentiam, nisi forte comparate ad rudiores, obtinere possunt; sunt denique doctrinæ ex natura sua indifferentes, ac vel solum possibiles, vel vero probabiles etiam; atque his miracula pondus addunt, nobisque certam illarum veritatem patefaciunt. Ita moralis Christi doctrina nobis magna ex parte evidens est, fuissetque talis, tametsi nulla accessissent miracula; reliqua ejus doctrinæ pars clare ad Dei gloriam, & ad constabiliendam inter homines virtutem tendebat: quam ob rem non modo possibilis, sed & quam maxime probabilis apparebat; at ut summa haberetur de ejus veritate certitudo, miraculis confirmanda erat. Verum omnia Servatoris prodigia in irritum cecidissent, si vel una doctrinæ ab eo traditæ pars clare repugnans, aut quocumque modo aperte a veritate aberrasset. Ita fere hunc nodum Clarkius solvit. *Traité de l'exist. & des attrib. de Dieu, t. 3. c. 6.*

Multitudo; effectus nimirum mirabiles, qui frequentissime, & fere continenter eduntur, divinæ originis esse dubitari non potest; continuam enim repetitionem eorum, quibus homines etiam ex rationis præscripto judicium ferentes in errorem induci possent, admittere cum infinita Dei bonitate, & providentia minime congruit. Inde magi in Ægypto portenta sua præstigiosa, quæ veris Moysis miraculis opposuerunt, diu continuare nequiverunt; ubi contra a Moyse, Christo, Apostolis, eorumque successoribus prodigia & plurima, & continenter, & longo tempore edita sunt. „ Sane, ut scribit Genuensis, „ numquam falsa miracula in falsæ doctrinæ „ comprobationem facta, & quidem conti-

 „ nen-

„ nenter, ac perpetuo facta legas, ut in eo„ rum suspicionem homines venire numquam „ potuerint. Providentiæ enim divinæ illud „ est, quod enunciat Cicero: commenta de„ let dies. „

Ab effectu naturali angeli?

5.) Verum denique miraculum discernendum est ab effectu mirabili, quem bonus angelus viribus suis naturalibus, & secundum leges sibi a Conditore suo præstitutas agens aliquando producere potest. At vero id certo definire omnino difficillimum; ignoramus enim, quid vires angelorum naturales valeant, quid ferre recusent; ignoramus, quæ ipsis leges constitutæ sint. Id tamen dubio caret, non posse ipsos vi sua naturali quidpiam contra generales naturæ universæ leges moliri, ac eas præcipue, a quibus omnis hominum prudentia, consiliumque pendet.

Quod ad miracula Christi Domini attinet, ea fuisse opera vere divina certi sumus propterea, quod ipse iis ad comprobandam suam divinitatem usus, & semet eadem efficere clare testatus est. Hæc porro difficultas non magno est opere curanda: si modo morali certitudine constet, nihil cum malo genio negotii intercedere; angelus enim, seu vi sua naturali ut caussa principalis, seu ex speciali Dei jussione ut caussa ministerialis agat, nobis minime imponet. Quare si quando simili in casu falsum formaretur judicium, & effectus ab angelo naturaliter productus in miraculis haberetur, nullum eo ex errore damnum, aut incommodum vel contra cultum Dei, vel contra morum honestatem, sanamque doctrinam, vel contra externum reipublicæ sive sacræ, sive profanæ statum enasceretur. Atque inde ipsa Ecclesia, cum de aliquo in Sanctorum numerum referendo agitur, miracula, de quibus id genus unum oriri posset, tamen in lo-

cum

cum legitimæ probationis admittit, quod S. P. Benedictus XIV. testatur. Sed satis de his. Porro quæ adhuc de mundo, ac effectis tam naturalibus, quam supernaturalibus disserui, eo pertinent, ut supremi omnium Conditoris gloria magis semper, ac magis amplificetur.

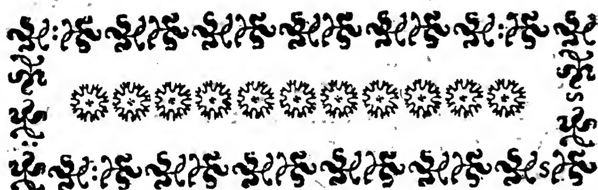
De Canon. SS. l.4. p.1. c.6 n.11

Finis Cosmologiæ.

IN-

CONSPECTUS COSMOLOGIÆ.

SECTIO I.

De Mundi Exsistentia.

SECTIO II.

De Perfectione Mundi.

SE-

SECTIO III.

De Effectibus Naturalibus, & Supernaturalibus.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione ed Approvazione del *P. F. Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor General del Santo Offizio di Venezia nel Libro Intitolato: *Institutionum Metaphysicarum Libri IV. Auctore Sigismundi Storchenau in Academia Vindobonensi Publ. Ord. Tom. 2. &c. Samp.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Francesco Sansoni* Stampator di Venezia che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 31. Gennaro 1773. M. V.

(*Andrea Querini* Rif.

(*Girolamo Grimani* Rif.

(*Sebastian Foscarini* Cav. Rif.

Registrato in Libro a Carte 148. al num. 1207.

Davidde Marchesini Segr.

Adi 4. Febraro 1773. M. V. Registrato nel Magistrato della Bestemmia.

Dionisio Querini Segr.

